

ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
EDUKOLOGIJOS FAKULTETAS
EDUKOLOGIJOS KATEDRA

Justina Kuodytė

Švietimo kokybės vadybos studentė

**Etikos ir tikybos dalykų mokymo(si) turinio kokybės raiška
pagrindinėje mokykloje mokinių vertybinio apsisprendimo kontekste**

Magistro darbas

Mokslinis vadovas (ė)
Prof. habil. dr. Audronė Juodaitytė

Šiauliai, 2010

Darbas originalus.....Justina Kuodytė
(studento parašas)

TURINYS

SANTRAUKA	3
SUMMARY.....	4
ĮVADAS	5
1. Etikos ir tikybos kaip dorinio ugdymo dalykų tikslų ir turinio kokybė mokinio asmeninio apsisprendimo kontekste	9
1.1. Kokybės ir ugdymo kokybės samprata	9
1.2. Etikos ir tikybos, kaip dorinio ugdymo dalykų samprata Valstybiniuose ir Bažnytiniuose dokumentuose	15
1.2.1. Etikos ir tikybos kaip mokinių dorinio ugdymo dalykų tikslų ir turinio kontekstualumas mokinio asmeninio apsisprendimo kontekste	15
1.2. Tėvų teises ir pareigas dorai auklėti savo vaikus kontekstualizuojantys Valstybiniai ir Bažnytiniai dokumentai	18
1.2.2. Tikyba kaip dorinio ugdymo dalykas Valstybiniuose ir Bažnytiniuose dokumentuose ...	23
1.2.3. Etika kaip dorinio ugdymo dalykas Valstybiniuose ir Bažnytiniuose dokumentuose	28
2. Besimokančiojo asmeninio apsisprendimo svarba etikos ir tikybos mokymo(si) programų pasirinkimui pagrindinėje mokykloje	30
2.1. Etika ir tikyba, pasirenkamosios mokymo(si) programos pagrindinėje mokykloje	30
2.2. Besimokančiojo pagrindinėje mokykloje asmeninio vertybinio apsisprendimo galimybė renkantis etikos ir tikybos mokymo(si) programas	31
2.3. Mokytojas kaip etikos ir tikybos mokymo(si) programų kokybės valdymo veikėjas	35
2.4. Etikos ir tikybos ugdymo turinio programų kokybė pagrindinėje mokykloje	37
2.5. Veiksniai lemiantys etikos ir tikybos mokymo(si) turinio pasirinkimą	47
2.6. Etika ir tikyba kaip pasirenkamosios mokymo(si) programos	50
3. Besimokančiojo pagrindinėje mokykloje asmeninio vertybinio apsisprendimo empirinis tyrimas..	53
3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas	53
3.2. Tėvų požiūris į etikos ir tikybos dalykų mokymo(si) turinį ir dalyko pasirinkimo priežastys....	55
3.3. Mokinių požiūris į etikos ir tikybos dalykų mokymo(si) turinį ir dalyko pasirinkimo priežastys	57
3.4. Etikos ir tikybos ugdymo(si) turinio vertinimai	62
IŠVADOS	66
Rekomendacijos	69
Literatūros sąrašas	70
PRIEDAI	73

SANTRAUKA

Etikos ir tikybos dalykų mokymo(si) turinio kokybės raiška pagrindinėje mokykloje mokinių vertybinio apsisprendimo kontekste

Justina Kuodytė

Darbe iškeliamą hipotezę, kad etikos ir tikybos mokymo(si) turinio (programų) kokybė pagrindinėje mokykloje įtakoja mokinio asmeninį vertybinį apsisprendimą rinktis etikos ir tikybos mokymo(si) programos turinį.

Tyrimo tikslas buvo išsiaiškinti etikos ir tikybos mokymo(si) programų pagrindinėje mokykloje kokybės raišką mokinių vertybinio apsisprendimo kontekste. Suformuluoti šie uždaviniai: teoriškai pagrįsti etikos ir tikybos dalykų esmę remiantis Valstybiniais ir Bažnytiniais dokumentais; ištirti besimokančiojo asmeninio apsisprendimo svarbą etikos ir tikybos mokymo(si) programų pasirinkimui pagrindinėje mokykloje, ištirti veiksnius lemiančius etikos ir tikybos mokymo(si) programų kokybę pagrindinėje mokykloje mokinių asmeninio vertybinio apsisprendimo kontekste.

Buvo apklausta atsitiktinės atrankos būdu 138 mokiniai ir 48 tėvai.

Apklausus tėvus ir mokinius, išsiaiškinta tai, kad renkantis etikos ir tikybos mokymo(si) programas, pagrindiniu pasirinkimo motyvu tampa, mokytojo asmenybė, kiti veiksniai galintys nulemti vieno ar kito dalyko asmeninį pasirinkimą, įvardijami skirtingai.

Tyrimo metu išaiškėjo ir tai, kad dalyko turinys nebuvo įvardintas kaip pagrindinė priežastis lemianti etikos ir tikybos mokomųjų programų pasirinkimą keista, kad gan svarūs, latentiniai tikslai, kaip noras tobulėti tam tikroje srityje, tėvų ir mokinių nuomone, mažai lemia dalyko pasirinkimą.

Tyrimas atskleidė vienalytišką, mokinių ir tėvų požiūrį į veiksnius, darančius įtaką mokymo(si) kokybei, jų manymu vertinimas (įskaityta neįskaityta) ir pamokų skaičius yra svarbiausi veiksniai etikos ir tikybos pamokų kokybei.

Tyrimo metu gauti duomenys leidžia teigti, kad išsikelta hipotezė pasitvirtino iš dalies. Daugumos apklaustų tėvų ir mokinių nuomonės apie dorinio ugdymo proceso kokybę buvo panašios. Tėvų ir mokinių nuomonės dėl mokytojo asmenybės renkantis etikos ir tikybos mokymo(si) programą sutapo. Išryškėjo priežastys lemiančios asmeninį tėvų ir mokinių apsisprendimą pasirenkant etikos ir tikybos dalykus.

Mokinio asmeninis vertybinis apsisprendimas mokymo(si) programos pasirinkimu nesibaigia, kadangi apsisprendus ir pasirinkus vieną ar kitą dalyką jį reikia mokyti. Priimant sprendimą svarbu suvokti priežastis kurios skatina apsispręsti.

SUMMARY

The quality expression of ethics and religion learning/teaching at basic school, in the context of pupils' self-determination based on values

by Justina Kuodytė

In this paper it is being hypothesized that the quality of programs of ethics and religion learning/teaching at basic school makes an influence for pupils' self-determination based on values in choosing the learning/teaching program content of ethics and religion.

The aim of the research was to clear up the quality expression of ethics and religion learning/teaching programs at basic school in the context of pupils' self-determination based on values. These certain goals were set: to prove theoretically the point of ethics and religion subjects by referring to specific State and Church documents; to explore the importance of pupil's self-determination for choosing whether the ethics or religion learning/teaching programs at basic school; as well to examine the factors influencing the quality of ethics or religion learning/teaching programs at basic school in the context of pupils' self-determination based on values.

138 pupils and 48 parents have been surveyed by using the method of random selection. The results of the survey have shown that the main factor is the personality of a teacher influencing whether choosing ethics or religion learning/teaching programs. The other factors that may influence this choice were named differently.

The research has revealed that the content of the subject was not mentioned as the main reason influencing the choice of ethics or religion program. Moreover, it has appeared to be strange that the factors which are treated to be important and latent, such as wish to improve in a certain field, also the opinion of parents and pupils, do not make a big influence in choosing the certain subject.

The research has shown the indiscrete viewpoint of parents and pupils to the factors influencing the quality of learning/teaching. In parents and pupils' opinion, the assessment and the number of lessons are the basic factors for the quality of ethics and religion subjects.

The results of the research allow to state that the hypothesis was proved partially. The majority of parents and pupils, who were surveyed, had the similar opinion about the quality of moral education process. The parents and pupils also had the same opinion about a teacher's personality influencing the choice of ethics or religion. In addition to this, there were developed the main reasons influencing self-determination based on values of pupils and parents by choosing ethics or religion subjects.

A pupil's self-determination, which is based on values, does not end by choosing the certain subject (ethics or religion) because after choosing it, one must learn it. By making a decision it is important to understand the reasons influencing it.

ĮVADAS

Temos aktualumas

Daugumoje pažangiausių pasaulio šalių, įskaitant ir Lietuvą, švietimo prieinamumo problema iš esmės yra išspręsta, nėra didelių prieinamumo kliūčių, jas patiria tik maža dalis gyventojų. Dėmesys vis labiau perkeliamas į švietimo kokybės problemas: švietimo turinio atitikimą poreikiams, efektyvų perteikimą, apimant vis dar pasitaikančias prieinamumo problemas.

Kaip teigia R. Ališauskas (2000), švietimo kokybė – tai požymių visuma, leidžianti spręsti, kaip švietimo įstaiga, regionas, švietimo sistema arba atskiri jos posistemiai vykdo savo paskirčiai būdingus bei nacionalinius ugdymo tikslus, atitinka nacionalinius reikalavimus ir normas, Europos Sąjungos, pasaulio šalių švietimo siekius, pasižymi naujovių ir nuolatinio tobulėjimo siekimu esamomis sąlygomis ir geba tas sąlygas gerinti.

J. Rudzevičius (2005), dėl universalios kokybės apibrėžimo mokslo ir verslo atstovams iki šiol susitarti nepavyko. Priežastis yra kokybės sąvokos sudėtingumas ir platumas, kuriuos lemia didelė kokybės objektų įvairovė ir kokybės veiksnių bei juos sukeliamų problemų gausa.

Efektyviai ir kokybiškai dirbanti mokykla pirmiausiai turi turėti bendrą misiją, daugiausiai dėmesio skirti ugdymui(si), bei palankaus klimato ugdymui(si) sukūrimui – gera dvasinė mokinių būklė ir savo vertės suvokimas, kadangi jie dalyvauja mokymo(si) procese, jaučia atsakomybę, yra pripažįstami ir skatinami, su jais elgiamasi tinkamai ir nuosekliai.

Etika ir tikyba, kaip mokymo(si) dalykai, Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose atgimsta kartu su Lietuvos Nepriklausomybės atgavimu. Pradėjus mokykloje dėstyti tikyba, kaip alternatyva nelankantiems šių pamokų buvo pasiūlyta etika. Tikyba ir etika, drauge vadinamos dorinio ugdymo dalykais, yra privalomos pamokos moksleiviams nuo pirmos iki dvyliktos klasės. To pasekoje, atsirado galimybė tėvams, o vyresnėse klasėse patiems mokiniams pasirinkti vieną iš dorinio ugdymo disciplinų, tikyba ar etika.

Lietuvos švietimo politikoje asmens ugdymas, o ypač dorinis yra aktualus, nes laiko progresas ir pažanga tiesiogiai priklauso nuo žmogaus gebėjimų. Nepakanka išmanyti naujausias technologijas, demokratinėje visuomenėje vis dažniau tenka prisiminti bendražmogiškąsias ir religines vertybes, normas, mokytis veikti ir gyventi kartu.

G.R. Rugevičiūtė (2006), kaip ir daugumoje Europos Sąjungos valstybių Lietuvoje Konstitucija ir Švietimo įstatymas (2003) tėvų pageidavimu leidžia mokiniams rinktis tikybos pamokas pagal konfesiją ir tam sudaro sąlygas.

Poindustrinės žinių ir informacinės visuomenės formavimasis turėjo įtakos socialiniams, ekonominiams ir politiniams pokyčiams, kurie orientuoja švietimą ugdyti individą, gebantį adaptuotis kaitos procesuose (Fullan, 1998). Tokia švietimo paskirtis lėmė tai, kad ugdymo institucijose atsirado galimybė asmeniškai rinktis etikos arba tikybos ugdymo(si) programą.

Jau 20 metų Lietuvos mokyklose mokoma etikos ir tikybos. Kasmet mokinių pasirinkimas lankyti etiką ar tikybą mokyklose ženkliai kinta. Ryškėja švietimo sistemos problemos sudarančios pagrindą kasmetiniam mokinių vertybinio apsisprendimo kismui renkantis mokymo(si) programą. Šiandienos pasaulis kelia naujus reikalavimus ir asmeniui ir visuomenei, o kartu juos ugdančiai švietimo sistemai.

Svarbiausiomis mokinių vertybinėmis orientacijomis laikomi jų vertybiniai apsisprendimai. Vertybinių apsisprendimų vietą ugdyme lemia žmonių tarpusavio santykiai, bei nuolat vykstantys sekuliarizacijos procesai. Etikos ir tikybos mokomųjų disciplinų asmeninio vertybinio pasirinkimo kontekstas susijęs su daugeliu vidinių ir išorinių veiksnių: asmenybe, šeima, draugais, pasaulėžiūra, tradicija, kultūra, gebėjimais, religiniu auklėjimu, skirtinga socialine aplinka.

Mokinio asmeninis vertybinis apsisprendimas mokymo(si) programos pasirinkimu nesibaigia, kadangi apsisprendus ir pasirinkus vieną ar kitą dalyką jį reikia mokytis. Priimant sprendimą svarbu suvokti priežastis kurios skatina apsispręsti. Mokiniui priimti sprendimą gali trukdyti išankstinis nusistatymas prieš mokymo discipliną, prieš mokytoją. Teisingas asmeninis vertybinis apsisprendimas yra kritinio mąstymo pasekmė. Kitiškai mąstantis mokinys geba kokybiškai, prioritetiškai, asmeniškai apmąstyti, priimdamas lemiamą sprendimą.

Anot R. Vasiliausko (2004), savarankiškiems mokinių sprendimams didelę įtaką daro vadinamieji hedonistiniai (malonumų) poreikiai.

Galimybė rinktis etikos ir tikybos mokymo(si) programas, padeda kiekvienam mokiniui, ar jo tėvams, asmeniškai reguliuoti norus, troškimus, prioritetus. Kiekvieno asmenišką vertybinis apsisprendimas renkantis mokymo(si) programą, išryškina etikos ir tikybos mokymo(si) turinio kokybę, reikalingumą, svarbumą. Veiksniai lemiantys vienos ar kitos mokymo(si) programos tėvų ir mokinių pasirinkimą išreiškiamą asmeniniu vertybiniu požiūriu, atspindi programos prioretitiškumą ugdymo programoje.

Temos iširtumas

Etikos ir tikybos dalykų mokymo(si) turinio kokybės raiška pagrindinėje mokykloje, mokinių vertybinio apsisprendimo kontekste nėra išsamiai išanalizuota tema. Panašaus pobūdžio tematika į vertybes, mokymą bei ugdymą dėmesį atkreipė daugelis tyrėjų – filosofų – pedagogų: A. Maslow (1964), C. Rodžersas (1969), S. Šalkauskis (1992), A. Maceina (1991), B. Bitinas (2000), L. Jovaiša (2002), R.G. Rugevičiūtė(2006), V. Vainilavičiūtė – Daugiadienė (2008), S.A. Stasiulevičiūtė (2001), R. Vasiliauskas (2004), V. Belickienė (2005), L. Grybaitė (2005), A. Leonavičienė (2005), I Antanavičiūtė (2005), M.R. Juknienė (2005), L. Valatkatė (2005). Pasirodė V. Aramavičiūtės (2008) ir E. Martišauskienė (2008), tyrimai atskiriems ugdymo parametrams, vienas iš jų – dvasingumo ugdymas. O. Tijūnienė (2003), savo tyrimais konstatavo, kad naujų kartų

dvasingumą lemia tautos kultūros vertybių perimamumas. Paauglių vertybių kaitos aspektus Europos tautų kontekste nagrinėjo M. Barkauskaitė (2008), paauglių dvasines vertybes – E. Martišauskienė (2004).

Tyrimo problema

Beveik nėra darbų, nagrinėjančių priežastis nuo kurių priklauso mokinių apsisprendimas sąlygojantis etikos ir tikybos mokymo(si) programos pasirinkimą. Visų ugdymo dalyvių – mokytojų, mokinių ir jų tėvų požiūriai į etikos ir tikybos dalykus skirtingi. Besikeičianti mokykla susidūrė su rimtomis dorinio ugdymo proceso organizavimo problemomis. B. Bitinas (2006), svarbu kiekvienam besimokančiajam sudaryti sąlygas pačiam pasirinkti tą mokymo(si) programą, kuri atitiktų jo asmeninius poreikius, bei polinkius. Kokybiškas ugdymas turi tenkinti mokinių poreikį, gerai parengti socialiniam gyvenimui. Demokratinėje visuomenėje visos ugdymo(si) programos turi būti naudingos. Tačiau ir tokiomis sąlygomis išlieka asmeninė vertybinio apsisprendimo galimybė. Besimokantys pagrindinėje mokykloje, asmeninio vertybinio apsisprendimo dėka geriau supranta mokomąją medžiagą, ir renkasi tą dalyką, kuris atitinka jų pasaulio suvokimo modelį, tačiau G.R. Rugevičiūtės (2006), atliktos apklausos duomenimis tik maža dalis mokinių renkasi tą patį mokymo(si) dalyką, keičiant motyvus, dauguma kasmet bėgioja rinkdamiesi etikos ir tikybos mokymo(si) programas. Tačiau kokios priežastys lemia asmeninį apsisprendimą ir kaip jos įtakoja mokymo(si) turinio raišką. Kas sąlygoja tėvų ir mokinių etikos ir tikybos pasirinkimo motyvus nėra iširta, kiek jie atsispindi pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose, valstybiniuose bei bažnytiniuose dokumentuose.

Darbo tikslas

Ištirti etikos ir tikybos mokymo(si) kokybės raišką mokinių vertybinio apsisprendimo kontekste.

Uždaviniai:

1. Teoriškai pagrįsti etikos ir tikybos dalykų esmę remiantis Valstybiniais ir Bažnytiniais dokumentais.
2. Ištirti besimokančiojo asmeninio apsisprendimo svarbą etikos ir tikybos mokymo(si) programų pasirinkimui pagrindinėje mokykloje.
3. Ištirti veiksnius lemiančius etikos ir tikybos mokymo(si) programų kokybę pagrindinėje mokykloje mokinių asmeninio vertybinio apsisprendimo kontekste.

Tyrimo objektas

Etikos ir tikybos kokybės raiška pagrindinėje mokykloje.

Hipotezė

Etikos ir tikybos mokymo(si) turinio (programų) kokybė pagrindinėje mokykloje įtakoja mokinio asmeninį vertybinį apsisprendimą rinktis etikos ir tikybos mokymo(si) programos turinį.

Tyrimo metodai:

1. Teorinės literatūros analizė.
2. Lietuvos Respublikos įstatymų, Bažnyčios kanonų, Lietuvos švietimo dokumentų analizė.
3. Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų (2009) analizė.
4. Etikos ir tikybos vadovėlių analizė.
5. Empirinis tyrimas atliktas taikant anketinę apklausą raštu tėvams ir mokiniams uždaro ir atviro tipo klausimais.
6. Tyrimo dalyvių imtis – 186, apklausti 48 tėvai ir 138 mokiniai.

Darbo struktūra:

Magistro darbą sudaro įvadas, santrauka, trys skyriai, išvados, rekomendacijos, literatūros sąrašas ir priedai. Darbo apimtis 72 puslapiai. Darbe pateikta 1 lentelė, 13 paveikslų. Literatūros sąraše 55 pavadinimai.

1. Etikos ir tikybos kaip dorinio ugdymo dalykų tikslų ir turinio kokybė mokinio asmeninio apsisprendimo kontekste

1.1. Kokybės ir ugdymo kokybės samprata

Reformuojant švietimo sistemą, daugelį metų buvo siekiama gerinti ugdymo kokybę, siekiant teikti geresnes, kokybiškesnes ugdymo paslaugas. Tačiau ar pakanka vien suplanuoti ir įgyvendinti numatytą pokyčių strategiją? Viskas priklauso nuo realių pokyčių, nes, kaip teigia J. Blindé, F. Mayor (1999) (cit. plg. Michel, 2003), visos švietimo sistemos nuolatos susiduria su naujais sunkumais, verčiančiais mokyklas evoliucionuoti. Tačiau pasirinkti tinkamą tokios evoliucijos formą yra sunku dėl to, kad įvairių interesų grupių lūkesčiai būna dviprasmiški ar net prieštaringi.

J.A.F. Stoner, R.E. Freeman, D.R.Jr. Gilbert (2001) teigimu, kokybė – sudėtinga sąvoka, tapusi viena iš visuotinai patraukliausių visoje vadybos teorijoje. Imama vykdyti kokybės revoliucija. Susirūpinimas kokybe turi istorines šaknis. Kokybės sąvoka pirmiausia atsiranda verslo struktūrose. Šiandien kiekvienas verslas nori turėti kokybiškus produktus ir paslaugas, o tai suprantama ir apibrėžiama kaip geresni už vidutinius, produktai ir paslaugos, atitinkantys reikalavimų lygį, ir kuriuos vartotojas pajėgia įgyti. Seka išvada, kad kokybė – tai suvokimas, kad kažkas geriau už kitus. Ji kinta per visą gyvenimą, iš kartos į kartą ir skiriasi priklausomai nuo žmogaus veiklos pobūdžio. Žmogus – nuo seno yra vartotojas, tuo pačiu ir kokybės vertintojas, nepaslaptis, kad žmonės nevisada yra patenkinti vartojamų daiktų ar paslaugų kokybe, todėl skirtingai apibrėžia ir interpretuoja žodį „kokybė“. Skirtingų autorių žodynuose „kokybė“ įvardijama, kaip: „puikumasis“, „ypatybė“, „vertė“, „tikimo laipsnis“ ir t.t.

Remiantis A. Michel (2003) aiškinimu, žodis „kokybė“ gali būti suvokiamas kaip bendrasis tikslas (situacija, kurios turi siekti švietimo sistema), kaip uždavinys, priešpastatomas kiekybiškam situacijos vertinimui (kokybė laikoma svarbesne nei kiekis), arba kaip vienas iš daugelio konkrečių uždavinių, prilyginamų efektyvumui, veiksmingumui, teisingumui, demokratijai, švietimo sistemos veiklos rezultatų skaidrumui arba vaidmenims, kuriuos atlieka įvairios interesų grupės, dalyvaujančios priimančios sprendimus. Analizuojant giliau, žodis „kokybė“ vienu ir tuo pačiu metu gali būti suvokiamas ne tik kaip uždavinys, bet ir kaip metodas, priemonė ar procesas bei taisyklių, procedūrų ir standartų visuma ar net požiūris bei elgesio norma, vertybė ar nusistatymas visuomet siekti dirbti dar geriau.

Pagal D. Adams (2005) (cit. plg. Leu, 2005), galima daryti tokias išvadas apie kokybę:

- Kokybė yra daugiaprasmė.
- Kokybė atspindi individualias vertybes ir interpretacijas.

- Ji keičiasi bėgant laikui ir priklausomai nuo konteksto.
- Ją galima įvertinti kiekybiškai arba kokybiškai.
- Kokybės tikslai gali kirstis su efektyvumu, lygybe ir kitais tikslais.
- Kokybė skiriasi priklausomai nuo tautos, bendruomenės, mokyklos, tėvų ar mokinio.

Apibendrinant galima teigti, kad „kokybė“ tai plati, daug ką apibrėžianti kartu ir sudėtinga sąvoka. V. Targamadžė (1999) nurodo, kad „mokykla – savita pelno nesiekianti organizacija, kurią sudaro tarpusavyje komunikuojantys žmonės. Anksčiau buvo suprantama, jeigu nesiekia pelno, tai ir kokybės nereikia, deja, šis požiūris besikeičiančioje visuomenėje netinka. Žmogus keičiasi visą gyvenimą: auga, bręsta, sensta, t.y. kinta jo fizinė struktūra, psichika, požiūris į pasaulį ir save“.

P. Jarvis (2001) teigia, kad ugdymo proceso kokybė – tai sutartinių vertės požymių visuma, rodanti, koku laipsniu, būdais bei priemonėmis švietimo įstaiga pasiekia savo paskirčiai būdingų nacionalinės švietimo sistemos ugdymo tikslų, tenkina ugdytinių poreikius, padeda pasiekti moksleiviams asmenybės brandos, geba valdyti procesus ir sąlygas.

B. Bitino (2000) teigimu, ugdymo kokybė – socialinė kategorija, nusakanti visuomenėje funkcionuojančios švietimo sistemos padėtį ir rezultatyvumą, jos atitikimą skirtingų visuomenės sluoksnių poreikiams, visuomenės lūkesčius papildyti savo gretas gero pilietinio, buitinio ir profesinio išsilavinimo asmenimis.

B. Bitino (2000) ugdymo kokybės apibrėžimas labiau atspindi požiūrį, apimančią bendrą švietimo kontekstą, neišryškinantį didelio skirtumo tarp „švietimo“ ir „ugdymo“ kokybės sąvokų. „Švietimo kokybės“ terminas labiau vartojamas, kai kalbama apie nacionalinių ar regioninių kokybės požymių visumą, o „ugdymo kokybė“, atspindi konkrečios švietimo įstaigos vertės laipsnį. Šis terminas švietimo institucijos lygmenyje yra tikslesnis, nes apibūdinama švietimo įstaigose vykstančių ir nuo jų socialinio, kultūrinio konteksto, išteklių, veiklos, paskirties, ugdymo tikslų priklausančių procesų ir rezultatų kokybė.

D. Adams (2005) (cit. pgl. Leu, 2005), taip pat pristato ugdymo kokybės sampratą, vengdamas bendro apibrėžimo:

- Kokybė apibrėžiama tam tikrame kontekste.
- Laikantis tam tikrų prielaidų.
- Kokybę galima „objektyviai“ pamatuoti.
- Kokybė dažnai papildo ar yra integruota į efektyvumo ar lygybės interpretaciją.
- Kokybė nebūtinai siejama su aukšta kaina.
- Esant panašioms tikslams ir palyginamiems kontekstams, mokymo kokybę galima įvertinti mokymo aplinkoje.
- Nors ir trūksta susitarimo, kas yra kokybė, dažnai susitariama, kokie yra tikslai.

Aprašydamas kokybę mokyklos ir bendruomenės lygmeniu, D. Adams (2005) (cit. pgl. Leu, 2005) parodo, kaip bėgant laikui keitėsi prioritetai. Jis teigia, kad seniau mokymo kokybė buvo apibrėžta išskirtinai per mokinių pasiekimus ir mokyklos įeigą („input“), kurie gali paveikti pasiekimus. Jo nuomone, kad prioritetai pasikeitė ir dėmesys buvo kreipiamas į kompleksiškas išeigos („input“) kombinacijas, procesus ir rezultatus gautus pagerinus mokymą. Proceso klasėje ir mokykloje reikšmei buvo skiriama vis daugiau dėmesio, kai buvo kalbama apie kokybę.

I. Harvey (1995) (cit. pgl. Leu, 2005) išskiria ir apibūdina penkias alternatyvias švietimo kokybės sampratas:

1. Ugdymo kokybė kaip išskirtinumas: tobulumas yra vizija, kuri varo mokymą į priekį, mokyklose turi būti maksimaliai išnaudojami mokinių gebėjimai;
2. Ugdymo kokybė kaip nuoseklumas, kokybei reikalingos lygios patirtys mokyklos ir klasės, kurios mokiniams suteiktų lygias patirtis sistemoje;
3. Ugdymo kokybė kaip tinkamumas tam tikram tikslui: rafinuotumas ir tobulybė specifinėse srityse. Ruošiant mokinius specifiniams vaidmenims. Pabrėžiama specializacija;
4. Ugdymo kokybė kaip „kiek moki, tiek gauni“: mokymas atspindi, kiek individai ir visuomenė investuoja į mokymąsi. Mokymo kokybė interpretuojama taip: kiek įmanoma daugiau turimomis lėšomis;
5. Ugdymo kokybė kaip potencialas keisti: kokybiškas mokymas skatina pozityvius pokyčius individuose ir visuomenėje, mokymasis skatina socialinius

D. Adams (1995) (cit. pgl. Leu, 2005) nurodo, jog nebūtina laikytis ugdyme vienos koncepcijos, galima ugdymo sistemoje panaudoti keletą iš tų penkių. Jas galima ugdymo sistemoje tarpusavyje derinti. Kokybiškas ugdymo turinys – procesas, apimantis visus švietimo sistemos lygmenis. Ugdymo kokybė – ugdymo tikslų pasiekimo laipsnis. Ugdymo kokybė visuomenę nustoja tenkinti ne tiek dėl ugdymo pablogėjimo, kiek dėl ugdymo tikslų pasikeitimo.

UNESCO (2005) išskiria pamatinius principus apibrėžiančius ugdymo tikslus:

1. Besimokančiojo kognityvinis ugdymas
2. Pripažintų vertybių perteikimas, kūrybinių ir emocinių galių ugdymas.

R.J. Marzano (2001) naujojoje ugdymo tikslų taksonomijoje ugdymo tikslus apibrėžia:

1. Mąstymo ego sistemos lygmenyje ugdymas.
2. Metakognityvinis ugdymas.
3. Kognityvinis ugdymas.
4. Pamatinių žinių perteikimas ir įgūdžių formavimas.

Abiejuose šaltiniuose aptariama ugdymo tikslų samprata išskiria labai panašias ugdymo gaires, galime pastebėti, kad skiriasi tik vartojami terminai.

UNESCO (2005) raporte pabrėžiami penki svarbiausi ugdymo kokybės faktoriai:

1. Atsižvelgimas į besimokančiųjų įvairovę.
2. Atsižvelgimas į ekonominį ir socialinį kontekstą.
3. Materialiniai ir žmogiški resursai.
4. Mokymo ir mokymosi procesai.
5. Mokymo ir mokymosi rezultatai bei pasekmės.

Užtikrinti ugdymo kokybę padeda modernus kokybiško ugdymo turinio supratimas. Ugdymo turinys – apibrėžiamas kaip mokymosi patirčių sekos. Teoriniuose darbuose teigiama (UNESCO, IBE, 2005), kad ugdymo turinį apsprendžia:

1. Mokymo turinys
2. Metodai
3. Struktūros

D. Hopkins (2005) šiuolaikinį ugdymo turinį apibūdina dar išraiškingiau – trimis klausimais:

1. Ko mokome?
2. Kaip mokome?
3. Kokiame socialiniame klimate mokome?

Mūsų švietimo sistemoje besiformuojanti etikos, tikybos ir kitų dalykų ugdymo turinio samprata taip pat jau apima ne vien dalykų mokymo tematiką, bet ir pageidaujamus mokymo metodus bei mokyklos klimatą. Tačiau naujoji ugdymo turinio samprata dar nėra pilnai susiformavusi ir visuotinai priimta.

Siekti naujos ugdymo kokybės padeda naujosios UNESCO ugdymo turinio paradigmos (1 lentelė).

1 lentelė

Ugdymo turinio paradigmos

Mokymas	▶	Mokymasis
Mechaniškas mokymasis	▶	Autentiškas mokymasis
Mokyklinis lavinimas	▶	Mokymasis visą gyvenimą
Tradiciniai mokymosi keliai	▶	Mokymosi kelių pasirinkimas
Indėlis	▶	Rezultatai ir pasekmės
Dalykų mokymasis	▶	Integruotas mokymasis
Centralizuotas UT	▶	Decentralizuotas UT
UT kaip dalykų turinys	▶	UT kaip mokymosi patirtys
UT kaip dokumentas	▶	UT kaip procesas

1 pav. Ugdymo turinio paradigms sandūra

Šaltinis: P. Gudyno apibendrinti UNESCO švietimo dokumentai

Anot Rado (2001), remiantis ugdymo proceso vertinimu galime spręsti apie:

- *ugdymo turinį* – ar padėjo siekti iškeltų tikslų, ar buvo tinkamas ir prieinamas kiekvienam moksleiviui, tame tarpe ir turintiems mokymosi sunkumų, kad jis galėtų siekti pažangos;
- *mokymo metodus ir strategijas, mokymo(si) užduotis, šaltinius, išteklius* – ar jie efektyvūs, ar tinka atskiriems moksleiviams, jų grupėms, visai klasei, ar tinkamas mokymo(si) tempas;
- *mokymo(si) tikslus bei uždavinius* – jų tinkamumą atskiriems moksleiviams, jų grupėms, visai klasei, tame tarpe ir moksleiviams, turintiems specialiųjų poreikių.

Mokymo(si) turinio kokybė mokykloje, glaudžiai siejasi su mokyklos bendra misija ir vizija. Efektyviai ir kokybiškai dirbanti mokykla pirmiausiai turi turėti *bendrą misiją* (mokyklos tikslų ir prioritetų vizija, kur pagrindinis vaidmuo tenka direktoriui), *daugiausia dėmesio skirti ugdymui(si)* (mokytojai imasi įvairių mokymo ir kontrolės strategijų) *bei palankaus klimato ugdymui(si) sukūrimui* (gera dvasinė mokinių būklė ir savo vertės suvokimas, kadangi jie dalyvauja mokymo(si) procese, jaučia atsakomybę, yra pripažįstami ir skatinami, su jais elgiamasi tinkamai ir nuosekliai).

Anot V. Rajecko (1999), *ugdymo proceso paskirtis* – pratęsti vaiko ugdymą, prasidėjusį šeimoje, ir padėti jo asmenybės raidai, sudarant kuo geresnes sąlygas saviraiškai. To mokykloje siekiama pasitelkus tam tikrą sistemą, atsižvelgiant į mokinio galimybes, perduodant būtiniausią informaciją kaip svarbiausią žmonijos patirties dalį. Visa tai iš esmės realizuojama per mokymo procesą. Žinoma, vaikui ir toliau didesnės ar mažesnės įtakos turi šeima, išoriniai veiksniai kuriuos numatyti sunku. Tačiau žinių sistemą, bendražmogiškųjų vertybių pagrindinius elementus mokiniai perima mokykloje, per pamokas.

Lietuvos mokyklose, kaip svarbiausia mokymo organizavimo forma šiuo metu yra pamoka, taigi per pamoką vyksta mokymas – dvipusis procesas, jungiantis *mokytojo veiklą* (visą mokymo organizavimą, dėstymą, vadovavimą savarankiškam mokinių darbui, mokymosi rezultatų tikrinimą ir pan.) ir *mokinių mokymą(si)* (jų veiklą, realizuojant mokymo tikslus). Todėl ugdymo(si) proceso kokybė priklauso nuo šių abiejų komponentų (mokytojo ir mokinio) sąveikos.

Kintant ugdymo proceso ir mokytojo uždaviniams bei funkcijoms, taipogi visuomenės požiūriui į ugdymo procesą buvo keliamas klausimas, kuriuo diskutuojama ir šiandien. Kam priklauso lemiamas vaidmuo ugdymo procese mokytojui ar mokiniui?

Reformuojant mokyklas, kuriant atnaujintas bendrąsias programas pramatyta, jog pedagoginis meistriškumas ugdymo procese turi veikti taip, kad, mokiniai perimdami žinias, būtų skatinami aktyviai veiklai, remtūsi savo patyrimu, brandintų emocinę sferą, kūrybinį mąstymą ir kitas pažinimo galias.

E. Motiejūnienė (2006) teigia, kad svarbu atkreipti dėmesį į ugdymo tikslų tęstinumą, todėl ji išskiria priešmokyklinio, pradinio ir pagrindinio ugdymo tikslus. Pasak autorės – *priešmokyklinio ugdymo tikslas* yra laiduojant vaiko asmenybės skleidimąsi, ugdyti aktyvų, savimi

ir savo sugebėjimais pasitikinti, stiprią pažinimo motyvaciją turintį vaiką, sudaryti prielaidas tolesniam ugdymui(si) mokykloje.

Pradinio ugdymo tikslas – išugdyti sveiką, aktyvų, kūrybingą, elementaraus raštingumo ir socialinių, informacinių, pažintinių veiklos gebėjimų bei vertybinių nuostatų pagrindus įgijusį vaiką.

Pradinio ugdymo tikslas – laiduojant darnią asmens dvasinių ir fizinių galių plėtotę išugdyti aktyvų, savarankišką, atsakingą, sociokultūrinio raštingumo, būtino sėkmingai socialinei integracijai ir tolesniam mokymui(si), pagrindus įgijusį mokinį.

Ugdymo procesas paprastai apibrėžiamas kaip ugdytojo ir ugdytinių bendravimas ugdytojo numatytu tikslu, teigia L. Jovaiša (1993).

Ugdymo procesas – užima didžiausią mokinių ir mokytojų laiko dalį mokykloje, tai vienas pagrindinių, prioritetinių mokyklos veiklos uždavinių, todėl labai svarbu jį tobulinti taip, kad ugdymas apimtų visapusišką, kokybišką kiekvienos asmenybės ugdymą.

Wang ir Walberg (2001) išskiria 12 veiksmingo mokymo(si) principų:

1. *Palaiikantis klasės klimatas*: mokiniai geriau mokosi darniame, palaikančiame mokymąsi klasės kolektyve.
2. *Galimybė mokytis*. Mokiniai geriau mokosi kada daugiau laiko skiriama su curriculum susijusioms veikloms, o vadovavimo klasei sistema pabrėžtinai palaiko mokinius tokioje veikloje.
3. *Mokymo turinio ir tikslų atitikimas*. Mokymo turinio komponentai sudaro darnią sistemą, nukreiptą į tikslų ir uždavinių įgyvendinimą.
4. *Mokymosi orientacijos sukūrimas*: mokytojas parengia mokinius mokymuisi patekdamas aiškia pradinę mokymosi rezultatų struktūrą ir pageidaujamą mokymosi strategiją.
5. *Susijęs turinys*. Kad palaikyti prasmingą mokymąsi ir įsiminimą, turinys pateikiamas aiškiai plėtojamas pabrėžiant struktūrą ir sąsajas. Turinys „draugiškas besimokančiajam“.
6. *Turiningas diskursas*. Klausimai planuojami taip, kad įtraukti mokinius į ilgalaikį, nepertraukiamą diskursą, struktūruotą apie veiksmingą idėją.
7. *Praktinės ir taikomosios veiklos*: mokiniai turi pakankamai gerų progų praktiškai taikyti tai, ko jie mokėsi ir taip gauti į tobulinimą orientuotą grįžtamąjį ryšį.
8. *Mokinių tikslų „sukabinimas“*. Mokytojas atsiliepia į kiekvieno mokinio poreikį, įgalinantį juos įtraukti į aktyvų, produktyvų mokymosi procesą.
9. *Mokymo(si) strategijos*. Mokymo modelis ir mokymo(si) bei savo veiklos reguliavimo mokymas. Metakognicija ir savireguliacija problemų sprendimo kontekste ir mokymosi įgūdžiai. Mokiniai mokomi stebėti ir reflektuoti mokymąsi.
10. *Kooperatyvus mokymas(is)*. Mokiniai dažnai dirba poromis ar mažose grupėse, kad konstruoti supratimą ar padėti vienas kitam įgyti įgūdžių.

11. *Į tikslą orientuotas vertinimas.* Formalaus ir neformalaus vertinimo metodų įvairovė, kad stebėti kaip siekiama mokymosi tikslų. Kriterijų sistema, orientuota į mąstymą ir problemų sprendimo procesą.
12. *Pasiekimų lūkesčiai.* Mokytojas inicijuoja ir palaiko atitinkamus mokymosi pasiekimų lūkesčius.

Mokymas, pasak V. Rajecko (1999), – pagrindinė mokyklos veiklos sritis, svarbiausia mokykloje asmenybės ugdymo priemonė. Ugdymo(si) kokybę lemia – visos mokytojo veiklos, kurias jis atlieka, parinkdamas atitinkamus mokymo metodus, iš jo darbo rezultatų galima spręsti apie ugdymo(si) kokybės sėkmingumą.

Lietuvos švietimo sistemoje šiandien gerokai išaugo kokybės valdymo aktualumas, kadangi kokybė – tampa vienu pagrindinių prioritetinių sričių švietimo įstaigose. Lietuvos švietimo įstaigos privalo suteikti savo piliečiams kokybiškas ugdymo paslaugas, kurios yra numatytos rengiant dokumentus ar jų projektus, taipogi naująsias ugdymo programas.

1.2. Etikos ir tikybos, kaip dorinio ugdymo dalykų samprata Valstybiniuose ir Bažnytiniuose dokumentuose

1.2.1. Etikos ir tikybos kaip mokinių dorinio ugdymo dalykų tikslų ir turinio kontekstualumas mokinio asmeninio apsisprendimo kontekste

Lietuvos mokyklose, dėstomos dvi pasirenkamosios mokymo(si) programos, priklausančios vienai – dorinio ugdymo sričiai: etika arba tikyba. Dorinio ugdymo tikslas – ugdyti moraliai mąstančią ir veikiančią asmenybę.

Ugdymas (auklėjimas) – mokymas, lavinimas, įgūdžių, gebėjimų ir vertybinių nuostatų formavimas (Lietuvos Respublikos Švietimo Įstatymas, 2003)

Dorovė – žmonių elgesį reguliuojančios normos ir principai, viena iš visuomeninės sąmonės formų (Idėjų žodynas, 2001).

Dorinis ugdymas – kryptingas ir sistemingas žmogaus mokymas, lavinimas, kuriuos siekiama išugdyti norimas moralines savybes, įsitikinimus, jausmus. Etikos ir tikybos pamokas į darnią dorinio ugdymo visumą susieja bendrosios žmogaus vertybės, dalis bendrų tikslų ir uždavinių, didaktinių pagrindų, ugdymo turinio tematika ir problematika (Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro 2002 m. rugpjūčio 21 d. įsakymas Nr. 1465).

Etikos disciplina nėra konfesinė. Ji grindžiama humanistine žmogaus ir gyvenimo samprata. Moksleiviai brandinami tradicinėmis krašto ir bendrosiomis žmogaus vertybėmis.

Tikybės mokymas yra konfesinis. Tikybą moko Bažnyčios įgalioti asmenys. Baigę mokslus, lankantys seminarus, remdamiesi Katalikų bažnyčios doktrina ir Šventojo Sosto rekomendacijomis. Tikybės mokymo tikslas – padėti mokiniams pažinti krikščioniškas vertybes ir paskatinti jomis grįsti savo asmeninį bei bendruomeninį gyvenimą. Svarbus etinių, egzistencinių, socialinių, kultūrinių klausimų svarstymas tikėjimo šviesoje.

Ugdymo turinys (Curriculum) apima mokinių jau turimą patirtį, mokymo programas, mokymo ir mokymosi metodus, kontekstą, mokinių pasiekimų ir pažangos vertinimo būdus, mokymo(si) priemones (UNESCO, 2004).

N. Saugėnienė (2007), mokymo(si) programa yra trumpas, nuoseklus ir struktūrizuotas mokymo(si) turinio (curriculum) aprašymas. Bendrojo lavinimo mokyklų, pagrindinio ugdymo programa detalizuoja, išskleidžia, apibrėžia ir numato tai, kuo konkreiti mokymo įstaiga, remdamasi savo patirtimi, specifika, turimomis teorinėmis praktinėmis inovacijomis, laiko tikslinga papildyti konkretų ugdymo turinį. Mokymo(si) programos dokumentas visuomet turi numatyti galimą mokymosi patirtį, t.y. remtis kokiomis nors mokymo(si) teorijomis.

Aprašydama mokymo(si) programos reikšmę mokymo(si) turiniui, N. Saugėnienė, išskiria 7 uždavinius:

1. Aprašo tolimuosius mokymo(si) tikslus, detalizuoja kitus mokymo(si) turinio parametrus, mokymo(si) formas, metodus, būdus, vertinimo kriterijus bei vertinimo procedūras ir kt.
2. Aprašo bei paskleidžia mokslines, dalykines, technologines bei didaktines inovacijas.
3. Atlieka skirtingų išsilavinimo lygių tarp atskirų švietimo įstaigų veiklos planavimą ir koordinavimą.
4. Laiduoja mokymo(si) kokybę, užtikrina tarpdalykinius ryšius, patirties perimamumą ir sklaidą.
5. Sukuria aiškias baigiamojo vertinimo prielaidas tuomet, kai jie pravedami centralizuotai, t.y. leidžia formuluoti egzaminų kriterijus ir sąlygas.
6. Pagerina mokytojų bei mokinių orientavimąsi profesinio rengimo ir aukštojo mokslo procesuose.
7. Leidžia standartizuoti, klasifikuoti, registruoti ir kitaip statistikos tikslais tvarkyti mokymo procesus.

Šie uždaviniai didžia dalimi pagrindžia kokiomis dalimis turi būti išdėstytas ugdymo(si) turinys. Svarbu, kad mokymo(si) turinys būtų suderintas remiantis tam tikrais tarpdalykiniais ryšiais.

Lietuvos švietimo sistemoje reformų būta daug ir įvairių. Norint įstoti į Europos Sąjungą, viena iš prioritetinių sričių buvo ir švietimo koregacija, daugiausiai palietusi aukštojo mokslo sritį.

Dorinis ugdymas, kaip disciplina Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose atgimsta kartu su Lietuvos Nepriklausomybės atgavimu.

Švietimo reformos pradžioje, pradėjus mokykloje dėstyti tikybą, kaip alternatyva nelankantiems šių pamokų buvo pasiūlyta etika.

Nesigilinant į istorinį kontekstą, galėtume teigti, kad dorinis ugdymas, kaip toks nauja ugdymo sritis mokyklose, tačiau prisiminę istorines ištakas pastebime, kad tikybos mokymas – viena pirmųjų mokymo disciplinų apskritai, davusių impulsą švietimo sistemos formacijai.

Po Lietuvos Nepriklausomybės atgavimo, tik „1994 m. buvo parengta Bendroji katalikų tikybos mokymo programa ir įtraukta į bendrojo lavinimo mokyklų programų projektą“ (R.G. Rugevičiūtė, 2008).

Trūko kvalifikuotų pedagogų, tačiau Lietuvos vyskupų rūpesčiu buvo organizuojami katechetikos kursai, steigiami katechetikos centrai, kuriuose rengiami tikybos mokytojai, keliami kvalifikacija. Dėstyti tikybos į mokyklas ėjo kunigai, buvo išleisti vadovėliai, kurie laikui bėgant kito. Tuo tarpu etikos dalyko padėtis buvo kitokia, buvo paruošti vadovėliai, parengtos mokymo programos, tačiau netgi „2003 m. išorinio vertinimo ataskaitoje, dorinio ugdymo, etikos discipliną daugelyje mokyklų dėsto ne specialistai, labai dažnai – mokytojai, kuriems tiesiog pritrūko jų dalykinį pasirengimą atitinkančių valandų (B. Kuzmickas, G. Merkys, N. Lomanienė, 2005, p. 3).

Laikui bėgant kito valstybės valdymo strategija, buvo performuojami prioritetai valstybės valdyme. Atskaitos taškas švietimo reformoje – Lietuvos stojimas į Europos sąjungą, kada buvo peržiūrimos visos sritys, keliami nauji uždaviniai. Kyla klausimas kaip buvo sudarytas dorinio ugdymo – tikybos ir etikos programų turinys Lietuvos pagrindinėse mokyklose po įstojimo į Europos sąjungą?

Europos Sąjunga – Europos valstybių asociacija, išplėta iš Europos bendrijos. „Europos Sąjungą vienija bendroji politika, socialiniai ir kultūriniai aspektai, bendra energetika, civilinė sauga, turizmas, bei žmogaus teisių ir įstatymų visuma“ (Sutartis dėl konstitucijos Europai, 2004).

Narystė Europos Sąjungoje – grindžiama šiomis pagrindinėmis žmogiškosiomis vertybėmis: pagarba žmogaus orumui, laisve, demokratija, lygybe, teisine valstybe ir pagarba žmogaus teisėms, įskaitant mažumoms priklausančių asmenų teises, kurios ugdomos pirmiausiai šeimose, vėliau ikimokyklinio ugdymo įstaigose, mokyklose, kolegijose, universitetuose.

Šias vertybes turi suvokti ir jų lakyti Lietuvos valstybės piliečiai, įstatymuose turime kiekvienas numatytą „teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę“ (Sutartis dėl konstitucijos Europai 2004, p. 38).

Lietuvos Švietimo sistemoje steigiant mokslo įstaigas, išlieka demokratiniiais principais grindžiama tėvų teise užtikrinti savo vaikų švietimą ir mokymą pagal savo religinius, filosofinius ir pedagoginius įsitikinimus, atsižvelgiant į pagrindinius švietimo ministerijos patvirtintą mokymo (si) turinio organizavimą (Sutartis dėl Konstitucijos Europai, 2004).

Analizuojant švietimo įstatymus, pastebime, kad švietimo tikslai suformuluoti ir išdėstyti išsamiai, paliečia visapusišką jauno žmogaus ugdymą, siekiant padėti įsitvirtinti visuomenėje pilnateisiu nariu.

Visi penki Lietuvos švietimo įstatymo (2003) tikslai (Priedas psl. 73) stengiasi aprėpti pilnos asmenybės ugdymo sritis, tačiau apie dorinio ugdymo įtaką teigiamam asmenybės formavimui beveik nieko nerandame.

Švietimo įstatyme (2003) labiau akcentuojamas jauno žmogaus, kaip Lietuvos piliečio įsijungimas į valstybės vystimosi ir augimo procesus, švietimo uždaviniuose pabrėžiamos visapusiškos asmenybės savybės: savarankiškumas, atsakingumas, tačiau nenurodomos konkrečios mokymo programos, kurių dėka būtų ugdomos išvardintos bendražmogiškosios vertybės.

Reikia pastebėti, kad 2003 m. birželio 28 d. švietimo įstatymo formuluotėse nekalbama apie sąžiningumą, moralę, vertybių hierarchiją. Natūraliai kyla klausimas kokią įtaką bendražmogiškųjų vertybių ugdymo kokybei turi dorinio ugdymo turinio kokybė?

Prieš pradėdant nagrinėti Lietuvos Švietimo įstatymus, apibrėžiančius dorinio ugdymo dalyką, reikia akcentuoti, kad dorinis ugdymas mokykloje vykdomas etikos ir tikybos pamokose, vadinasi šie abu dalykai orientuoti į dorovės ugdymą, tačiau sudaryti iš skirtingų mokymo(si) programų. Kyla klausimas kaip apibrėžiamas etikos ir tikybos ugdymo programų turinys paskirai?

Etika – moralės filosofija, sistemingai studijuojanti dorovę. Ji nagrinėja elgesio ir gerumo teorijas, moralės terminus. Ji glaudžiai susijusi su kitais mokslais (Idėjų žodynas, 2001, p. 108). Etika – kaip dorinio ugdymo disciplina, remiasi bendromis nuostatomis, humanišku, demokratišku.

Tikyba (religinis ugdymas) – labai plati sąvoka, apimanti: mokymą, lavinimą, auklėjimą, auginimą, vadovavimą. Sisteminant religinio ugdymo turinį, atlieka religinės asmenybės formavimo funkciją (Dvasininkų Kongregacija, 1998). S. Šalkauskis (1992), tikybos mokymo programa turi ugdyti žmogų doram ir moraliam gyvenimui.

Lietuvos Švietimo sistema orientuojasi į visapusiškos asmenybės auklėjimą, kad asmuo vėliau galėtų visapusiškai įsijungti į valstybės vystimosi ir augimo procesus.

1.2. Tėvų teises ir pareigas dorai auklėti savo vaikus kontekstualizuojantys Valstybiniai ir Bažnytiniai dokumentai

Lietuvoje Konstitucija ir Švietimo įstatymas tėvų pageidavimu leidžia mokiniams rinktis tikybos pamokas pagal konfesiją ir tam sudaro sąlygas.

Dorovinis vaikų auklėjimas prasideda šeimoje. Šeima – pati mažiausia visuomenės ląstelė, kurioje formuojama pirminė asmens pasaulėžiūra. Rūpestis šeima yra pastebimas visoje istorijoje. Pirmieji krikščionys gyveno Romos imperijos aplinkoje ir laikėsi civilinės valdžios

nustatytų normų, priešingų pagoniškai romėnų visuomenei. Atkreipkime dėmesį į istorinį kontekstą, paaiškinantį kaip transformavosi tėvų pareigos vaikams.

Tėvų ir vaikų santykius per visą Romos istoriją apspėsdavo *patria potestas*, patriarchalinės ir tėvo vienvaldystės, idėja. Net patys romėnų teisininkai pripažįsta, jog tokios valdžios vaikams, neturėjo nė viena jų stebėjimams prieinama tauta: „*Quod jus proptium civium romanorum est: fere enim nulli alii sunt homines, qui talem in filios suos habent potestatem, qualem nos habemus*“ (toji teisė grynai romėniška: juk nėra jokios kitos tautos, kuri turėtų tokią valdžią vaikams, kokią turime mes) (I. Nekrošius; V. Nekrošius; S. Vėlyvis, 1999, p. 171))

Žinoma, laikui bėgant ši valdžia smarkiai pasikeitė ir susilpnėjo, bet daugelis patriarchalinių priesakų išsaugojo savo reikšmę iki galo. Pirmiausia romėnų teisė žinojo – *patria potestas* – tik *tėvo teisę*, o ne *tėvų teisę*. Motina į savo, tos pačios santuokos vaikus, neturėjo jokių gimdytojos teisių – ne tik vyrui gyvam esant, bet ir po jo mirties (I. Nekrošius, V. Nekrošius, S. Vėlyvis, 1999, p. 174).

Romėnams šeima, vadinasi ir vaikų auklėjimo galimybė buvo svarbi, palaikant visuomenės gerbūvį ir patriarchalinę šeimos struktūrą. Krikščionims šeimos institucija tampa vertybe jau pačioje savo prigimtyje, todėl nenuostabu, kad rūpestis visapusišku, taipogi ir doroviniu vaikų auklėjimu tęsiasi iki šių dienų .

Tėvų pareigos bažnytiniuose įstatymuose ir Lietuvos Respublikos Civiliniuose įstatymuose kildinimas iš romėnų teisės termino – *patria potestas* – tėvo valdžia, amžių bėgyje įgavusio kitokią prasmę (I. Nekrošius V. Nekrošius S. Vėlyvis, 1999, p. 156).

Bažnytinės teisės doktrinoje (2006), apie tėvų valdžią kalbama kan. 98 §2, sukonkretinant ją vaikų atžvilgiu: nepilnametis asmuo savo teisių vykdymo požiūriu paklūsta tėvų ar globėjų valdžiai, išskyrus atvejus, kai nepilnamečiai yra išskirti iš jų valdžios dieviškuoju įstatymu ar kanonų teisės.

Tėvų pareigos vaikams, turi būti pagrįstos supratimu, kad vaikai, nors ir privalo paklusti savo tėvams, yra asmenybės ir turi savo asmeninį gyvenimą. Tai reiškia, kad negalima nepaisyti vaikų interesų, negalima jų išnaudoti, draudžiama jais manipuliuoti. Valdžiai turi būti rodoma pagarba iš abiejų pusių: vaikus reikia mokyti paklusti ir padėti jiems suprasti valdžios svarbą, o tėvai turi prisiimti atsakomybę gerai valdyti savo namus ir sukurti tinkamą pagrindą, kuriuo remdamiesi teisingai teistų ir neerzintų vaikų (Ef 6, 4).

Tačiau ir bendrystės principui reikia rodyti pagarbą, netgi atsidavimą. Tėvai turi stengtis gyventi kartu su savo vaikais, o ne vien tik juos auginti; nuolatos palaikyti šiltus santykius, rodydami vaikams meilę ir gerbdami juos nuo pat pradžių.

Nereikia šaipytis iš savo vaikų, tarsi tie savo naivumu būtų nepilnaverčiai žmonės, ar blogai atsiliepti apie vaikus jiems girdint, lyg jie negalėtų to suprasti. Tėvai turėtų dažnai kartu su vaikais maloniai leisti laiką, o ne kartą per metus, priimdami kaip ypatingą malonumą. Jų

santykiai turi būti tokie, kad vaikai galėtų jais džiaugtis dabar, o vėliau turėtų daug malonių prisiminimų – kiek įmanoma daugiau, mūsų iškreiptame pasaulyje.

Galime pastebėti, kad Bažnytiniuose ir Valstybiniuose įstatymuose santuokos sudarymo momentu sutuoktiniai prisiima santuokinius įsipareigojimus vienas kitam, vadinasi ta pačia sutartimi susitaria ir dėl savo vaikų auklėjimo kryptingumo.

Dabartiniame Kanonų Teisės Kodekse (2006), sutuoktinių viso gyvenimo sąjunga yra įvardinta „consortium totius vitae“ kan. 1055 §1., deklaruojant: „Santuokinė sutartis, visam gyvenimui sujungia vyrą ir moterį, savo prigimtimi yra skirtas sutuoktinių labui ir vaikų gimdymui ir auklėjimui, kurią Viešpats Kristus pakėlė į sakramento garbę“.

Aiškiau suformuluotos sutuoktinių pareigos vaikams, pateikiamos kan. 1136., “pirmoji tėvų pareiga ir teisė – visomis jėgomis rūpintis fiziniu, visuomeniniu, kultūriniu, moraliniu ir religiniu vaikų auklėjimu“.

Savo prigimtine savybe, šeimos institucija ir vedusiųjų meilė skirta vaikų gimdymui ir auklėjimui (Gaudium et spes. 48, 1967).

Kanoninėje (2006), ir Civilinėje (2002) teisėje tėvų pareiga rūpintis vaikais yra neatšaukiama, tiesiogiai atsiranda santuokos sudarymo metu Lietuvos Respublikos Civilinis Kodeksas (2002), 3. 26.str. 3d. „Sutuoktiniai susitarimu negali atsisakyti teisių ar panaikinti pareigų, kurios pagal įstatymus atsiranda kaip santuokos pasekmė“.

Vaikų gimdymas ir auklėjimas yra vienas iš objektyvių santuokos tikslų, tiesioginė ir sunki tėvų pareiga. Ši pareiga išlieka teisėto ir neteisėto išsiskyrimo atveju: kan. 1154., „Sutuoktiniams atsiskyrus, visuomet būtina pasirūpinti tinkamu vaikų išlaikymu ir auklėjimu“.

Valstybės teisė – pirminė sudarant mokymo programas bendrojo lavinimo mokykloms, bažnyčios funkcija yra auklėjamoji, kurią galime įvardinti kaip pagalbinę.

Vatikano II Susirinkimo dokumente *Gravissimum Educationis* (2000), rašoma: „Kadangi tėvai yra davę savo vaikui gyvybę, vadinasi, vaikų auklėjimas – didžiausia tėvų pareiga. Savo vaikams jie yra pirmieji tikėjimo skelbėjai“.

J. Bernatienė (2007), auklėjimo uždavinys – pirmiausia priklauso šeimai. Todėl šeima yra pirmoji visuomenės dorybių, kurios būtinos kiekvienai visuomenei mokykla.

Žmonės sudarantys santuoką, laisva valia pasirenka savo gyvenimo kelią, turbūt vienas sunkiausių, bet ir mieliausių uždavinių sutuoktiniams – pareigų vaikams atlikimas, reikalaujantis ypatingo dėmesio ir atsakomybės, juk vaikams tėvai padeda pamatą tolesniam, savarankiškam gyvenimui.

Stebint šiandienę situaciją, galime pastebime perdėtai ir klaidingai idealizuotą šeimą, kuriai skiriama ribotai laiko: artimųjų santykiams, bendravimui. Dažnai pamirštant pagrindines žmogiškąsias ir šeimos vertybes, grindžiamas: atsidavimu, garbe, pasiaukojimu, pastovumu ir meile.

Prieš įsigaliojant Lietuvos Respublikos Civiliniam Kodeksui (2001), tėvų valdžios institutas, Lietuvos Respublikos Civiliniame Kodekse, bei santuokos ir šeimos kodekse (2002), nebuvo apibrėžtas, tačiau buvo išdėstyti teisiniai tėvų valdžios aspektai – tėvų teisės ir pareigos auklėjant vaikus. Tėvų valdžia, buvo ir yra visais visuomenės raidos laikotarpiais, išreiškianti tėvų teisių ir pareigų, susijusių su savo nepilnamečiais vaikais, visumą.

Tėvų valdžios esmė, įtvirtinta Konstitucijos (1992), 38 straipsnio 6 dalyje, nurodant, kad tėvų teisė ir pareiga – auklėti savo vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais, iki pilnametystės juos išlaikyti. Tėvų valdžia apima gerokai daugiau šeimos santykių, negu apibrėžta įstatyme. Įstatyme, apibrėžiant teisinius tėvų valdžios aspektus, pastebime, kad jie derinami su valstybės interesais, todėl tinkamas tėvų valdžios įgyvendinimas yra ne tik pačių tėvų, bet ir valstybės reikalas (Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras, 2002, 3. 155. str. p. 297).

Sutuoktinių pareigos vaikams, tiesiogiai kyla iš santuokos instituto, santuokos sudarymas, laikomas juridiniu faktu, atsirandančios sutuoktinių pareigos yra privalomos sutuoktiniams, kadangi turi teisinę pasekmę.

Pagrindinės tėvų pareigos, deklaruojamos: Lietuvos Respublikos Civiliniame Kodekse (2006), 3. 155. str. 1 dalis „Vaikai iki pilnametystės ar emancipacijos yra tėvų prižiūrimi“.

Komentuojamame straipsnyje, apibrėžiamas sąvokos „tėvų valdžia“ turinys. Sąvoka nėra visiškai nauja, ji vartota ikikariniuose Lietuvos teisės aktuose. Dėstomi teisiniai tėvų valdžios aspektai, greta papročių ir moralinių lemiamų tėvų valdžios aspektų – įstatymuose neaptariami, leidžia tėvams pajusti vaikų auginimo ir auklėjimo džiaugsmą ir moralinį pasitenkinimą.

Lietuvos Respublikos Civiliniame Kodekse (2006), 3. 155. str. 2 dalyje dėstoma: „Tėvai turi teisę ir pareigą dorai auklėti ir prižiūrėti savo vaikus, rūpintis jų sveikata, išlaikyti juos, atsižvelgdami į jų fizinę ir protinę būklę sudaryti palankias sąlygas visapusiškai ir harmoningai vystytis, kad vaikas būtų parengtas savarankiškam gyvenimui visuomenėje“.

Straipsnio 2 dalyje išdėstytas tėvų valdžios turinys, įvardintos pagrindinės tėvų teisės ir pareigos, būtinos vaikui išauginti ir būdingos šeimos santykiams reguliuoti. Tėvų valdžia, tėvų teisių ir pareigų derinys, tas pats tėvų valdžios elementas, gali būti suprantamas, ir kaip teisė ir kaip pareiga. Tėvai turi ne tik teisę, bet ir pareigą, įgyvendinti tėvų valdžią vaikams. Atsižvelgiant į vaikų fizinę, protinę būklę, sudaryti sąlygas visapusiškai ir darniai jų raidai. Pagrindinė tėvų pareiga, parengti vaikus savarankiškam gyvenimui. Visos nuostatose išdėstytos tėvų teisės ir pareigos yra tarpusavyje glaudžiai susiję ir sudaro vientisą derinį (Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras, 2002, 3. 155. str. p. 298).

Norint išvengti visuomenės modernėjimo neigiamų pasekmių, tėvams būtina žinoti ir vadovautis Lietuvos Respublikos Civiliniame Kodekse Šeimos teisėje (2002), pateikiamomis

tėvų asmeninėmis teisėmis ir pareigomis: 3. 165. str 1. dalyje „Tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus ir yra atsakingi už savo vaikų auklėjimą ir vystymą, privalo rūpintis savo vaikų sveikata, jų dvasiniu ir moraliniu ugdymu. Tėvai atlikdami šias pareigas turi pirmumo teisę prieš kitus asmenis”.

Komentuojamame straipsnyje aptariamos asmeninės tėvų teisės ir pareigos. Tėvų valdžia susideda iš asmeninių ir turtinių tėvų teisių ir pareigų, susijusių su savo vaikais, orientuojamų į tikslą, siekiant tėvų valdžios įgyvendinimo, būtent parengti vaiką gyventi savarankiškai (Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras, 2002, 3.165. str. p. 316).

Šio straipsnio 2 dalyje sakoma: „Tėvai privalo sudaryti sąlygas savo vaikams mokytis iki įstatymuose nustatyto amžiaus“. Komentuojant šią straipsnio dalį, akcentuojama, kad tėvai ne tik turi teisę, privalo atlikti išvardintus veiksmus. Šio straipsnio 3 dalyje sakoma „Visus klausimus, susijusius su vaikų auklėjimu, sprendžia abu tėvai tarpusavio susitarimu. Jeigu tėvai nesusitaria, ginčijamą klausimą sprendžia teismas. Vaikų auklėjimo apibrėžimo įstatyme nėra, tačiau suprantamas, kaip kryptingas poveikis vaiko sąmonei, siekiant parengti jį savarankiškai gyventi visuomenėje. Apsaugant jį nuo žalingos įtakos, formuoti vaiko interesus ir ugdant jo asmenybę (Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras, 2002, 3. 165. str. p. 317).

Taigi Lietuvos Respublikos Civiliniame Kodekse (2006), 3. 165. str. pateikiamos pagrindinės tėvų pareigos, sudarant sąlygas augti vaikui sveikam, ugdantis bendražmogiškąsias vertybes. Reglamentuojamas būtinumas orientuotis į dvasinių ir moralinių savybių, priimtinių ir vertinamų visuomenėje, diegimą ir tobulinimą. Tėvai, savo pareigas vaikams turi vykdyti pirmiausia, palyginti su kitais asmenimis. Tėvai, visus klausimus susijusius su savo vaikais sprendžia tarpusavio susitarimu (Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras, 2002, 3. 165. str. p. 318 – 319).

Šeima ir individo socializacija – glaudžiai susiję. Būtent šeimoje prasideda vaiko socializacija, jos metu jis įgyja ir perima tam tikros kultūrinės grupės normas ir vertybes. Vaiko socializacija, tęsiasi visą likusį gyvenimą.

Pagal A. Łódzka (2007), Krikščioniškojo Auklėjimo Deklaraciją – visi žmonės neišskiriant jų rasės, padėties ar amžiaus, turi neliečiamą teisę tobulėjimui, atitinkantį jų pačių užsibrėžto tikslo siekiui, kiek leidžia įgimtos paskiro asmens savybės.

Pirmieji, žmogaus asmenybės formacijai reikalingi pamatai, padedami šeimoje, apie tai kalbama Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso (2006), 3. 30 str. aiškiai nurodomos tėvų pareigos vaikams. Tėvai privalo išlaikyti ir auklėti savo nepilnamečius vaikus, rūpintis jų švietimu, sveikata, užtikrinti vaiko teisę asmeninį gyvenimą, asmens neliečiamybę ir laisvę, vaiko turtines, socialines ir kitokias teises. Tėvo ir motinos teisės ir pareigos savo vaikams yra lygios, jie privalo išlaikyti, auklėti savo vaikus. Valstybės ir Bažnyčios dokumentai griežtai ir

lygiateisiškai apibrėžia tėvų pareigas vaikų atžvilgiu, kadangi šios pareigos yra tiesioginės, atsirandančios santuokos sudarymo metu, kaip pareiga.

Kanoninėje doktrinoje (2006), tėvų pareigos vaikams kildinamos iš santuokos instituto, apibrėžiamos jau pirmajame Bažnytinės teisės Kanonų Kodekse (1917), tuo tarpu Lietuvos Respublikos Civiliniame Kodekse (2006), tėvų valdžia vaikų atžvilgiu galutinai apibrėžiama, tik išleidus Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso Šeimos teisės normas (2002).

Šeima sudaro, visuomenės pagrindą, joje reiškiasi įvairios kartos kartu, bendraudamos padeda atrasti kiekvienam savo teises ir derinti jas su kitais socialinio gyvenimo reikalavimais. Tėvų pareiga gimdyti vaikus ir auklėti juos šeimos židinyje (Gaudium et spes 52, 1967).

Brandūs ir atsakingi asmenys, auklėdami savo vaikus, vadovaujasi priimtinomis Kanonų (2006), ir Civilinės (2006), teisės normomis, ieškodami kas jų vaikų ugdymui yra tinkamiausia, tad dorinio ugdymo mokymo turinio parinkimas, o vėliau patarimas renkantis patiems – viena iš tėvų pareigų, kryptingai ugdant asmenybę.

Vaikų auklėjimas atima daug laiko, reikalauja ypatingos kantrybės, išminties ir išradingumo. Nepilnamečiai vaikai, neturi pakankamo subrendimo, kad galėtų savarankiškai veikti pasirinkdami etikos ar tikybos mokymo(si) programą, tėvai atlikdami savo pareigas tiesiogiai rūpinasi ir nusprendžia už savo vaikus ką pasirinkti.

1.2.2. Tikyba kaip dorinio ugdymo dalykas Valstybiniuose ir Bažnytiniuose dokumentuose

Žmogus nuo pat savo egzistencinio taško yra linkęs į religiją. Nėra pasaulyje nė vieno žmogaus kuris nebūtų susijęs su religija. Kadangi visi žmonės ieško gyvenimo prasmės, todėl visi ieško atsakymo tikėjime. Žmogui neužtenka vien paprastų dalykų, jam visuomet iškyla egzistenciniai klausimai į kuriuos paprastame gyvenime jis neranda atsakymų. Žmogui tarsi įdiegtas troškimas daugiau ar mažiau gilintis į tikėjimą. Norint surasti atsakymus į jam iškylančius klausimus žmogus turi pasinerti į antgamtinį pasaulį, į Dievo karalystę. Nors žmogus ir atmeta religiją vis tiek turi būti kokie nors pakaitalai (R. Leitner, H. Lorenz, 1996, p. 12).

Labai svarbu ugdyti vaiko suvokimą apie tikėjimą, todėl jau nuo pat mažumės jis turi būti pratinamas prie religijos tam, kad paaugęs galėtų ieškoti atsakymų joje. Religinis auklėjimas susijęs su žmogaus susitikimais, susidūrimais: Dievo ir žmogaus, žmogaus su kitu žmogumi, žmogus su jo susikurtu dvasiniu pasauliu ir žmogaus su gamta.

Krikščioniško tikėjimo skiepijimas vaikui padeda užmegzti asmeninį ryšį, artimą kontaktą su Dievu, o krikščioniškų tiesų mokymas padeda gyventi Jėzumi Kristumi. Dievas ieško ryšio su žmogumi ir jeigu vaikas bus mokomas krikščioniškų tiesų jis ne tik nebijos, bet ir mokės „eiti“ į dialogą, kontaktą su Dievu (R. Leitner, H. Lorenz, 1996, p. 23).

Šiandien tinkamai moraliai išauklėtas žmogus apibūdinamas, kaip mąstantis, atsakingas, iniciatyvus, dalyvaujantis kultūrinėje veikloje, aktyvus, gebantis išreikšti savo nuomonę, suvokti savo pasirinkimo motyvus, bei juos pagrįsti. Tokiomis savybėmis turėtų savo gyvenime vadovautis ir tikintis žmogus. Į visapusišką asmens ugdymo(si) procesą, perteikiant vertybines, moralines normas, orientuojamos etikos ir tikybos pamokos, jų mokymo(si) turinys išdėstomas taip, kad mokinys gebėtų prisitaikyti, gyventi, dirbti, tobulėti ir perduoti kitiems sukauptas žinias vis sekuliarėjančioje aplinkoje.

Šiandienėje Lietuvoje, pagal paskutinius gyventojų surašymo duomenis (2002), didžioji visuomenės dauguma išpažįsta esą krikščionys, sprendžiant politikos, administracijos ir mokyklų klausimus Valstybė bendradarbiauja su Bažnyčia. Esant harmonijai tarp Valstybės ir Bažnyčios, žmogus gali doroviškai tobulėti.

Pagal Lietuvos Konstitucijos (1992), 40 straipsnio 1 dalį, valstybinėse ir savivaldybių mokyklose tėvų pageidavimu vaikai turi būti mokomi ne bet kokios, o tėvų nurodytos tikybos. Iš to kyla valstybinių ir savivaldybių švietimo įstaigų pareiga užtikrinti, kad moksleiviai būtų mokomi būtent tos tikybos, kurios pageidauja jų tėvai.

Lietuvos Respublikos Civiliniame Kodekse (2006), kaip ir Bažnyčios Kanonų Kodekse (2006), svarstomas tėvų, globėjų asmeninių teisių ir pareigų turinys 3.165 straipsnis aiškiai įvardija, kad „tėvai turi teisę ir pareigą auklėti savo vaikus ir yra atsakingi už savo vaikų auklėjimą ir vystymąsi, privalo rūpintis savo vaikų sveikata, jų dvasiniu ir moraliniu ugdymu. Tėvai atlikdami šias pareigas turi pirmumo teisę prieš kitus asmenis“.

Norint išsamiai analizuoti etikos ir tikybos – dorinio ugdymo programų sampratą pateikiamą Lietuvos Respublikos Civiliniame Kodekse (2006), tenka samprotauti remiantis sąvokomis „dvasinis“ ir „moralinis“, būtent šios sąvokos sukonkretina mokymo(si) įstaigose perteikiamas dorinio ugdymo programas – tikybą ir etiką.

Tėvų valdžios esmė įtvirtinta Konstitucijos (1992), 38 straipsnio 6 dalyje nurodant, kad tėvų teisė ir pareiga – auklėti vaikus dorais žmonėmis ir ištikimais piliečiais.

Reikia pastebėti, kad „įstatyme apibrėžiant teisinius tėvų valdžios aspektus, asmeniniai tėvų ir vaikų interesai derinami su valstybės interesais, todėl tinkamas tėvų valdžios įgyvendinimas yra ne tik pačių tėvų, bet ir valstybės reikalas“ (Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras, Trečioji knyga, Šeimos teisė, 2002, p. 297).

Analizuojant Bažnytinės Teisės Kanonus (2006), sunku būtų nuspręsti kuris kanonas tiksliausiai apibūdina dorinio ugdymo mokymo(si) programą, kadangi čia, kaip ir Lietuvos Respublikos Civiliniame Kodekse (2006), tiesiogiai nėra vartojama sąvoka „dorinis ugdymas“.

Keletas paskirų kanonų nurodo kaip krikščionys tėvai turi auklėti savo vaikus, netiesiogiai nurodant, kan. 799, dorinio ugdymo svarbą „tikintieji turi stengtis, kad civilinės teisės įstatymai reglamentuojantys mokinių švietimą taip pat pramatytų religinį ir moralinį vaikų

auklėjimą pačiose mokyklose pagal tėvų sąžinę“, vėl gi pastebime dvi giminingas sąvokas „religinį“ ir „moralinį“, manyčiau šios sąvokos ir atspindi dvi pagrindines dorinio ugdymo programas – tikyba ir etika, vadinasi bažnyčios mokymas pripažįsta abi dorinio ugdymo sritis, kiekvienam leidžia vertybiškai apsispręsti ir rinktis priimtinausią etikos ar tikybos mokymo(si) turinį.

Religinis ugdymas katalikams būtinas, tai atsiskleidžia analizuojant 226§2 kanoną (2006), kuriame įsakmiai nurodoma vaikus auklėti krikščioniškai: „tėvai davę vaikams gyvybę, turi ypač svarbią pareigą bei teisę juos auklėti; pirmiausia krikščionims tėvams priklauso rūpintis vaikais, auklėjant juos krikščioniškai, pagal Bažnyčios perduotą doktriną“, nėra tiesioginės nuorodos tėvams pasirenkant etikos ir tikybos, dorinio ugdymo pamokas mokykloje, kadangi šių mokymo(si) programų turinys remiasi krikščioniškomis moralinėmis vertybėmis, bei jų perteikimu. Tikybos mokymo(si) programa – remiasi apreiškimu ir Šv. Raštu, etikos – humanistiniu ugdymu(si).

Vaikų ir jaunimo auklėjimas turi būti integralus, privalo apimti visus aspektus. Turi būti fizinis, socialinis, kultūrinis, moralinis, religinis, kuris skatintų pilnutinį subjekto asmenybės vystymąsi. Šie pagrindiniai vaikų ir jaunimo auklėjimo principai pateikiami 795 kanone (2006):

- Tikras auklėjimas privalo būti kreipiamas į pilną žmogaus formavimą, siekiant jo galutinio tikslo bei bendros visuomenės gerovės.
- Vaikai ir jaunuoliai turi būti taip auklėjami, kad galėtų harmoningai atskleisti savo fizines, moralines ir intelektualines galimybes.
- Įgytų geresnį atsakomybės jausmą ir sugebėjimą tinkamai naudotis laisve bei būtų parengti aktyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime.

Apžvelgus tikybos kaip vienos iš pasirenkamųjų dorinio ugdymo(si) programos apibrėžimus Valstybiniuose ir Bažnytiniuose dokumentuose, galima teigti, kad Bažnyčia ir Valstybė suvokdama mokinių dorinio ugdymo svarbą, ragina tėvus, mokytojus ir visą likusią visuomenės dalį rūpintis moraliu vaikų auklėjimu ne tik mokyklose, bet ir šeimose, kadangi „šeima yra visuomenės ir valstybės pagrindas. Valstybė saugo ir globoja šeimą, motinystę, tėvystę ir vaikystę“ (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992, 38 str.).

Žmogus nuostabus stebuklas, Dievo kūrinys, kuriame įgimtas troškimas ieškoti Dievo, tikėjimo. Žmogui neužtenka apsiriboti vien tik kasdieniniais dalykais, jam visada kyla egzistenciniai klausimai į kuriuos atsakyti galima tik turint tikėjimą, ieškant ryšio su Dievu.

Atkūrus Nepriklausomą Lietuvos valstybę 1990 m. Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymu (1993) mokyklose buvo įteisintos dorinio ugdymo – etikos ir tikybos pamokos.

Katalikų Bažnyčia rūpinosi įteisinti tikybos mokymą bendrojo lavinimo mokyklose. Visuomenėje vyravo pakili restitucinė nuostata, kuri buvo atvira ir palanki religijos mokymui. Buvo svarstoma kokią kelią pasirinkti. Penkiasdešimt metų tikybos mokymo istorija buvo pertraukta

ateistinės ideologijos, kuri siekė atimti Dievo tikėjimą ir asmens tautinę tapatybę. Norint atstatyti religinę atmintį reikėjo ieškoti jos mokymo šaknų.

R.G. Rugevičiūtės (2008), pirmųjų katalikų tikybos bendrųjų programų filosofinį ir edukacinį pagrindą sudarė prieškarinio Lietuvos tikybos mokymo samprata ir patirtis. Buvo pasirinkta idealistinė ugdymo filosofijos kryptis, kurios pagrindus brandino A. Maceina, S. Šalkauskis.

Šiandien, katalikų tikybos mokymo bendroji programa atliepia šių dienų visuomenės ir jaunimo poreikius. Tikybos ugdymo turinys tapo artimesnis ne vien religingiems, bet ir tikėjimo ieškantiems indeferentiškiems (abejingiems, nesidomintiems) ugdytiniams, taip pat ir visai ugdymo įstaigų aplinkai.

Tikyba kaip dorinio ugdymo(si) programos dalis yra reglamentuojama Valstybiniuose dokumentuose (2003). Bendrosiose pradinio ir pagrindinio ugdymo programose (2009), didžiausias dėmesys yra skiriamas tam, kad ugdytiniai tikybos pamokose gilintų savo asmeninį ryšį su Dievu.

Katalikų tikybos pamokose ugdoma krikščioniška moralė, vaikai supažindinami su katalikų tikėjimu, jie taip pat skatinami užmegzti asmeninį ryšį su Kristumi. Tačiau visa tai daroma stengiantis nepažeisti ugdytinių teisės į laisvą tikėjimo praktiką ir jos pasirinkimą.

Valstybiniuose dokumentuose (2003), kuriuos rengia ir tvirtina Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija, tikyba priskiriama dorinio ugdymo daliai. Katalikų tikybos pamokų paskirtis ugdymo programose aiškina taip: “mokant katalikų tikybos pagrindinėje mokykloje, siekiama mokiniams tikėjimo požiūriu padėti išsiugdyti vertybines nuostatas, bendrauti ir bendradarbiauti su kitais žmonėmis vadovaujantis sąžinės balsu ir artimo meile, gerbiant įvairias pažiūras; skatinama pastebėti ir suprasti Dievo kvietimą kiekvienam asmeniui pozityviai realizuoti save pasaulyje, Bažnyčioje, visuomenėje ir atsiliepti į tą kvietimą (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 49/389).

Ugdytiniai supažindinami su krikščioniškosiomis tiesomis, skatinami gilinti savo santykį su Jėzumi Kristumi, bei Bažnytine bendruomene. Didelė reikšmė skiriama etiniams, kultūriniais, egzistenciniams klausimams. Jie svarstomi tikėjimo šviesoje, meilės principu. Įgyvendinant religinio ugdymo tikslą mokykloje siekiama padėti mokiniams ugdytis moralės ir religijos supratimą, mąstymą, sąžinę ir kurti pozityvų, bendrosiomis dorinėmis vertybėmis grindžiamą santykį su savimi, su kitais žmonėmis, pasauliu (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 3/343).

Bendrojo lavinimo Katalikų tikybos programoje (2009), dėmesys skiriamas ne tik vaikui ir tinkamam jo ugdymui, bet ir mokytojo vaidmeniui, tinkamam jo pasirengimui. Pedagogai skatinami sistemingai taikyti ne tik teorines, bet ir psichologines, praktines žinias. Ugdytojai turėtų pamokose iškelti „gyvą“, gyvenimišką, aktualią problemą, ją analizuoti kartu su mokiniais remdamiesi Šventuoju Raštu ir Bažnyčios dokumentais. Pagrindinė tikybos mokytojų misija – būti

visuomet pasiruošus vaikų priešiškimui, religiškai šviesti ne tik ugdytinius, bet ir jų šeimas bei visą mokyklos bendruomenę.

Katalikų tikybos programoje ugdytojo pasiruošimas darbui mokykloje užima svarbią vietą. Ugdytojas – yra tas žmogus, nuo kurio labiausiai priklauso tikėjimo tiesų išpažinimo didinimas mokykloje. Tikybos pamokose turi atsispindėti kvietimas tikėti, atsiversti, taip pat turi būti skatinamas mokinių religinis pajautimas.

Katalikų tikybos pamokos glaudžiai siejamos, bei derinamos su visu ugdymo turiniu mokykloje. Itin glaudus tikybos santykis turėtų būti su etika, ypač krikščioniškąja. Abi dorinio ugdymo programos orientuotos į krikščioniškų vertybių perdavimą, moralinius dalykus, žmoniškąsias problemas. Tikyba ir etika – vienodai pagarbiai vertinami mokomieji dalykai. Tikybos ir etikos pamokas į darnią dorinio ugdymo visumą jungia bendra paskirtis – dėmesys dvasiniam mokinio tapsmui, asmens orumui ir bendrosioms žmogaus vertybėms (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 3/343).

Apibendrinant galima pasakyti, kad tikybos pamokos valstybiniuose dokumentuose reglamentuojamos, kaip dorinio ugdymo disciplina, kurių tikslas ugdyti dorą žmogų, perduodant Gerąją Naujieną. Valstybiniuose dokumentuose atsispindi Bažnyčios įtaka, dorinio ugdymo, kaip mokymo(si) programos atsiradimui.

Katalikų tikybos mokymas yra toks pat senas kaip ir krikščionybė. Bėgant laikui keitėsi kultūrinės, politinės ir ekonominės sąlygos, tačiau svarbiausias tikslas – skelbti Evangeliją išliko nepakitęs. Juk pats Jėzus yra pasakęs „Eikite į visą pasaulį ir skelbkite Evangeliją visai Kūrinijai“ (Mk 15, 16). Bažnyčia rūpinasi, kad šis skelbimas nuolat vyktų mokykloje ir teigia, kad „tikybos pamokos kaip religinis auklėjimas ir mokymas visada priklauso nuo visuomeninės pedagoginės ir Bažnytinės raidos.

Šiandien tikybos pamoka turi atitikti besikeičiančias socialines, ekonomines, kultūrinės, dorovines sąlygas, taip pat visuomenės ir Bažnyčios santykius“ (R. Leitner, H. Lorenz, 1996, p.165). Galime drąsiai teigti, kad, bet kokios permainos Bažnyčios viduje tiesiogiai įtakoja tikybos mokymo(si) kokybę.

Popiežius Jonas Paulius II Apaštalinėje Adhortacijoje *Catechesi Tradendae* (1996), ypač didelį dėmesį skiria tikybos mokymui ir jaunimo auklėjimui. Popiežius pabrėžia tikybos mokymo kokybės svarbą ir ragina labai tolerantiškai žvelgti į moksleivį, bei jo poreikius.

Katalikų Bažnyčios dokumentai pabrėžia tikybos pamokų integraciją į visus mokomuosius dalykus, ugdytinių kultūros, bei žinių išskirstymą keliomis kategorijomis: tikintieji, abejojantieji, netikintieji. Tikybos pamokoje turi būti ugdomi visi toje klasėje besimokantys ugdytiniai, nepaisant jų tikėjimo lygio. Bažnyčia savo dokumentuose pramato galimybę bendrojo lavinimo mokykloms koreguoti tikybos pamokų turinį, metodus, kad būtų galima kuo efektyviau perduoti tikėjimo žinias, krikščioniškąsias vertybes. Sudarant tikybos mokymo turinį skatinama jį formuluoti atsižvelgiant į

pagrindinę asmens prigimtį, pamatinius asmens santykiu, kurie būtini žmogaus bendravimui. Tikybos pamokų mokymo(si) kokybė manoma priklauso nuo to, kiek atitinka Katalikų Bažnyčios dokumentuose išdėstytus reikalavimus.

Tikybos pamokų turiniui Bažnyčios dokumentuose skiriamas ypatingas dėmesys. Neapsiribojama vien tik pamokomis, tačiau netiesiogiai paliečiama ir šeima, taipogi kiekvieno ugdytinio asmeninė moralinė patirtis. Galbūt keistai skamba, bet paliekama laisvė tikybos pamokų turinio kismui, neatsiejant pagrindinių tikėjimo dalykų, darant šią dorinio ugdymo mokymo(si) programą patrauklią, nebijančią šiandieninių iššūkių.

1.2.3. Etika kaip dorinio ugdymo dalykas Valstybiniuose ir Bažnytiniuose dokumentuose

Etika, tai moralę tiriantis mokslas, filosofijos šaka, aptarianti, bei vertinanti žmogaus poelgius, jo veiklą, gyvenimo būdą, tačiau bendrojo lavinimo mokyklose etika, kaip dorinio ugdymo(si) programa, mokymo turiniu siekianti nukreipti mokinius į žmoniškųjų vertybių formavimą, moralaus elgesio praktikavimą.

Lietuvos pagrindinėse mokyklose etikos mokymo turinys sudaromas remiantis pagrindinėmis krikščioniškosiomis vertybėmis. Etikos pamokų pagrindas – pagarbos skiepijimas žmogaus orumui ir savigarbos skatinimas. Mokiniam padedama suvokti, kad žmogus yra moralinė būtybė gebanti tobulėti, atsakingai ir savarankiškai kurti savo gyvenimą. Pats pagrindinis tikslas, nesibaigiantis etikos pamokų metu – ugdyti dorą žmogų: šeimoje, visuomenėje, mokykloje ir t.t. Mokiniai ugdomi, kad suprastų, jog kiekvienas žmogus yra sociali būtybė, gebanti bendrauti ir bendradarbiauti, turinti ne tik asmenines, bet ir pilietines, visuomenines, tautines pareigas, atsakomybės jausmą. Ugdytojai skatinami padėti ugdytiniams atskleisti tikrąsias žmogiškąsias vertybes, kuriomis jie galėtų naudotis savo gyvenime priimant sprendimus.

Valstybiniuose dokumentuose, kuriuos rengia ir tvirtina Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministerija (2003, pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosiose programose (2009), etika priskiriama dorinio ugdymo daliai. Etikos dalyko paskirtis – padėti mokiniams ugdytis moralinį mąstymą ir pozityvų, bendrosiomis dorinėmis vertybėmis pagrįsta santykį su savimi, su kitais žmonėmis ir pasauliu (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 11/351).

Mokant etikos pagrindinėje mokykloje, siekiama padėti mokiniams išsiugdyti atsakingą moralinį mąstymą, egzistencinę savivoką, bendrosiomis žmogaus ir moralės vertybėmis grindžiamą santykį su savimi, kitais žmonėmis ir pasauliu (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 11/351).

Apibendrinant, etikos kaip dorinio ugdymo mokymo(si) programos pateiktą Valstybiniuose dokumentuose (2003), galima teigti, kad dorinio ugdymo disciplinos, etikos ir tikybos, Lietuvos bendrojo lavinimo pagrindinėse mokyklose pamokų pagrindinis tikslas yra

panašus, kurių vienas iš pagrindinių tikslų – ugdyti dorą žmogų. Etikos pamokos, kaip ir tikybos turi suformuluotus aiškius tikslus ir nuostatas. Pagrindinė šių ugdymo programų paskirtis, ugdyti mokinių savarankiškumą, atvirumą, nuoširdumą, vertybių suvokimą, gebėjimą iš informacijos gausos pasirinkti sau priimtina.

Ugdymo(si) programos ne taisyklių rinkinys, kurias perteikus mokiniams tampa aišku kaip gyventi, atrasti savo vietą pasaulyje, tai tik gairės padedančios perkainuoti vertybes, suprasti kaip gyvenimo logika, proto gebėjimais galima surasti tiesą bei teisingus sprendimus, remiantis gyvenimo aktualijomis svarstyti kylančius egzistencinius klausimus.

Etikos pamokų metu mokiniai skatinami racionaliai mąstyti, argumentuotai kalbėti sprendžiant visuotines ir asmenines problemas. Šios pamokos – ugdo tinkamą mokinių suvokimą apie kitą žmogų, jo orumo gerbimą, asmeniškumą.

Apie etiką, kaip dorinio ugdymo(si) programą, Bažnytiniuose dokumentuose nėra plačiai aptarta, tačiau Bažnyčios mokymas apie etikos dalyką kalba, kaip apie mokymo(si) turinį glaudžiai susisiejančią su pagrindinėmis krikščioniškosiomis tiesomis. Etika Bažnyčios dokumentuose (2006), apibrėžiama, kaip krikščioniška etika, kuri didelį dėmesį skiria krikščioniškų vertybių puoselėjimui.

Pats žodis krikščioniška, leidžia suprasti, jog turinys yra siejamas remiantis krikščioniškuoju mokymu, apreiškstu Senojo ir Naujojo testamento knygos. Vadinasi visas mokymas daugiausia siejasi su Jėzaus Kristaus idėjomis, vertybėmis, pažiūromis, pavyzdžiu.

Etikos dalykas leidžia mokiniams susipažinti su pagrindinėmis vertybėmis, filosofinio, etinio turinio kontekste. Kiekvienas žmogus išgyvena save ne vien kaip aukštesniųjų jėgų įrankį, bet kaip kūrybingą tarpininką, gebantį rinktis. Krikščioniška etika remiasi Dievu, kaip asmeniniu autoritetu, nes jis yra viso kas egzistuoja Kūrėjas ir palaikytojas (Gairės tikybos mokymui ir parapijinei katechezei diferencijuoti, 2003, p. 17 – 18).

D. Kapačianskienė (1994), krikščioniškosios etikos pagrindas skiepyti svarbiausiai krikščioniškas vertybes: tikėjimą, viltį, meilę. Dievas sutvėrė žmogų pagal savo paveikslą, todėl jis turi laisvą valią rinktis. Mylėti – vadinasi būti pasiruošusiam atleisti. Viltis žmogų orientuoja į ateitį, nes ji atsiranda iš stokos ir iš nepasitenkinimo savimi, savo netobulumo, nuodėmingumo.

2. Besimokančiojo asmeninio apsisprendimo svarba etikos ir tikybos mokymo(si) programų pasirinkimui pagrindinėje mokykloje

2.1. Etika ir tikyba, pasirenkamosios mokymo(si) programos pagrindinėje mokykloje

Pagrindinio lavinimo įstaiga – tai vieta padedanti žmogui įgyti bendrąjį dalykinį, sociokultūrinį, technologinį raštingumą, dorinę, tautinę ir pilietinę brandą, profesinės kompetencijos pradmenis ir kvalifikaciją (Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas, 2003, 10 straipsnis).

Pagrindinio lavinimo mokyklos, pagrindinis tikslas, suteikti mokiniams pagrindinį išsilavinimą, bei įvykdyti mokinių integralinį formavimą, sustiprinant mokinio žinias, jo suvokimą apie pasaulį, bei suformuoti beveik galutinę, tautinę ir pilietinę brandą, kuri nusėdusi paauglio savimonėje, vėliau beveik nesikeičia.

Lietuvai atgavus nepriklausomybę, bendrojo lavinimo mokyklose, demokratiniais pagrindais buvo pertvarkomi ugdymo(si) turiniai, turintys atliepti kiekvieno piliečio poreikius bei interesus. Pradėjus mokykloje dėstyti tikyba, kaip alternatyva buvo pasiūlyta etika.

Dorinis ugdymas Lietuvos pagrindinėse mokyklose vykdomas per tikybos ir etikos pamokas. Tikyba ir etika, drauge vadinamos dorinio ugdymo dalykais, yra privalomos pamokos moksleiviams nuo pirmos iki dvyliktos klasės. To pasekoje, atsirado galimybė tėvams, o vyresnėse klasėse patiems mokiniams pasirinkti vieną iš dorinio ugdymo dalykų, tikyba ar etika.

Kiekvienų mokslo metų pradžioje, visi moksleiviai turi galimybę asmeniškai, vertybiškai rinktis dorinio ugdymo(si) dalyką, yra mokyklų kurios kiekvienų mokslo metų pabaigoje siūlo siūlo mokiniams apsispręsti pasirenkant etikos ar tikybos, kaip dorinio ugdymo dalyką ateinantiems t.y. sekantiems mokslo metams.

S.A. Stasiulevičiūtės (2001), atliktos apklausos, apie mokinių auditorijos pastovumą renkantis vieną arba kitą dorinio ugdymo programos alternatyvą, duomenimis išsiaiškinta, kad tikrai mažiau kaip trečdalis moksleivių pastoviai mokosi kartą pasirinkto dorinio ugdymo, o tai priverčia susimąstyti vadovėlių ir ugdymo(si) programų kūrėjus.

Įstatymų leidėjai, sprenddami valstybės reikalus, rūpinasi ir žmogaus doros formacija, nes dorinis ugdymas, kaip dalykas yra privačiosios ir viešos teisės pamatas. Viena iš svarbiausių valdžios funkcijų – realiai vadovautis demokratizmo principu, remtis didžiosios piliečių daugumos troškimais, puoselėti jų idealus.

Katalikų tikybos mokymą reglamentuoja 2000 m. liepos 20 d. ratifikuota „Lietuvos Respublikos ir Šventojo Sosto sutartis dėl bendradarbiavimo švietimo ir kultūros srityje“. Katalikų ir kitų konfesijų tikybos mokymą apibrėžia naujos redakcijos Švietimo įstatymo straipsnis „Teisė

mokyti tikybos“ (2003 m. birželio 28 d.). Pagal jį iš privalomos dorinio ugdymo mokymo(si) programos mokiniai turi teisę pasirinkti etikos arba tikybos pamokas (Religinis ugdymas, 2009).

2.2. Besimokančiojo pagrindinėje mokykloje asmeninio vertybinio apsisprendimo galimybė renkantis etikos ir tikybos mokymo(si) programas

Lietuvos Respublikos Švietimo ministerija rūpindamasi ugdytinių religiniu ir doroviniu auklėjimu sudarė bendradarbiavimo sutartį su Bažnyčia švietimo srityje, tai įtakojo sudarant naują dorinio ugdymo programų turinį, todėl Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose, dorinio ugdymo programoje, atsirado pasirinkimas tarp dviejų – etikos ir tikybos – dorinio ugdymo mokymo(si) programų.

Kiekvienas ugdytinis, jo tėvai, globėjai turi galimybę rinktis dorinio ugdymo mokymo(si) turinį savo vertybinio apsisprendimo kontekste. Vykstant sparčiam sekuliarizacijos procesui, dorinio ugdymo mokymo(si) turinio pasirinkimo galimybę besimokančiojo vertybiniame kontekste vertinčiau teigiamai.

Ugdytiniai į klases renkasi iš skirtingų aplinkų, nevienodai suprasdami ir interpretuodami dorovės sąvoką, nevisi yra išpažįstantys tą pačią religiją.

Tėvai, globėjai, turėdami pirminę teisę sąmoningai spręsti ir rinktis kas jų atžaloms priimtinausia. Leidžiant pasirinkti dorinio ugdymo mokymo(si) programos kryptį, išsprendžiamas ugdytinių socialinės atskirties problema, suderiname ir tęsiame kai kurių šeimų tradicijų puoselėjimą.

Lietuvos Švietimo įstatymas pramato galimybę rinktis etikos ar tikybos mokymo(si) programą, tačiau asmuo pats asmeniškai apsispręsti kokį dorinio ugdymo mokymo(si) turinį pasirinkti gali tik tai sulaukęs 14 metų, iki tol, kol asmuo pats gali spręsti ką pasirinkti, ugdymo įstaigoje prašymą užpildo tėvai, globėjai apspręsdami kokio dalyko turinys vaikams priimtinausias, reikalingiausias.

Tėvų pareigos vaikams – kompleksas galių, pateikiamas tiek bažnytinėje, tiek valstybinėje teisinėje sistemoje, kurias tėvai pagal prigimtinių ir pozityvų įstatymą turi nepilnamečių vaikų atžvilgiu.

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo, (2003), 31 straipsnio 1 dalis, kalba apie teisę mokytis tikybos: „Tikyba yra pasirenkama dorinio ugdymo dalis. Dorinis ugdymas yra pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo dalis. Tėvų (globėjų, rūpintojų) pageidavimu tikybos dalykas gali būti įtrauktas į jų vaikų ikimokyklinį ugdymą. Gali būti vykdomas religinis neformalusis švietimas bei savišvieta“.

Įstatymo 2 – oje dalyje pabrėžiama, kad mokyklos vykdančios pradinio, pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas, leidžia rinktis dorinio ugdymo mokymo(si) turinį: „pradinio,

pagrindinio ir vidurinio ugdymo programas vykdančios mokyklos mokinys, sulaukęs 14 metų, turi teisę rinktis vieną iš privalomojo dorinio ugdymo dalykų: tradicinės religinės bendruomenės ar bendrijos tikybą arba etiką“.

Švietimo įstatyme (2003), aiškiai nurodomas amžius, kada asmuo turėtų gebėti asmeniškai apsispręsti rinkdamasis jį tenkinančią dorinio ugdymo programą. Trečiojoje įstatymo dalyje nurodoma, kad „jaunesniam negu 14 metų mokiniui tradicinės religinės bendruomenės ar bendrijos etikos arba tikybos dalyką parenka tėvai (globėjai, rūpintojai), valstybės globojamam mokiniui jo šeimoje ar giminėje išpažįstamos tradicinės religinės bendruomenės ar bendrijos tikybą arba etiką parenka mokykla“.

Teisę rinktis dorinio ugdymo(si) mokymo kryptį reglamentuoja Lietuvos Respublikos Konstitucijos (1992), 26 straipsnis, kuriame dar aiškiau išaiškinamos, Lietuvos Respublikos piliečių apsisprendimo galimybės, leidžiančios laisvai rinktis konkrečią etikos ar tikybos mokymo(si) programos kryptį:

- Minties, tikėjimo ir sąžinės laisvė yra nevaržoma.
- Kiekvienas žmogus turi teisę laisvai pasirinkti bet kurią religiją arba tikėjimą ir vienas ar su kitais, privačiai ar viešai ją išpažinti, atlikinėti religines apeigas, praktikuoti tikėjimą ir mokyti jo.
- Niekas negali kito asmens versti nei būti verčiamas pasirinkti ar išpažinti kurią nors religiją arba tikėjimą.
- Žmogaus laisvė išpažinti ir skleisti religiją arba tikėjimą negali būti apribota kitaip, kaip tik įstatymu ir tik tada, kai būtina garantuoti visuomenės saugumą, viešąją tvarką, žmonių sveikatą ir dorovę, taip pat kitas asmens pagrindines teises ir laisves.
- Tėvai ir globėjai nevaržomi rūpinasi vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus (Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992), 26 straipsnis).

Susipažinus su Bažnyčios doktrinos dokumentais (2006) ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos (1992), 26 straipsniu, pastebime, kad kiekvienas asmuo turi galimybę laisvai apsispręsti pasirinkdamas religiją arba tikėjimą, kuris priimtinas pačiam pasirenkančiajam, kartu – ir teisę nepasirinkti jokios religijos ar tikėjimo.

Interpretuojant ir pritaikant Lietuvos Respublikos Konstitucijos (1992), 26 straipsnį suponuojantį etikos ir tikybos asmeninį pasirinkimą, galime teigti, kad kiekvienas asmuo, atsižvelgiant į nurodytą amžiaus cenzą, gali laisvai apsispręsti pasirinkdamas dorinio ugdymo dalyką. Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992), – gerbdama paskiro asmens vertybinį apsisprendimą, nepritaria prievartai renkantis religiją arba tikėjimą.

Svarbiausiu mokinių vertybinių orientacijų mechanizmu laikomi jų vertybiniai apsisprendimai. Vertybinių apsisprendimų vietą ugdyme lemia žmonių tarpusavio santykiai, bei nuolat vykstantys sekuliarizacijos procesai.

Etikos ir tikybos mokomųjų dalyko asmeninio vertybinio pasirinkimo kontekstas susijęs su daugeliu vidinių ir išorinių veiksnių: asmenybe, šeima, draugais, pasaulėžiūra, tradicija, kultūra, gebėjimais, religiniu auklėjimu, skirtinga socialine aplinka. Besimokančiojo asmeninis apsisprendimas mokymo(si) programos pasirinkimu nesibaigia, kadangi apsisprendus ir pasirinkus vieną ar kitą dalyką jį reikia mokytis.

Priimant sprendimą svarbu suvokti priežastis kurios skatina apsispręsti. Mokinui priimti sprendimą gali trukdyti išankstinis nusistatymas prieš mokymo(si) dalyko turinį, prieš mokytoją. Teisingas asmeninis vertybinis apsisprendimas yra kritinio mąstymo pasekmė. Kitiškai mąstantis mokinys geba kokybiškai, prioritetiškai, asmeniškai apmąstyti, priimdamas lemiamą sprendimą.

Anot R. Vasiliausko (2004), savarankiškiems mokinių sprendimams didelę įtaką daro vadinamieji hedonistiniai (malonumų) poreikiai. Perfrazuodamas Piagetą, autorius savo straipsnyje teigia „mokiniai geriau perpranta tą mokomąją medžiagą, kuri atitinka jų pasaulio suvokimo modelį (R. Vasiliauskas, 2004, p. 69).

Švietimo ir mokslo ministerijos išleistame leidinyje „Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos (2009)“ asmens vertybių sistemos ugdymas laikoma viena iš prioritetinių kompetencijų. Leidžiant rinktis etikos ir tikybos mokymo(si) programas mokiniai įtraukiami į ugdymo proceso organizavimą, neužgniaužiant besimokančiųjų asmeninio vertybinio apsisprendimo poreikio.

R. Vasiliausko (2004), pastebėjimu, mokinius įtraukiant į mokymąsi, kai kuriose mokyklose pirmiausia siekiama mokymosi rezultatų, o mokinių dvasinių, dorinių, pilietinių, estetinių vertybių ugdymas dažnai neakcentuojamas kaip mokyklos sėkmingos, kokybiškos veiklos sąlyga. Nors formaliai vertybių išugdymo laipsnis nefiksuojamas, tačiau dėmesio stoka mokinių vertybinėms orientacijoms menkina ugdymo kokybę.

Ugdymo procesas švietimo įstaigose atliepiant pokyčių visuomenę yra daug sudėtingesnis procesas nei bet kuriose kitose srityse. Procesas apima ne tik mokinius, tačiau jų šeimas, visuomenę. Mokymas(sis) neprasideda ir nesibaigia atveriant ar užveriant mokymo(si) įstaigos duris, ypatingai mokantis etikos ir tikybos. Pamokų metu įgytos žinios ir patirtis atsiskleidžia paskirų asmenų kasdienybėje, elgsenoje, bendravime.

Ugdytiniai ir jų tėvai rinkdamiesi etikos ar tikybos pamokas tikisi, kad šiose pamokose mokytojai tarsi stebuklu lazdele pamodami privers jų vaikus moraliai elgtis, vadovautis pagrindinėmis moralės normomis, nesusimąstydami, jog ugdymo kokybei reikia doro tėvų pavyzdžio, bei paties mokinio pastangų, tai uždaras dialoginis procesas. Kad ugdymo(si) turinys

atitiktų tėvų ir mokinių lūkesčius, prieš renkantis vieną ar kitą dalyką būtina pasidomėti jų ugdymo(si) turiniais.

Kitas svarbus veiksnys ugdymo(si) turinio pasirinkimui – mokytojo asmenybė. Todėl prieš renkantis etiką ar tikybą būtina pasidomėti ugdytojais, jų kompetencijomis. Mokyklų vadovai turėtų pasistengti pristatyti mokytojus tėvams ir mokiniams.

G.R. Rugevičiūtė (2006), atliko tyrimą, duomenys atskleidė, kad šių dalykų pasirinkimui dažnai lemiamą reikšmę turi ir mokytojo asmuo. Motyvuotai apspręstas pasirinkimas ugdytiniams padeda kokybiškai įsisavinti mokymo(si) turinį kuriant savo asmeninius dorovinius idealus, pritaikyti kasdienybėje, galbūt apsispręsti renkantis profesiją.

Pasak žymaus pedagogo Drucker (1993), kad žinių visuomenė galėtų veikti nuolat kintančiomis aplinkos sąlygomis, reikia derinti platų, tai yra visapusišką ir specializuotą mokslą (cit. R. Jakštienė, 2005, p. 103).

Tinkamas dorinio ugdymo pasirinkimas ugdytiniui leidžia užsiimti įvairiapusiška veikla, taipogi suteikiama laisvė ir drauge atsakomybė už gaunamas žinias ir mokymąsi.

Aiškinantis dorinio ugdymo pasirinkimą įtakojančius veiksnius, tai patvirtinti gana sudėtinga, kadangi šiame visos bendrojo lavinimo mokyklos pradėjo darbą pagal atnaujintas bendrąsias programas ir išsilavinimo standartus. Kad informacija atspindėtų naujų dorinio ugdymo programų keliamus reikalavimus, atskleis G.R. Rugevičiūtės atliktas tyrimas bendrojo lavinimo mokyklose tema: „Tikybės pamokų pasirinkimo motyvai ir bendroji katalikų tikybės programa“, išskirtine tvarka dalyvavusiose atnaujintų naujų programų projekto rengime.

Apibendrinant tyrime dalyvavusių V – X klasių mokiniai suskirstyti į dvi grupes: V –VII klasių ir VIII – X klasių moksleiviai. Pastebėta, jog pusė V –VII klasių moksleivių tikybės pamokas renkasi savo noru, trečdaliui įtakos turi tėvai ir seneliai, kitiems – draugai ir mokytojai. Šio amžiaus vaikų esminiai poreikiai yra bendrauti. Du trečdaliai VIII – X klasių mokinių renkasi savo noru, tėvų ir draugų nedidelė įtaka. Jiems svarbiausia tikėjimo žinia, ar ji atsako į jų gyvenimo klausimus ir ar tikėjimo patirtis padeda įprasminti gyvenimą (G.R. Rugevičiūtė, 2006, p. 78).

Aptarus pagrindinius veiksnius įtakojančius dorinio ugdymo(si) programų, etikos ar tikybės pasirinkimą, galėtume teigti, kad dorinio ugdymo(si) dalyko pasirinkimui tiesioginę įtaką vertybinio apsisprendimo kontekste turi šie veiksniai:

- tėvai,
- ugdymo(si) turinys,
- mokymo(si) kokybė,
- Mokymo(si) priemonės,
- religija,
- mokytojo asmenybė,
- draugai,

- asmeninės nuostatos,
- seneliai,
- kitos išorinės priežastys.

Veiksnių įtakojančių dorinio ugdymo(si) asmeninį vertybinį pasirinkimą dalykų mokymo(si) turinio raiškos atžvilgiu tikrai nemažai.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad kiekvienas ugdytinis besimokantis pagrindinėje mokykloje, asmeniškai pasirinkdamas etikos ar tikybos dalyką gali sąmoningai, laisvai, prioritetiškai vadovautis savo vertybinėmis nuostatomis ir niekieno neverčiamas rinktis mokymo(si) dalyką.

2.3. Mokytojas kaip etikos ir tikybos mokymo(si) programų kokybės valdymo veikėjas

Etikos ir tikybos mokytojo asmenybė – išskirtinė asmenybė mokykloje. Jos tikroji paskirtis, vesti ugdytinius doros keliu, supažindinant su pagrindinėmis moralės taisyklėmis, rodant gyvą pavyzdį.

Kadangi dorinio ugdymo disciplina orientuota į humanistinių vertybių puoselėjimą nūdienos visuomenėje, mokytojo vienas iš pagrindinių uždavinių – kurti atitinkamą mikroklimatą, kuriame ugdytiniai augtų kaip darnios ir išmintingos visuomenės nariai.

M. Barkauskaitė (2001), padedant formuoti vaikui humanistinių vertybių sistemą, ugdytojo asmenybė turi pasižymėti bendražmogiškais, bendrapedagoginiais bruožais, mokytojas yra „ta šviesa, kuri uždega vaikų širdis“.

Ugdytojas yra tarpininkas ne tik tarp to, kas mokiniui žinoma ir nežinoma, bet tarpininkas tarp mokinio žinių ir vertybių. Mokytojui organizuojančiam mokymo procesą, svarbu perkelti mokinio suvokimo lygį, interpretuojant daiktų, įvykių, reiškinių reikšmę, nenukrypstant nuo mokymo programos apimančios ne tik žinias ir gebėjimus, bet ir mokinio pasaulėžiūros aspektą bei vertybes.

Mokytojas turi gebėti organizuoti ugdymo procesą taip, kad ugdytiniai savo elgesio neatitikimą pamatytų socialinės visuomenės kontekste, svarstyti dorovines dilemas, mokytusi į save pažvelgti iš šalies.

R. Vasiliausko (2004), pastebėjimu iš įvairių ugdymo prioritetų mokykla labiausiai koncentruoja dėmesį į dorines vertybes, kaip mokinio dvasinio ugdymo pagrindą.

Kadangi dorinio ugdymo disciplinų bendrojo lavinimo mokyklose poreikis akivaizdus, dorinio ugdymo, etikos ir tikybos mokytojai mokykloje turi atsisakyti konkurencinių tendencijų ir susitelkti bendradarbiavimui aptariant ugdymo turinį bei metodus, nes akivaizdu, kad krikščioniškosios kultūros šalyje turi dominuoti palankus požiūris į tikėjimo vertybes, bei jų kokybišką perdavimą ugdytiniais, mokyklos bendruomenės nariams.

Kiekvienas mokinys ateina į mokyklą su savo individualiu pasaulio ir jame esančių vertybių suvokimo modeliu, kiekvienas ugdytinis skirtingai įsisavina mokytojo perduodamą informaciją, tačiau turi galimybę palyginti mokytojo interpretuojamus reiškinius, įvykius su savo pasaulio modelio suvokimu. Tai pastebi ir R. Vasiliauskas (2004), cituodamas Piageto mintį: „mokiniai geriau perpranta tą mokomąją medžiagą, kuri atitinka jų pasaulio suvokimo modelį“ (R. Vasiliauskas, 2004, p. 69).

Mokinio įvedimas į vertybių pasaulį, turintį socialinę ir dorovinę vertę, nėra toks paprastas reiškinys kaip daugumai atrodo, tai tiesiogiai priklauso nuo ugdytojo ir ugdytinio asmeninio santykio. Ugdytinis turi pasitikėti savo ugdytoju, nebijoti išsakyti savo nuomonę, galbūt nevisada atliepiančią jo lūkesčius.

McLarenas (2008), mokymo programos turėtų būti konstruojamos labiau pasitikint mokytojo individualybe ir jo santykiu su socialiai angažuotais mokiniais, turinčiais savo balso teisę (cit. L. Duoblienė, T. Bulajeva, 2008, p. 63).

Pasak R. Laužacko (2005), „ugdymas visuomet yra suprantamas kaip orientuoto į asmenybę vertybių perteikimo ir įgijimo procesas“.

G.R. Rugevičiūtė (2006), atliko tyrimą mokyklose, kurios išskirtine tvarka dalyvavo naujų bendrųjų atnaujintų programų projekto rengime 2007 – 2008 metais, buvo apklausti V-X klasių ugdytiniai, atsakymai buvo pateikti sujungus į grupes V –VII klasių ir VIII – X klasių moksleivių atsakymus.

Į klausimą “dėl kokių priežasčių pasirinkote tikybos pamokas?” trečdalis (31 proc.) V – VII klasių moksleivių grupėje nurodo, kad tikybos pamokų pasirinkimą lėmė mokytojo asmenybė ir gebėjimas organizuoti ugdymo procesą. Pateikus tą patį klausimą VIII – X klasių moksleiviams, taipogi trečdalis (31 proc.) moksleivių pagrindiniu tikybos pamokos pasirinkimo motyvu nurodė mokytojo asmenybės kompetenciją.

Tai liudija mokytojo asmenybės, jo būdo bruožų ir pedagoginio meistriškumo galią bei įtaką moksleiviams. Apklausos duomenys leidžia spręsti, jog kitas svarbus paauglių pasirinkimo motyvas – bendrystės poreikis, troškimas priklausyti grupei. Bendravimo poreikis atspindi, kiek mokiniai nori draugauti su kitais, kaip tai veikia jų mokymąsi ir elgesį. Ypač vertinama bendraamžių parama ir draugystė. Bendrumo nuotaikas pamokoje palaiko nuoširdūs, besidomintys mokiniais mokytojai. (G.R. Rugevičiūtė, 2006, p. 72 – 73).

Naujose bendrosiose ugdymo programose „dorinis ugdymas“ (2009), akcentuojama: „svarbu, kad mokytojas būtų dėmesingas kiekvienam mokiniui, kad užmegztų nuoširdų pedagoginį kontaktą ir kad skatintų diskutuoti ir spręsti problemas kartu su mokiniais. Šiuolaikinis ugdymas grindžiamas ne griežtai fiksuotomis apibrėžtimis, neginčijamais kriterijais ar metodais, o suvokimu, kad ugdymo procesas reikalauja nuolatinio atnaujinimo, kritinio žvilgsnio, individualizavimo,

atsižvelgiant į konkrečios klasės situaciją ir individualius mokinių ugdymosi poreikius (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 11/351).

Dorinio ugdymo mokytojui nepakanka diegti raštingumo, komunikavimo, kritinio ar probleminio mąstymo gebėjimus, pritaikant naujausias technologijas. Šiandienos demokratinėje visuomenėje, dorinio ugdymo mokytojui, būtina puoselėti bendražmogiškąsias ir religines vertybes, normas, mokantis būti, pažinti, veikti, išklaudyti, komunikuoti bei gyventi kartu.

2.4. Etikos ir tikybos ugdymo turinio programų kokybė pagrindinėje mokykloje

Bendrojo lavinimo mokyklose dorinis ugdymas – vienas iš humanitarinių mokomųjų dalykų, duodantis atsakymus į religinius, egzistencinius, socialinius klausimus, bei atskleidžiantis krikščioniškosios etikos esmę.

Šiandien, parengta bendroji dorinio ugdymo programa 1998 m. jau neatliepia nūdienos ugdymo kaitos procesų. Dvidešimt pirmojo amžiaus bendrojo lavinimo mokyklos, organizuoja ugdymo procesą pagal šiuolaikinius reikalavimus atitinkančias, naujai paruoštas bendrąsias ugdymo programas. Naujų ugdymo programų įgyvendinimas lėmė dorinio ugdymo mokymo kaitą, kadangi mokytojai kartu su mokiniais turi gebėti įsitraukti į atsinaujinimo procesą. Pastebėta, kad visuomenės kaitos procesus labiausiai lemia suaugusieji, vadinasi ugdymo procese – mokytojo rankose – ugdytinių dvasinis ir intelektualinis turtas.

Nors ugdymo kokybė prasideda nuo Švietimo ir Mokslo ministerijoje pateikiamų nuostatų, rekomendacijų, tačiau ugdymo paslaugų teikėjai, be abejo, išlieka vienu iš pagrindinių, o galbūt ir pagrindiniu ugdymo kokybės garantu. Pagal tai, kuriam vartotojui teikiama pirmenybė, ugdymo paslaugų teikėjų požiūris į kokybę gali gerokai skirtis.

Kaip teigia Rado (2001), *ugdymo kokybė* gali būti apibrėžiama trejopai:

1. *Ekspertų parengtų kokybės reikalavimų patenkinimas* (pvz., reikalavimai ugdymo turiniui ar egzaminui);
2. „*Sutartyje*“ *numatytų reikalavimų patenkinimas* (pvz., tėvų komiteto ir mokyklos susitarimas dėl mokyklos teikiamų paslaugų);
3. *Individualaus kliento poreikių patenkinimas* (pvz., atsižvelgimas į konkrečias kiekvieno besimokančio reikmes).

Pirmu atveju svarbiausiu vartotoju ir ugdymo paslaugų teikėju laiko valstybę, antru – bendruomenes ir tėvų asociacijas, o kartais profesines grupes ir darbdavius, trečiu – besimokančiuosius ir jų tėvus. Kol kas ugdymo paslaugų teikėjai labiausiai yra linkę laikytis pirmojo kokybės apibrėžimo. *Kokybiškas* ugdymas dažniausiai suprantamas kaip toks ugdymas, kuris *atitinka ugdymo standartus ir leidžia sėkmingai išlaikyti valstybinius egzaminus*. Negalima nepastebėti, kad per pastarąjį dešimtmetį vis labiau atsižvelgiama į konkrečias besimokančiųjų –

specialių poreikių vaikų, gabių vaikų ir kt. – reikmes. Bene mažiausiai praktikuojamas tėvų, bendruomenės, darbdavių ir kitų suinteresuotų grupių susitarimas. Gerų mokymosi rezultatų siekianti ugdymo įstaiga dažniausiai tebėra traktuojama kaip kokybiška ugdymo įstaiga, o apie ugdymo kokybę sprendžiama iš abiturientų laikytų brandos egzaminų. Iš tikrųjų gerų rezultatų siekianti ugdymo įstaiga ir kokybiška ugdymo įstaiga – tai nebūtinai tas pat.

Kyla klausimas, kaip suprantama etikos ir tikybos ugdymo(si) kokybė, šie mokymo(si) dalykai nėra vertinami pažymiais, vertinama – „įskaityta, neįskaityta“, taipogi negalima spręsti apie kokybę remiantis abiturientų laikytų brandos egzaminų pažymiais, šių dalykų egzaminai nerengiami, tad mokymo(si) turinio kokybės raišką galime vertinti tik pagal konkrečius besimokančiųjų mokymo(si) dalykų pasirinkimus atitinkančius kiekvieno besimokančiojo asmenines reikmes.

G.R. Rugevičiūtė (2006), atliko tyrimą bendrojo lavinimo mokyklose tema: Tikybos pamokų pasirinkimo motyvai ir bendroji katalikų tikybos programa“. Tyrimui atlikti buvo pasirinktos mokyklos, kurios išskirtine tvarka dalyvavo atnaujintų naujų programų projekto rengime, buvo apklausti pradinių klasių tikybos pamokas pasirinkusių mokinių tėvai. Atlikus anketinę apklausą išaiškėjo, kad tikybos pamokos kokybę veikia pats tikėjimo žinios perdavimas: ar jis išplaukia iš gilaus ugdytojo tikėjimo, jo gyvenimo liudijimo, ar tai tik informacijos perdavimas, įdomaus metodo bei priemonės pritaikymas.

Tyrimų duomenys apie pradinių klasių tėvų motyvus siūlant vaikams rinktis tikybos pamokas rodo, jog suaugusieji susirūpinę katalikų tikėjimo perdavimu, maldos mokymu, krikščioniškų vertybių ugdymu. Jie aiškia įvardijo, kad tikybos pamokos sėkmę lemia pedagogo asmenybė, aktyvus mokinių bendravimas ir bendradarbiavimas, mokymo metodų bei priemonių parinkimas turinio perdavimui (G.R. Rugevičiūtė, 2006, p. 78).

Atsakant į klausimą, kokie veiksniai lemia dorinio ugdymo pamokos kokybę pagrindinėje mokykloje, vėl padės G.R. Rugevičiūtės (2006), pateikti tyrimų duomenys, ji apklausė V – X klasių ugdytinius, atsakymus pateikė sujungus į grupes V –VII klasių ir VIII – X klasių moksleivių atsakymus. Mokiniais anketoje reikėjo atsakyti į klausimą: kas jiems svarbiausia per tikybos pamokas? 30 proc. V – VII klasių moksleivių išskyrė, jog tikybos pamokoje jiems svarbus vidinis tikėjimo auginimas, kaip matyti, daugelis mokinių yra susirūpinę savo tikėjimo giliniu, vertina žinias apie Dievą, religiją. Vadinasi, noras pažinti tikėjimą dvylikamečių, trylikamečių gyvenime yra pakankamai svarbus. Trečdaliui moksleivių įtaką daro pamokos organizavimas, pasiūlyti darbo metodai, įdomios priemonės, santykiai su bendraamžiais ir mokytoju.

VII – X klasių 27 proc. moksleivių pabrėžė, jog jiems svarbiausia gerai organizuotas ugdymo procesas tikybos pamokoje. Tai turėtų būti kasdienis mokytojo sąmoningas pasirinkimas – grįžti savo egzistenciją tikru ir nuoširdžiu atsivėrimu. Trečdaliui paauglių svarbu ir informaciją apie Dievą, religiją bei galimybės stiprinti tikėjimą kaip vidinę dvasinę savastį. Tai įpareigoja palaikyti

turinio kokybę, kad ieškotume ne tik tinkamų metodų, kalbos būdų, priemonių, kurios yra labai svarbios, bet ir perteiktume krikščionybės esmę (G. R. Rugevičiūtė, 2006, p. 74).

Anot G.R. Rugevičiūtės(2006), išaiškėja, kad dorinio ugdymo (tikybos) mokymo(si) sąlygos mokyklose yra panašios – mokytojai yra panašios kvalifikacijos, negausu vadovėlių, metodikos, priemonių.

V. Matuliauskienė (2006), dorinis ugdymas siekia padėti mokiniams atskleisti bendrąsias žmogiškas vertybes ir jomis remti asmeninį ir visuomeninį gyvenimą. Dėl to tiek etikos, tiek tikybos mokymas aptaria svarbiausius žmonių tarpusavio sugyvenimo įsitikinimus, tačiau skirtingai. Katalikų tikybos mokymas remiasi kiekvieno žmogiško asmens, kaip sutverto pagal Dievo paveikslą, unikalumo ir besąlygiškos vertės atskleidimu.

„Etika (gr. *ethos* – paprotys, dorovė) yra taikomosios filosofijos šaka, tirianti dorovės esmę, sąlygas, savybes bei normas ir principus, jų taikymą gyvenime. Ja remiasi auklėjimo teorija, bet jos nekopijuoja, nes esama skirtingų pažiūrų i dorovę. Auklėjimo teoretikai įneša nemažai naujo į jos sampratą ir realizavimo metodiką“ (L. Jovaiša, 2003, p. 88).

Etika yra moralės filosofija, kurioje apmąstoma, kaip reikia gyventi drauge su kitais. Tačiau mokykloje šiuo mokomuoju dalyku siekiama ne tik apmastyti, bet ir nukreipti mokinius į asmens vertybinių nuostatų formavimąsi ir humanišką elgesį. Etikos dalyko pagrindas – dėmesys žmogui kaip nelygstamos vertės asmeniui, jo orumui ir santykiams su kitais, kryptingam santykiu puoselėjimui. Pamokos grindžiamos nuostata, kad žmogus yra morali būtybė, gebanti doriškai tobulėti ir savarankiškai bei atsakingai kurti savo gyvenimą ir jį įprasminti. Kita nuostata – žmogus yra sociali būtybė, gebanti bendrauti ir bendradarbiauti, turinti visuomeninės, pilietinės, tautinės pareigos ir atsakomybės jausmą. Bendriausias dalyko tikslas – padėti mokiniui išsiugdyti pozityvų ir bendrosiomis dorinėmis vertybėmis pagrįstą santykį su savimi, kitais žmonėmis ir jį supančiu pasauliu.

Šiuolaikiniame mokyme svarbu ugdyti kompetentingą asmenį, mokyti mokinius atsirinkti ir kritiškai vertinti informacijos gausą, o ne perteikti žinias, kurios greitai gali tapti nebeaktualios. Etika yra kontekstuali, todėl programos turinys atliepia sparčiai kintančios šiuolaikinės informacinės visuomenės gyvenimo kontekstą. Rengiant atnaujintą bendrąją programą pagrindinei mokyklai, siekta glaudesnės etikos ir kitų ugdymo sričių turinio integracijos. Programos akcentas yra ne teorinės žinios, o mokinių etinės nuostatos ir gebėjimai akcentuojami tam tikrose ugdymo(si) veiklose – moralinio ir kritinio mąstymo, saviugdos ir savisaugos, dialoginio bendravimo, socialinių santykių, požiūrio į pasaulį – srityse (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 11/351).

Pagrindinėje mokykloje, kaip ir pradinėje, etikos ugdymo turinys suskirstytas pagal tą pačią struktūrą. Išskirtos keturios etikos ugdomosios veiklos sritys yra tos pačios nuo 5 iki 10 klasės.

- Saviugdosa ir savisauga. Aš – Asmuo: tai ugdymo(si) veikla, nukreipta į mokinio savistabą, saviugdą, tapatumo ir prasmės paiešką, sąžinės ugdymą ir sveiką gyvenseną.
- Dialoginio bendravimo. Aš–Tu: tai ugdomoji veikla, skatinanti mokinių tarpusavio dialogą ir dėmesį kitam, kitaip jaučiančiam ir mąstančiam, supratimą ir empatiją, diskusijas ir susitarimo paiešką.
- Socialinių santykių. Aš–Mes: tai mokymasis būti ir veikti kartu su įvairiais žmonėmis, žmonių grupėmis, mokymasis pagrįstas konvencijomis, bendrais tikslais ir vertybėmis, savo vaidmens bendruomenėje ir demokratinėje visuomenėje supratimu.
- Santykio su pasauliu. Aš–Tai: veikla, skatinanti mokinius domėtis ir rūpintis mus supančiu pasauliu, gyvą ir negyvą gamtą, mus supančiais daiktais ir reiškiniais, praeities ir dabarties kultūra, skatinant ją vertinti, kūrybingai ir kritiškai apmąstyti, spręsti darnaus vystymosi problemas.

Jos fiksuoja esminius mokinių pasiekimus ir jų pažangą kuriant santykius su savimi, su kitu, su bendruomene, su aplinka. Etikos mokymo(si) turinys skatina mokinius brandinti vertybines nuostatas, bendruosius gebėjimus, žinias ir supratimą plėtojant santykius išskirtose asmens veiklose (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 12/352).

Etikos turinys nėra griežtai reglamentuotas vadovėlių ar metinių planų temos, tai veikiau probleminiai klausimai, kuriais mokytojas gali pradėti pokalbį su mokiniais. Į turinio apimtį įeinantys klausimai gali kartotis ir būti nagrinėjami aukštesniu lygiu skirtingose ugdymo pakopose, atsižvelgiant į mokinių mąstymo ypatumus. Tos pačios temos skirtinguose centruose gali būti analizuojamos kitu aspektu (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 21/361).

Pradinio ir bendrojo ugdymo programose (2009), etikos dalykas pateikiamas keturiais skirtingais rakursais, apimančiais keturias ugdomosios veiklos skirtingas sritis:

Saviugda ir savisauga: Aš–Asmuo, nagrinėjamos šios temos, kurios skirtinguose centruose gali būti analizuojamos kitu kampu:

Kas yra etika? Kaip suprantu etikos mokymosi tikslą ir uždavinius? Ko mokysimės per etikos pamokas šiais mokslo metais? Keturios ugdomosios veiklos sritys: saviugda ir savisauga; dialoginis bendravimas, socialiniai santykiai, santykis su pasauliu.

Kas yra paauglystė? Paauglio raida. Fiziniai berniukų ir mergaičių augimo pokyčiai. Kuo džiaugiuosi ir kas man kelia nerimą? Mano būdas: kokias vertinu dorybes? Kokias charakterio savybes norėčiau išsiugdyti?

Mano mokymosi siekiai, kaip juos įgyvendinti? Kokia veikla man patinka ir gerai sekasi, o kokia nepatinka ir nesiseka? Mano pastangos, gabumai ir pasiekimai. Kas mane skatina mokytis – vidiniai motyvai ar išorės veiksniai?

Kas yra saviugda? Patiriu, klystu, taisausi. Norai ir draudimai, kaip juos suderinti. Ką reiškia elgtis atsakingai? Mokausi iš praeities. Refleksija – savo poelgių apmąstymas ir įvertinimas, savo veiksmų motyvai ir pasekmės.

Kodėl svarbu vengti žalingų įpročių? Rūkymo, alkoholio ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo žala paauglio sveikatai ir elgesiui. Nelaimingi atsitikimai ir pasekmės šeimai, priklausomybė. Kritinis požiūris į žalingų įpročių pavyzdžius savo aplinkoje, žiniasklaidoje ir jų reklamą. Kaip prasmingai leisti laisvalaikį ir atsispirti neigiamai bendraamžių įtakai? Kur prireikus kreiptis pagalbos dėl rūkymo, alkoholinių gėrimų vartojimo ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo? (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 21/361).

Dialoginis bendravimas: Aš – Tu, nagrinėjamos šios temos: Kas yra pokalbis, diskusija, derybos, debatai? Kuo skiriasi faktai ir nuomonės? Kodėl žmonių nuomonės dažnai nesutampa? Diskusija – būdas ieškoti tiesos, sprendimo, sutarimo. Kaip reikia mandagiai diskutuoti, išklausti kitą ir gerbti jo nuomonę. Kuo galiu pasitikėti? Žmonės, kuriais pasitikiu. Svarbu turėti žmogų, kuriam galėčiau papasakoti apie save. Kuo aš pasitikiu, su kuo galiu rimtai pasikalbėti? Pokalbiai su psichologu. Kodėl žmonės kartais jaučiasi vieniši? Mano dienoraštis.

Kodėl privalau vykdyti įsipareigojimus kitam? Būti kartu – tai įsipareigoti. Ar aš atsakingas už kitą? Kam ir už ką jaučiuosi atsakingas, dėkingas? Stengiuosi kito neapvilti: atsiliepiu į prašymus, vykdu pažadus ir susitarimus, sakau tiesą. Kaip bendrauju su kitu ir kitokiu? Ar draugauju tik su panašiais į save vaikais? Kuo aš skiriuosi nuo kito? Kaip suprantu krikščioniškąją priesaką „mylėti savo artimą kaip save patį“? Biblijos pasakojimai ir artimo meilės pavyzdžiai.

Ar moku sutarti ir spręsti konfliktus? Kodėl kartais nutrūksta darnus santykis su kitu? Kaip galiu jį atkurti? Prisitaikyti prie kito ar pasipriešinti kitam? Kaip ieškoti kompromiso? Kas yra tolerancija? Kodėl negali būti toleruojamas kito asmens žeminimas dėl išvaizdos, lyties, tautybės, religinių įsitikinimų, rasės, negalios ar senyvo amžiaus? (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p.22/362).

Socialiniai santykiai: Aš–Mes, nagrinėjamos šios temos: Kas sieja šeimos narius, kokios vertybės yra svarbiausios šeimos darnai užtikrinti? Šeimų būna įvairių. Šeimą sukuria vyras ir moteris, jie susituokia ir susilaukia vaikų. Šeimoje kiekvienas yra mylimas toks, koks yra. Šeimos gali būti didelės, nepilnos arba išsiskyrusios. Žalingų įpročių pasekmės šeimai.

Kas mes esame kaip tauta, kuo mes ypatingi? Mano bendraamžiai – kokios vertybės svarbios daugeliui paauglių? Kas sieja mane su tautiečiais: kalba, istorija, vertybės, tikėjimas, tautiniai simboliai, etnografinės tradicijos? Kuo mes unikalūs ar įdomūs pasauliui?

Kam reikalingos taisyklės? Kokios taisyklės svarbios gyvenant ir veikiant drauge su bendraamžiais ir su suaugusiais? Kuriame klasės taisyklės ir stengiamės jų laikytis. Ar mokame derėtis, susitarti, siekti bendrų tikslų ir ieškoti kompromiso?

Kas sieja mus su kitataučiais? Mus sieja Lietuva, kurioje taikiai sugyvena įvairių tautybių žmonės. Iš kokių šaltinių galiu daugiau sužinoti apie kitų tautybių žmones (karaimus, totorius, žydus, romus ir kt.)? Kaip galime užmegzti ryšį su kitataučiais? Vilnius – Europos kultūros sostinė. Vietos kitataučių tradicijos. Lietuvių emigrantų patirtis kitose šalyse.

Kas yra demokratinė bendruomenė? Kaip suprantu demokratišką šeimą, klasę, mokyklą? Vaiko teisės ir atsakomybė iki 14 metų. Kas saugo ir gina vaiko teises? Kaip išvengti rizikos tapti nepilnamečių nusikaltimo auka? (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 22/362).

Santykis su pasauliu: Aš–Tai, nagrinėjamos šios temos: Ką reiškia „būti žmogumi“? Kuo žmogus išsiskiria iš kitų gyvų būtybių pasaulyje? Senujų kultūrų mitai apie žmones, herojus, dievus, gėrį ir blogį.

Kodėl brangi kiekviena gyvybė? Gyvybės stebuklas, jos atsiradimas ir trapumas, nuostabi gamtos įvairovė. Kokių pavojų gali kilti gamtai mano gyvenamojoje vietovėje? Kaip man pavyko ką nors išgelbėti? Rūpinamės augalais ir gyvūnais. Priesakai „Nežudyk“ ir „Nepakenk“, kokia jų reikšmė?

Kaip puoselėjame aplinką? Gamtos taršos ir kitos ekologinės problemos, kaip atsakingai reikia elgtis gamtoje. Nevengiame tvarkymosi darbų, saugome tai, kas kitų sukurta. Gamtos ir kultūros paveldas mano gyvenamojoje vietovėje.

Kuo graži ir įdomi mano tėvynė Lietuva? Pasaulio paveldo vietovės ir vertybės Lietuvoje. Kokias vietas norėčiau aplankyti? Kaip pristatyčiau Lietuvą užsienio svečiams?

Kaip įsivaizduoju savo ateitį? Gyvenimas po 10 metų. Kas pasikeis, o ką norime išsaugoti? Kaip išsaugoti švarią gamtą ir aplinką, kaip prisidėti prie pasaulio paveldo vietovių apsaugos. (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 22/362).

Šios naujos ugdymo programos turėtų atliepti Europos Sąjungos numatytas šiuolaikines strategijas, suteikdamos daug laisvės mokytojui, o tuo pačiu didelę atsakomybę, kadangi pernelyg didelė mokymo(si) turinio įvairovė. Sudėtingo ir gausaus turinio išdėstymas, paliekamas mokytojo pasirinkimui. Vadinasi mokytojo gebėjimas perteikti informaciją nulems etikos ir tikybos dalykų turinio raišką, mokinių ugdymo(si) kokybei.

Tikyba – (faith, religion, Glaube, Religion) – tikėjimo postulatų ir apeigų, reguliuojančių tikinčiojo elgesį, visuma (L. Jovaiša, 2007, p. 303). Kaip pateikta atnaujintoje bendrojo lavinimo mokyklos pagrindinio ugdymo programoje „Dorinis ugdymas“ (2009) tikybos pamokos mokyklose yra skirstomos į:

- katalikų tikybą;

- ortodoksų (stačiatikių) tikybą;
- evangelikų liuteronų tikybą;]
- evangelikų reformatų tikybą;
- karaimų tikybą;
- judėjų tikybą (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 3/344).

Darbe apsiribojama tik katalikų tikybos mokymo(si) programa, kadangi tyrimui atlikti pasirinktose Kauno rajono mokyklose mokiniai turi galimybę rinktis etiką arba katalikų tikybą.

Katalikų tikybos pamokos supažindina mokinius su krikščionių tikėjimu, atveria asmeninio ryšio su Kristumi svarbą, ugdo pasitikėjimą Dievu bei atvirumą žmonėms ir krikščioniškai moralei, nevaržo religinio asmens apsisprendimo. Katalikų tikybos mokymas yra konfesinis, bet neturi tikslo konkrečiai parengti sakramentams ar primesti liturgiją bei maldą.

Mokant katalikų tikybos pagrindinėje mokykloje, siekiama mokiniams tikėjimo požiūriu padėti išsiugdyti vertybines nuostatas, bendrauti ir bendradarbiauti su kitais žmonėmis vadovaujantis sąžinės balsu ir artimo meile, gerbiant įvairias pažiūras; skatinama pastebėti ir suprasti Dievo kvietimą kiekvienam asmeniui pozityviai realizuoti save pasaulyje, Bažnyčioje, visuomenėje ir atsiliepiant į tą kvietimą (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 49/389).

Katalikų tikybos pamokose ugdomi specialieji dalyko gebėjimai ir krikščioniškosios vertybės. Tikybos mokymo centre yra asmens, sukurto pagal Dievo paveikslą, unikalumas ir nelygstama vertė. Pagarbiai, atvirai bendraudami ir bendradarbiaudami, pažindami save ir pasaulį mokiniai ugdomi savo pasaulėžiūrą ir pozityvias asmenybės savybes. Jaunuoliai skatinami drąsiai kelti etinius, egzistencinius, socialinius, kultūrinius klausimus ir juos analizuoti tikėjimo ir mokslo požiūriu. Mokymosi aplinka ir ugdymo procesas nukreiptas į mokinių vertybinių nuostatų ir gebėjimų – intelektinių, socialinių, emocinių – dinaminių, kultūrinių – ugdymą ir pozityvia veikla siekiant bendro gėrio. Pamokoje siekiama ugdyti mokinio sąmoningumą, savarankiškumą, atsakingumą, bendruomeniškumą ir solidarumą.

Bendrojoje programoje, katalikų tikybos turinys pateiktas koncentrais: 1–2, 3–4, 5–6, 7–8, 9–10 klasėms. Kiekvieno koncentro turinį sudaro santykinai atskirtos, bet ugdymo procese integruojamos šios veiklos sritys:

- *Gyvenimo klausimų nagrinėjimas tikėjimo požiūriu.* Skatinama svarstyti savo patirtį, kelti egzistencinius klausimus ir sieti juos su tikėjimu.
- *Bendravimas ir sutarimas.* Pabrėžiamos krikščioniškosios artimo meilės apraiškos santykiuose su žmonėmis, mokomasi ją realizuoti bendraujant, bendradarbiaujant, sprendžiant konfliktus ir problemas.

- *Šventojo Rašto ir tikėjimo pažinimas.* Pabrėžiamas tikėjimo žinių plėtimas ir gilinimas remiantis pagrindiniais tikėjimo šaltiniais: Šventuoju Raštu, Bažnyčios tradicija ir Magisteriumu.
- *Atsiliepimas į Dievo ir Bažnyčios kvietimą.* Skatinama gilintis į liturgijos ir šventimo esmę, apmąstyti jaunų žmonių santykį su Bažnyčia, savo vietą tikinčiųjų bendruomenėje.
- *Dvasinis augimas.* Skatinama bendrystei su Dievu, maldos gyvenimui, pašaukimo paieškoms, kviečiama gilintis į savo vidaus pasaulį, ugdyti sąžinę (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 49/389-50/390).

Tikybės pamokoje šios veiklos sritys persipina. Ugdymo procese nėra mokoma linijiniu, o daugiau koncentrinu spiralės būdu sujungiant kelias veiklos sritis. (Metodinės rekomendacijos 2009, p. 10).

Tikybės mokymo procese siūloma taikyti interpretacinį, kūrybinį, aktyvųjį ugdymą, kuris geriau išsiskiria mokinio patirtyje ir nuostatose. Naująja programa siekiama palaipsniui pereiti nuo dalykinio žinių teikimo prie kompetencijų ugdymo, nuo mokymosi iš tam tikro vadovėlio prie aktyvaus mokymosi iš įvairių šaltinių, nuo dalykinio žinių ribotumo prie tarpdalykinio integralumo, nuo abstrakčių teorinių žinių prie konkrečiam asmeniui ar grupėi aktualiausių problemų gvildenimo.

Pagal centruose nurodytas ugdymo nuostatas, teikiamos turinio gairės – tematika dvejiems mokslo metams pagal ugdomosios veiklos sritis. Temos detalizuojamos pateikiant svarbiausius klausimus arba pagrindinius teiginius. Naujoji programa (2009), jau apibrėžia ugdomus mokinių specialiuosius gebėjimus pagal kiekvienos klasės temines grupes.

1 – 2 klasėse formuluojami šie gebėjimai:

- *Skatinti mokinius priimti pasaulį ir jį saugoti,* pažinti Dievą Kūrėją, Jėzų Gelbėtoją, Šventąją Dvasią Globėją bei mokytis būti su Dievu ir dėkoti.
- *Mokytis būti su kitais,* priimti ir gerbti kitą žmogų, laikytis susitarimų, džiaugtis vienas kitu, pažinti save kaip Dievo dovaną ir įvardinti Kūrėjo gautas dovanas.
- *Skatinti pažinti ir gerbti Šventąjį Raštą,* mokytis pasakoti kelias istorijas, aptarti Bažnyčios paskirtį, liturgines šventes ir kviesti maldai.
- *Mokosi pažinti ir puoselėti šeimos tradicijas,* laikytis klasės susitarimų, pratinasi padėti ir vadovautis sąžine bendraujant su kitais (Metodinės rekomendacijos 2009, p. 14 – 15).

3 – 4 klasėse formuluojami šie gebėjimai:

- *Skatinami pažinti ir apibūdinti liturginius simbolius,* švęsti sakramentus priimant juos kaip Dievo meilės ženklus.

- *Mokosi meilę artimui reikšti*: šeimoje, klasėje, susitaikyti su kitais, su savimi ir Dievu.
- *Skatinti tęsti Dievo veikimo pažinimą* per kūrinius, žmones įvykius, mokytis juos aiškinti, domėtis tikėjimo paskirtimi bei savo vertybėmis.
- *Susipažįsta su religijų įvairove*, mokosi gerbti kitų žmonių tradicijas ir stengiasi puoselėti savo tikėjimą (Metodinės rekomendacijos 2009, p. 35 – 36).

Pradinėje mokykloje nurodomi gebėjimai per ketverius metus gilinantys ir plečiantys vaikų pažintinius ir dvasinius, socialinius ir kultūrinius gebėjimus. Temos siejamos su liturginiu laikotarpiu nenutolstant nuo bendrosiose programose pateiktų koncentrų.

Pagrindinėje mokykloje gvildenant aktualius klausymus, mokiniai sąmoningai kviečiami vertinti ir rinktis nenutolstant nuo Bažnyčios mokymo. Tikybos „mokymo garbė reikalauja neturėti kitokių ginklų, išskyrus tiesą, ir neieškoti kelio į laisvę, išskyrus pačią laisvę“ (M. Lena, 2003, p. 64).

Pagrindinės mokyklos programoje (2009), 5 – 6 klasės koncentre, pateikiami siekiami gebėjimai pagal pagrindines temas, nenutolstant nuo pagrindinių veiklos sričių. Turinys turėtų atliepti mokinių lūkesčius. Mokiniai gebės suvokti save kaip unikalų Dievo mylimą asmenį, ugdyti gebėjimą bendrauti su bendraamžiais ir vyresniais. Turinio tematiką sudaro kelios dalys:

- *Gyvenimo klausimai tikėjimo požiūriu*: Įžanga. Esu kviečiamas būti laimingas. Saugau gyvybę. Rūpinuosi aplinka.
- *Bendravimas, sutarimas*: Mokausi diskutuoti. Mokausi įsipareigoti draugui. Gyvenu šeimoje. Svarbu sutarti su vyresniaisiais. Gyvenu Lietuvoje. Yra kitų religijų.
- *Šventojo Rašto ir tikėjimo pažinimas*: Šventajame Rašte Dievas kreipiasi į mane. Dievo pažadas Senajame Testamente. Geroji Naujiena mums. Šventasis Raštas Bažnyčios šventime (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 58/398-59/399).

Bendrojo ugdymo atnaujintose programose (2009), 7 – 8 klasėms teikiamos turinio gairės pagal tas pačias ugdomosios veikos sritis, Šio tarpsnio ugdytiniams suteikiama daugiau laisvės sąmoningai vertinti save, mokytis apsispręsti ir rinktis. Temos detalizuojamos pateikiant svarbiausius klausimus arba pagrindinius teiginius.

- *Gyvenimo klausimai tikėjimo požiūriu*: Žmogaus kaita. Kvaišalai ir natūralūs džiaugsmo šaltiniai. Laimė būti drauge. Ar tikėjimas dovana. Kančios ir mirties baimė.
- *Bendravimas, sutarimas*: Bendrystei reikia geranoriškų pastangų. Bendravimas ir stereotipai. Mūsų kūnas irgi kalba. Mano šeima – Dievo dovana. Mūsų autoritetai. Virtualus bendravimas.

- *Šventojo Rašto ir tikėjimo pažinimas*: Šventasis Raštas apie žmogaus paskirtį. Dievo ir mūsų sandora. Santarvės pamokos Naujajame Testamente. Naujasis Testamentas apie tikrąją meilę. Himne meilei. Šventasis Raštas padeda pažinti Šventąją Dvasią.
- *Atsiliepimas į Dievo ir Bažnyčios kvietimą*: Ilgaamžė Bažnyčios tradicija ir mes. Ieškau tikrųjų vertybių. Bažnyčių dialogas. Katalikų tikėjimas – didi vertybė.
- *Dvasinis augimas*: Koks aš esu? Tikėjimas ir pasitikėjimas. Mokausi mylėti. Mokausi dalytis džiaugsmu ir viltimi. Malda ir aš (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 66/406-67/407).

Ugdymo(si) turinyje (2009), parengtame 9 –10 klasėms, išskiriamos temos atliepančios dažniausiai paauglystėje kylančius pagrindinius klausimus. Ugdomosios veiklos sritis kreipiamą į patį asmenį, gebantį priimti gyvybės dovaną, saugoti ją nenutolstant nuo krikščioniškojo mokymo doktrinos.

- *Gyvenimo klausimai tikėjimo požiūriu*: Vyrai ir moterys: lytiškumo dovana. Gyvybės trapumas. Laisvė ir atsakomybė. Laimė gyventi. Mums dovanotas laikas. Globalizacija ir kultūrų sandūra.
- *Bendravimas, sutarimas*: Man reikia kitų, kitiems reikia manęs. Svajoju apie tikrąją meilę. Pašaukimas šeimai. Gyvenu laisvoje Tėvynėje. Naujasis religingumas.
- *Šventojo Rašto ir tikėjimo pažinimas*: Sukūrimas ir evoliucija. Blogio ir gėrio kova. Kur einame? Esama skirtingų tarnysčių.
- *Atsiliepimas į Dievo ir Bažnyčios kvietimą*: Bažnyčios kelias. Visi esame pašaukti. Sakramentai – Dievo meilės dovanos mums. „Ką padarėte vienas iš mažiausiųjų...“
- *Dvasinis augimas*: Mano tapatybė. Esu šaukiamas vardu. Dievas man kalba per sąžinę. Kiekvienam reikia maldos (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 74/414-75/415).

Apžvelgus pagrindinės mokyklos katalikų tikybos mokymo(si) programų turinį, anot R.G. Rugevičiūtės (2008), pastebime, kad pradėta intensyviai ieškoti būdų, kaip kalbėtis su šių dienų jaunimu, atskleidžiant pasaulio ir Dievo buvimo svarbą asmens gyvenimo pasirinkimams, kaip keliant aktualius gyvenimo klausimus eiti tikėjimo šviesos link.

Ugdant asmenį ir formuojant pilietinę tapatybę, religija yra svarbus veiksnys ne tik perduodant ir kuriant kultūrą, bet ir ugdant kitokį – atvirą sau, kitam, pasauliui, transcendencijai – mąstymą. Savęs suvokimas reikalingas gebėjimui kurti naują tapatybę kultūrinėje, socialinėje terpėje. Religinis ugdymas siekia vadovautis egzistencinio dialogo principais.

Tikybos ugdymo turinys iškelia krikščionišką moralę, egzistencinius žmogaus ir visuomenės gyvenimo klausimus, poreikius. Katalikų tikyba siekia dorinį gyvenimą remti ne vien asmenine sąžine ir pilietine sąmone, bet ir asmens santykiu su Dievu.

Ugdymo(si) turinys neturėtų būti svarbus tik pedagogikai ir švietimo politikai, nes svarbu įvairiu lygmeniu atsakyti, ko vertos Lietuvos ir pasaulio sociumui mokyklose suteikiamos žinios ir kokie visuotiniai švietimo tikslai sparčiai kintančioje visuomenėje padėtų keisti esamą padėtį. Įvairias nuomones kurias išgirstame politikų keliamuose retoriniuose klausimuose: koks turi būti lyginamasis mokomųjų dalykų svoris ar kokius šiandien žinių paketus mokiniai turėtų gauti, lemia ideologiniai ir politiniai sumetimai.

2.5. Veiksniai lemiantys etikos ir tikybos mokymo(si) turinio pasirinkimą

Nepaisant gana atidžiai parengtų pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų programų, vis dėlto akivaizdu, kad jos negali laiduoti mokymo(si) programų kokybės, moksleivių ameninės doros ugdymo atveju.

Žinoma, programa – tai tik vienas dorinio ugdymo komponentas, R. Plečkaičio žodžiais tariant, – tik partitūra, kuriai reikia gero atlikėjo – tai yra gero mokytojo (cit. L. Duoblienė, 2007, p. 25–33). Kaip vieną iš esminių problemų išvelgčiau etikos ir tikybos mokytoju rengimą, kuris iki šiol diskutuojamas, nes mokytojai rengiami taip, kaip ir prieš daugelį metų.

Kaip pozityvų veiksnį galima pažymėti vadovėlių rengimą ir leidybą. Atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę daugiausiai buvo leidžiama iš užsienio kalbos verstų ir Lietuvos mokyklai pritaiktų etikos ir tikybos vadovėlių, o šiai dienai jau yra visoms klasėms parengti kompetentingų Lietuvos autorių vadovėliai.

Etikos mokytojams mokymo(si) turinio perteikimas tampa daug lengvesnis nei tikybos mokytojams, kadangi yra parengti vadovėliai ir pratybų sąsiuviniai visoms klasėms, kuriuos galima rinktis pagal autorius, turinį, leidyklą.

Pradinėse klasėse galima pasirinkti V. Zeliankienės (2009) sudarytų etikos vadovėlių komplektą atskiroms klasėms „Aš Tu ir Kitas“, greta pasirenkant ir vadovėlių turinį atitinkančius pratybų sąsiuvinius.

Vyresnėse klasėse mokytojai turi galimybę rinktis autorių grupės: R. Melnikovas, A. Rastauskienės, L. Naujokaitytės vadovėlius „Aš Tu Mes ir Pasaulis“ puikiai atliepiančius 5 – 6 klasių mokinių poreikius. Mokiniai studijuodami vadovėlį galės pažinti save ir kitus, diskutuoti įvairiais klausimais su suolo draugu ar drauge, grupėje, komandoje, taip pat mokysis elgti įvairiose situacijose, bendrauti ir bendradarbiauti taip, kad kitų neižleistų ir patys neišsižleistų (R. Melnikova, A. Rastauskienė, L. Naujokaitytė, 2007, p. 6). Autorių vadovėliai paruošti atsižvelgiant į realią situaciją mūsų mokyklose, pritaikant darbui klasėse kuriose yra ir specialiųjų poreikių mokinių.

Greta vadovėlių, autorė R. Melnikova, parengė pratybų sąsiuvinius, kuriems mokiniai gali patikėti savo svajones ir paslaptis, užrašyti savo apmąstymus ir idėjas, taipogi mokiniai gali įsivertinti kaip sekasi tobulėti (R. Melnikova, 2007, p. 3).

Bendra autorių R. Melnikovos ir A. Rastauskienės, kaip savarankiško mokymo(si) vadovas 7 – 8 klasėms mokiniams, o mokytojams kaip mokymo priemonė, išleisti vadovėliai „Mąstau, bendrauju, gyvenu“. Mokymo(si) medžiaga skatina įvairią aktyvią mokinio veiklą: tyrinėti, ieškoti, pritaikyti, analizuoti, spręsti problemas, kurti. Taip pat skatina kritinį mokinių mąstymą, aktyvų interpretacinį jų santykį su mokomąja medžiaga, mokymąsi iš patirties. Vienas iš šio vadovėlių privalumų yra tas, kad daugumą temų pasiūlė patys mokiniai. Situacijos, kurias jaunuoliai nagrinėja, nevienareikšmės. Jie stengiasi apmąstyti svarstomas moralines problemas ir ieškoti pozityvių jų sprendimo būdų.

Pateikiama įvairių užduočių ir jų atlikimo būdų. Tai diskusijos, tyrimai, dalijimasis patirtimi, darbas su suolu draugu, darbas grupėse, informacijos paieška literatūros šaltiniuose ir internete, trumpalaikiai projektai, vaidmenų atlikimas, interviu ir kt.

Iliustracinė etikos vadovėlio medžiaga skatina mokinius mąstyti ir ieškoti sąsajų su tema, aptardami iliustracijas mokiniai mokysis interpretuoti jas ne tik meniniu, bet ir moraliniu požiūriu (R. Melnikova, A. Rastauskienė, 2009, p. 6).

Visų aptartų autorių etikos vadovėlių ir pratybų sąsiuvinių skyriai atitinka keturias bendrosiose programose numatytas veiklos sritis:

- Saviugda ir savisauga. Aš – Asmuo;
- Dialoginis bendravimas. Aš – Tu;
- Socialiniai santykiai. Aš – Mes;
- Santykis su pasauliu. Aš – Tai.

Bendra autorės rengia etikos vadovėlius ir pratybų sąsiuvinius „Mąstau, bendrauju, gyvenu“ 9 – 10 klasėms.

Puikų filosofinės etikos vadovėlių „aš ir tu“ (2007), 10 – 11 klasėms yra parengusi autorė J. Baranova. Autorė siūlo mokiniams įsivaizduoti, kad autorius kurį skaito, kalbasi su mokiniu, pasibraukti nežinomas sąvokas, o vėliau aptarti su mokytoju, šis būdas anot vadovėlio autorės, padės kelti klausimus, ieškoti atsakymų, juk toks yra filosofinės etikos pamokų tikslas (J. Baranova 2007, p. 9).

Deja tikybos pamokoms parengti vadovėliai nevisai atitinka bendrosiose programose numatytas veiklos sritis. Mokytojai, atskirų veiklos sričių mokymo(si) turinio perteikimui turi pasirinkti mokomąją veiklą atitinkantį vadovėlį.

Kai kurie mokytojai dar ir šiandien mokomosios programos perteikimui, renkasi senųjų, iš italų kalbos verstų „Tikiu“ (1990), vadovėlių seriją, pritaikytą 1 – 5 klasėms. Šie vadovėliai patinka ir mokiniams, kadangi informacija pateikiama glaustai, aiškia, išsamiai, daugiausiai

ilustracine forma, tai skatina skatina mokinius klausti, mąstyti, ieškoti sąsajų su tema. Aptardami iliustracijas mokiniai mokosi interpretuoti ne tik meniniu, bet ir krikščioniškosios moralės požiūriu. Kiekvieno skyriaus pabaigoje mokiniai gali pasitikrinti žinias, įsivertinti mokytojo pasiūlytu metodu.

Tikybos mokytojai išmoningai migruoja po vadovėlių turinius, bandydami nuspėti kurio vadovėlio turinys bus naudingiausias paskirų pamokų turiniui atskleisti.

Pirmoje klasėje dažniausiai į pagalbą pasitelkiamas Z. Tručionienės ir R. Ratkevičiūtės (2000), „Esu Dievo vaikas“ katalikų tikybos vadovėlis pirmai klasei. Vadovėlyje iliustruojamos Šv. Rašto eilutės, kad mokiniai padedant mokytojui galėtų apmąstyti atskirose temose pateiktus klausymus. Perteikiant informaciją, galima pasitelkti dar vieną, šiek tiek senesnę, katalikų tikybos vadovėlį pirmai klasei parengtą B. Briliūtės (1996), „Dievas mane myli“. Vadovėlis gausus spalvingų, nuotaikingų iliustracijų, mokiniams labai patinka boružėlė, lydinti į žinių pasaulį. Šioje knygelėje gausu iliustruotų pasakojimų, mokiniams patinka, mokytojui skaitant tekstuką įsiterpti pasakant kas nupiešta, klausant teiginių suploti. Pirmokams labiau patinka aktyvūs mokymo(si) metodai, todėl ši knygelė kol kas manyčiau viena geriausių, kas tinka, o svarbiausiai patinka pirmokams pradėdant kelionę Didžiosios Paslapties Link.

Mokomajai programai, antroje klasėje perteikti, mokytojai gali rinktis bendraautorių R. Ratkevičiūtės ir Z. Tručionienės (2001), katalikų tikybos vadovėlį antrai klasei „Tikiu ir myliu“. Vadovėlis gausus iliustracijų atitinkančių pamokos temą ir cituojamą eilutę ir Šv. Rašto. Kiekvienoje pamokoje pateikiama gyvenimiška ištrauka ir klausimai pamąstymui, padedantys mokiniui kasdienės situacijas, elgesį apmąstyti tikėjimo šviesoje.

Katalikų tikybos vadovėlį trečiai klasei „Dievas padeda“ parengė bendraautorės L. Rinkevičiūtė ir Z. Storpirstienė (2001). Vadovėlyje gausu pasakojimų ir savarankiškų užduočių, klausimų padedančių suvokti ir įsiminti mokymo(si) turinį, mokiniai kviečiami darbui grupelėse, kad galėtų pasvarstyti, aptardami siūlomus klausimus. Mokiniai mokosi nuoširdžiai reikšti savo mintis, išklausti draugus nuolat artėdami link Dievo (L. Rinkevičiūtė, Z. Storpirstienė, 1999, p. 2).

Katalikų tikybos vadovėlį ketvirtai klasei „Dievas su mumis“ parengė bendraautorės D. Širinskytė ir D. Uogintienė (2001). Vadovėlyje gausu pasakojimų, Šv. Rašto ištraukų, iliustracijų tiesiogiai atspindinčių turinio tematiką, fotonuotraukų – pamąstymui, diskusijoms. Klausimai diskusijoms, ištraukos pamąstymams, išvados – pateikiamos skirtingų spalvų fonuose (D. Širinskytė, D. Uogintienė, 2001, p. 3).

Visiems aptartiems pradinųjų klasių tikybos vadovėliams yra išleisti pačių vadovėlių autorių parengti pratybų sąsiuviniai atitinkantys temas vadovėliuose, tačiau kaip jau minėjau mokytojai vadovėlius pritaikydami pagal naujas programas migruoja rinkdami ugdymo turinį pagal numatytas veiklos sritis, vadinasi ir užduotis turi taikyti pagal pasirinktas temas, kad būtų ugdomi mokinių gebėjimai pagal numatytas veiklos sritis.

Manau kaip pagalbą tikybos pamokose įgytoms žinioms pasitikrinti, E. Margytė ir V. Narauskienė (2006), parengė pratybų sąsiuvinį, greta neturinčio vadovėlio, skirtą: pirmos, antros, trečios ir ketvirtos klasės katalikų tikybos pamokoms.

Vyresnėse klasėse taipogi yra parengti lietuvių autorių, daugiausia pačių tikybos mokytojų vadovėliai, tačiau jie jau nėra nauji, todėl dirbant pagal atnaujintas bendrąsias programas mokytojai priklausomai nuo mokymo turinio turi rinktis vadovėlius, atspindinčius pamokos veiklos sritį:

- Katalikų tikybos vadovėlis 5 klasei „Raktas į Šventąjį Raštą“ (2004);
- Katalikų tikybos vadovėlis 6 klasei „Dievo meilės žodžiai“ (2004);
- Katalikų tikybos vadovėlis 7 klasei „Gyvenimas ir šventė“ (2000);
- Katalikų tikybos vadovėlis 8 klasei „Paslapties link“ (2000);
- Katalikų tikybos vadovėlis 9 klasei „Mano vieta pasaulyje“ (2000);
- Bažnyčios istorijos vadovėlis 10 klasei „Dievo tautos kelias“ (2003).

Taip pat rengiamos įvairios metodinės priemonės, knygos mokytojams, pratybų sąsiuviniai, visa tai kūrybingas mokytojas geba pritaikyti pamokose, nustebindamas mokinius, o tuo pačiu ir pajavairindamas pamoką naujais metodais.

Galima teigti, kad yra ir kita medalio pusė, mokyklos vis dar dažnai neįperka mokomųjų priemonių, tad tiek etikos, tiek tikybos mokytojams tenka dirbti su tais vadovėliais kurie jau yra nupirkti, o tai reiškia – seni, arba siūlyti moksleiviams papildomos informacijos ieškoti mokyklų bibliotekose.

Mokyklų vadovai neteikia reikiamo dėmesio etikos ir tikybos mokymui, todėl metodinėmis priemonėmis aprūpina tik tada jei lieka lėšų, o jų kaip žinome dažniausiai nelieka ypatingai mažesnės mokyklose. Mokytoju darbą sunkina tai, kad dorinio ugdymo dalykai etika ir tikyba nevertinami pažymiais, nėra jų egzaminų, taigi, atrodo, šie dalykai nėra tokie svarbūs kaip kiti dalykai. Stokojama didesnio vadovų, mokytojų ir pačių mokinių bei jų tėvų dėmesio.

A. Girdzijauskas (2007), norint pasiekti optimaliausius rezultatus dorinio ugdymo srityse, t. y. išugdyti tvirtą, save suvokiančią, sunkumus įveikiančią, dorą asmenybę sparčiai besikeičiančioje visuomenėje, reikalingas glaudus tarpdalykinis bendradarbiavimas, nes visu mokomųjų dalyku tikslas bendras – visapusiškos asmenybės ugdymas. Dorinis ugdymas turėtų persmelkti visą ugdymo procesą, tapti integralia visu mokomųjų programų dalimi.

2.6. Etika ir tikyba kaip pasirenkamosios mokymo(si) programos

Šiandienė visuomenė iš jauno žmogaus tikisi labai daug: jis turi būti išsilavinęs, komunikabilus ryžtingas, tolerantiškas, darbštus, sąžiningas, doras ir t.t.

Esame Europos Sąjungos dalis, todėl kaip jau minėjau turėjome daug ką suderinti, ne išimtis ir švietimo sistema.

Valstybė siekdama išlaikyti tautiškumą, aukštą išsilavinimo lygį, aukštą moralumo lygį, turi didžią pareigą prieš šeimą – mažiausią visuomenės ląstelę, leisdama asmenybei tobulėti kultūriškai, meniškai, doroviškai, dvasiškai. Ugdymo įstaiga žmogui turi ne tik suteikti išsilavinimą, bet ir ugdyti gebėjimą formuoti vertybių skalę ir atsakingumo jausmą prieš kitus ir savo paties asmenį.

Etika ir tikyba – vienodai rimtai ir pagarbiai vertinami mokomieji dalykai. Etikos ir tikybės pamokas į darnią dorinio ugdymo visumą jungia bendra paskirtis – dėmesys dvasiniam mokinio tapsmui, asmens orumui ir bendrosioms žmogaus vertybėms, bendras tikslas ir dalis bendrų uždavinių, mokymosi bendradarbiaujant didaktinės nuostatos, panaši ugdymo turinio tematika ir problematika (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 3/343).

etika ir tikyba yra dvi to paties dėstomojo dalyko – dorinio ugdymo alternatyvios pasirinkimo galimybės. Doriniam ugdymui Lietuvoje nuo pat Nepriklausomybės atkūrimo teiktas išskirtinis dėmesys. Dorinio ugdymo dalykas bendrojo lavinimo mokykloje buvo iškeltas į pirmą ugdymo(si) turinio planą.

Nuslūgus Nepriklausomybės atkūrimo euforijai ši dorinio ugdymo programa neatliepė visuomenės lūkesčių. Buvo peržiūrimos ir tobulinamos bendrosios ugdymo programos, taipogi susirūpinta metodinėmis priemonėmis, vadovėliais, mokytojų kompetencijų gilinimu.

S.A. Stasiulevičiūtės (2001), pastebėjimu, atšventus dorinio ugdymo dėstymo Lietuvoje dešimtmetį niekam tiesiog į galvą neatėjo, kad „kairė nežino, ką daro dešinė?“

Šiandien, kada švenčiame dvidešimtąsias dorinio ugdymo dėstymo Lietuvoje metines, žengtas progresyvus žingsnis, atrodo, kad „kairė jau žino ką daro dešinė“. Sukurta bendra respublikinė dorinio ugdymo ekspertų komisija (į sudėtį įeina abiejų dalykų specialistai), nagrinėjanti tiek etikos, tiek tikybės mokymo(si) turinį, vertinanti abiejų dalykų programas, bei mokymo priemones.

Žinojimas, kad tik trečdalis moksleivių pastoviai mokosi kartą pasirinkto dorinio ugdymo programą, privertė susimąstyti vadovėlių ir programų kūrėjus. Mokiniai gali pradėti arba nustoti lankyti šias pamokas kiekvienais naujais mokslo metais kai sprendžiama rinktis etiką ar tikyba.

Šiomet bendrojo lavinimo mokyklos pradėjo darbą pagal atnaujintas bendrąsias programas (2009). Siekiant užtikrinti etikos ir tikybės mokymo(si) kokybę, tęstinumą ir nuoseklumą, buvo sudaryti ugdomosios veiklos koncentrai dvejiems mokslo metams, pagal ugdomosios veiklos sritis, kad neatsirastų nesusikalbėjimo, pasikartojimo perėjus iš vienos mokymo programos į kitą. Pageidautina, kad dalyką mokinys rinktųsi visam ugdymo koncentrai (dvejiems metams: 5-6, 7-8 ir 9-10) neesant svarbių motyvų, nekeistų dalyko nepabaigęs koncentro (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 3/343).

Etikos ir tikybos programose didžioji dalis ugdymo tikslų ir uždavinių, didaktinių pagrindų, tematikos ir problematikos sutampa. Šias ugdymo programas skiria tik tai, kad etikos pamokos yra nekonfesinės, jos grindžiamos humanistine žmogaus ir gyvenimo samprata, per etikos pamokas atskleidžiama kultūrų ir religijų įvairovė, pasaulėžiūrinio apsisprendimo galimybės, tuo tarpu tikybos pamokose, ugdymas grindžiamas asmens santykiu su Dievu ir konkrečios konfesijos religine patirtimi, Šventojo Rašto išmintimi, kurio požiūriu aptariamos moralės normos ir žmonių santykiai (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 3/343).

Dorinio ugdymo bendrosiose programose mokytojai skatinami į dėstomo dalyko pamokas kūrybiškai įtraukti integruojamąsias programas: gyvenimo įgūdžių ugdymo, alkoholio, tabako ir kitų psichiką veikiančių medžiagų vartojimo prevenciją, rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo. Šių programų tikslai – pozityvaus elgesio, požiūrio ir vertybinių nuostatų ugdymas siejasi su bendru dorinio ugdymo(si) tikslu.

Dorinio ugdymo pamokas jungia bendros žmogiškos vertybės, dalis bendrų uždavinių ir tikslų taip pat ugdymo turinio tematika, bei problematika, temos nagrinėjamos siejant jas su filosofine ar teologine tradicija. Daug dėmesio skiriama įvairių elgesio tipų išvalgoms, psichologinėms ir kultūrinėms problemoms spręsti.

Etikos ir tikybos ugdymo turinio tikslas padėti mokiniams rasti atsakymus į egzistencinius šių gyvenimo dienų klausimus, padėti jiems susikurti tinkamas žmoniškųjų vertybių nuostatas, kad galėtų tinkamai rinktis gėrį, atsispiriant nuo blogio.

Apibendrinant galima pasakyti, kad dorinio ugdymo, tikybos ir etikos mokymo(si) programų tikslas yra toks pat – ugdyti dorą, brandžią asmenybę.

3. Besimokančiojo pagrindinėje mokykloje asmeninio vertybinio apsisprendimo empirinis tyrimas

3.1. Tyrimo metodika ir organizavimas

Kiekvienais mokslo metais mokinių pasirinkimas lankyti etiką ir tikyba pagrindinėse mokyklose kinta. Atlikti anketinę apklausą, bei išsiaiškinti mokinių, jų tėvų nuomonę apie etikos ir tikybos mokymo(si) turinio kokybę, bei mokymo turinio pasirinkimo motyvus paskatino esanti situacija Kauno rajono mokyklose.

G.R. Rugevičiūtė (2006), pastebi, jog motyvacijos šaltinis gali būti ne tik poreikis (pažinti, veikti, bendrauti, pripažinti, mylėti, būti, saugiam, reikštis), bet ir žinojimas, supratimas. Motyvacija – vidinė asmens dalis, turinti įtakos žmogaus elgesiui drauge su situacija. Sužadinti, išlaikyti pažinimo ir mokymo(si) motyvą yra sunku. Tam padeda tvarkinga ir darbinga aplinka, džiugi nuotaika, pagarbūs tarpusavio santykiai, atidumo nuostata, aukšti reikalavimai mokomosios medžiagos pateikimui ir pamokos organizavimui.

Tyrimo organizavimas

Tyrimui reikalingi pirminiai duomenys gauti anketavimo būdu, kadangi šis metodas labiausiai atitiko galimybes bei tyrimo tikslą. Pagrindiniai privalumai, paskatinę pasirinkti anketinės apklausos būdą, buvo tai, kad anketavimo būdu išlaikomas visiškas anonimiškumas, anketinės apklausos atlikimui reikia nedaug laiko ir lėšų sąnaudų, be to, tuo pačiu metu iš karto galima gauti informaciją iš didesnio apklaustųjų skaičiaus.

Bendrojo lavinimo mokyklose mokiniai turi galimybę nuo pirmos klasės rinktis dorinio ugdymo dalyką – etiką arba tikyba. Pagal Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymą moksleiviui iki 14 metų apsispręsti rinktis etiką arba tikyba padeda tėvai.

Kauno rajone nebuvo atlikti tyrimai bandant išsiaiškinti etikos ir tikybos dalykų mokymo(si) turinio kokybės raišką pagrindinėje mokykloje mokinių vertybinio apsisprendimo kontekste. Pabandysiu išsiaiškinti, koku pagrindu vedini pradinių klasių moksleivių tėvai skatina vaikus pasirinkti etikos ir tikybos pamokas. Tyrime dalyvaujantys vyresniųjų klasių mokiniai turintys 14 metų, padės išsiaiškinti kas lemia jų asmeninį apsisprendimą renkantis etikos ir tikybos pamokas.

Lyginamosios analizės tyrimas pagrįstas šiomis **teorinėmis prielaidomis**:

- Tėvai ir besimokantieji pagrindinėje mokykloje kasmet rinkdamiesi etikos ir tikybos mokymo(si) programą asmeniškai vertybiškai apsisprendžia;
- Etikos ir tikybos dalykų mokymo(si) turinio kokybės raiška ytaoja asmeninį vertybinį pasirinkimą;

- Požiūris į etikos ir tikybos mokymo(si) programas priklauso nuo besirenkančiojo asmeninių lūkesčių, poreikio kryptingai tobulėti.

Tyrimo tikslas

Besimokančiųjų apsisprendimo renkantis etiką ir tikybą svarba ugdymo turinio kokybei: empirinis tyrimas.

Tiksliui įgyvendinti išsikelti šie **uždaviniai**:

1. Atskleisti etikos ir tikybos mokymo(si) programų reikalingumą pagrindinėse mokyklose.
2. Išsiaiškinti etikos ir tikybos mokymo(si) turinio kokybės raišką pasirinktose Kauno rajono pagrindinėse mokyklose.
3. Atskleisti tėvų ir mokinių motyvus įtakojančius etikos ir tikybos mokymo(si) dalykų pasirinkimą.

Tyrimo eiga:

1. Apklauskos atlikimas. Apklausiami 1 – 6 klasių mokinių tėvai ir 7 – 10 klasėse besimokantys moksleiviai.
2. Apklauskos metu gautų rezultatų susisteminimas. Rezultatų susisteminimui ir procentinei rezultatų išraiškai gauti naudojama Microsoft Office Exel 2003 programa.
3. Rezultatų, matematinių skaičiavimų pateikimas. Matematinės diagramos pateikiamos naudojant Microsoft Office Exel 2003 programą.

Tyrimo imtis

Atsitiktinės atrankos būdu išdalinta 220 anketų trijose Kauno rajono pagrindinėse mokyklose. Gražinta 196 anketos. Tai didelis apklauskos anketų reprezentatyvumas. Surinktų anketų skaičius pakankamas – leidžia daryti reikiamas išvadas.

Tiriamųjų atranka

Iš viso buvo apklausti 138 mokiniai ir 48 tėvai (iš 140 mokiniams padalintų anketų, grįžo 138 anketos, o iš 80 pateiktų tėvams anketų tik 48 tėvai sutiko išsakyti savo nuomonę apie etikos ir tikybos mokymo(si) dalykų kokybę, bei asmeninį vertybinį pasirinkimą). Apklaustųjų lytis šiam tyrimui įtakos neturėjo. Suaugusiųjų respondentų amžiaus vidurkis 34 metai, mokinių 16 metų.

Apklausoje naudotas anketos pristatymas

Tyrimo metu buvo laikomasi etikos principų, respondentai supažindinti su tyrimo tikslais ir turiniu, buvo paaiškinti atliekamo tyrimo lūkesčiai. Būsimiems respondentams buvo užtikrinta, kad gauti anketų duomenys bus panaudoti kaip tyrimas baigiamajam darbui ir viešai niekur nebus naudojami.

3.2. Tėvų požiūris į etikos ir tikybos dalykų mokymo(si) turinį ir dalyko pasirinkimo priežastys

Šiandieninė Lietuvos mokykla – savarankiška, demokratiškai tvarkoma, humanizmo principais ir bendrosiomis žmonių vertybėmis. Ji siekia mokinių, jų tėvų ir mokytojų bendradarbiavimo organizuojant dorinio ugdymo(si) procesą. Šeima ir mokykla yra dvi svarbiausios institucijos, kurioms patikėta atsakomybė už jaunąją kartą.

S. Šalkauskis (1992), mokytojas turi būti patikimas ir įgaliotas asmuo, kuris ugdomąją veiklą privalo suderinti su šeimyniniu auklėjimu, tėvų suteikiamu savo vaikams. Nuo to kaip jie bus atlikę savo pareigas, labai priklausys intelektualinis ir dorovinis vaikų asmenybės formavimasis.

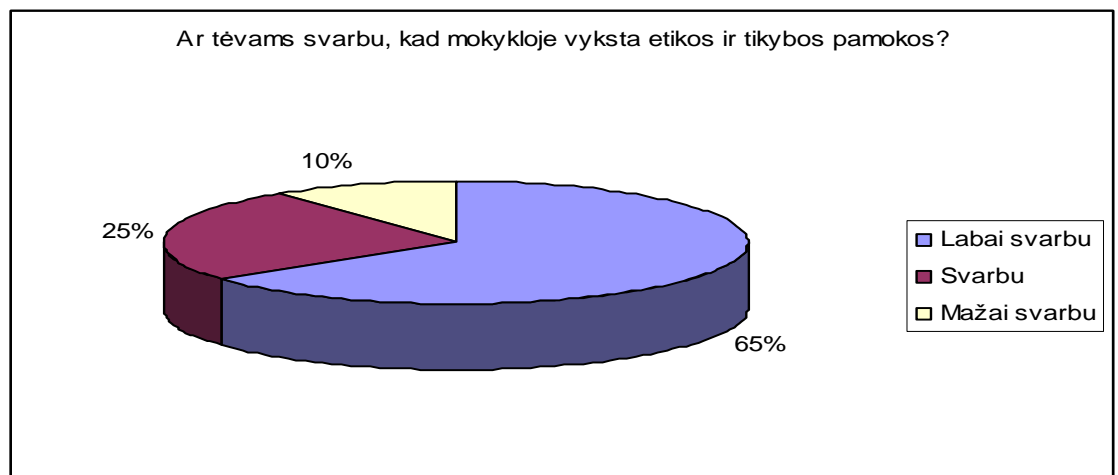
Mokyklos ir šeimos bendradarbiavimo svarba akcentuojama mokyklai skirtuose dokumentuose, pagrindinis jų Lietuvos Švietimo įstatymas (2003), jame išskiriama tėvų dalyvavimo svarba mokyklos savivaldoje. Pasirenkant dorinio ugdymo pamokas, sudaromos sutartys tėvų sutikimu. Mokymo sutartį už vaiką iki 14 metų jo vardu sudaro jo tėvai, veikdami išimtinai vaiko interesais. Vaikas nuo 14 iki 16 metų mokymo sutartį sudaro turėdamas tėvų sutikimą. Tėvai parenka mokiniams iki 14 metų dorinio ugdymo(si) programą, kontroliuoja ir koreguoja vaiko elgesį.

Norint išsiaiškinti tėvų požiūrį į etikos ir tikybos mokymo(si) turinį ir dalyko pasirinkimo priežastis, buvo atlikta tėvų, kurių vaikai mokosi pagrindinėje mokykloje apklausa.

Tyrimo metu visi apklaustieji buvo susiję su etikos ir tikybos mokymo(si) programos asmeniniu vertybiniu pasirinkimu. Taigi, nagrinėjami anketų rezultatai bus vaizduojami bendru aspektu, bei atskirai pateikiami klausimų rezultatai pagal anketų pasiskirstymą.

Esminį požiūrį į etikos ir tikybos mokymo(si) programų turinį atskleidžia pačių mokinių tėvų požiūris į šių ugdymo(si) programų reikalingumą.

Kiek svarbios tėvams etikos ir tikybos ugdymo(si) programos mokykloje

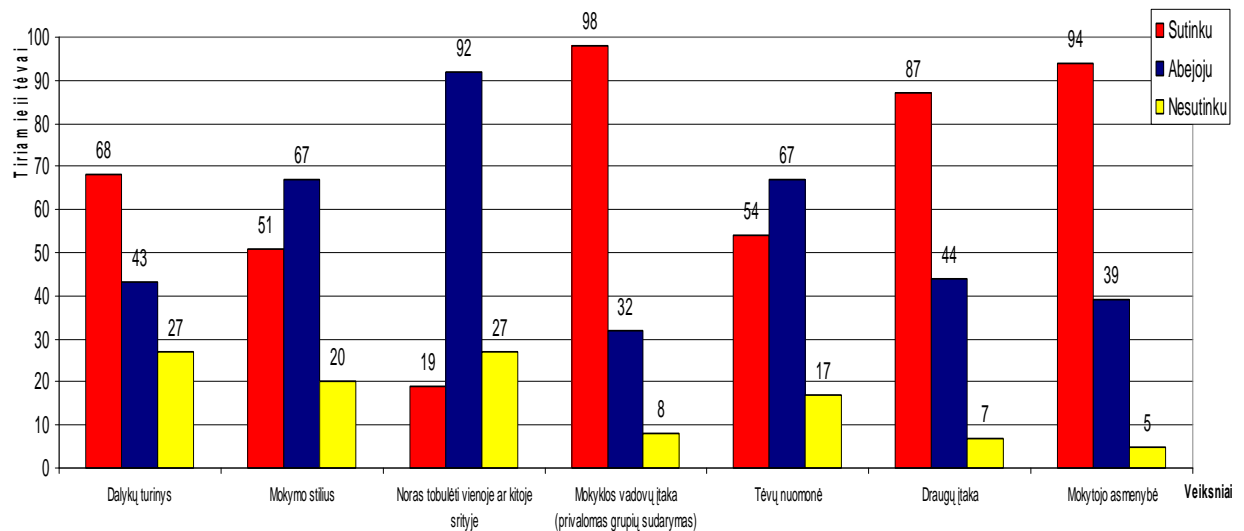

1 pav.

Pirmiausia mokinių tėvų buvo klausama, ar jiems svarbu, kad mokykloje yra dorinio ugdymo pamokos? Dauguma (65 %) tėvų mano, kad dorinio ugdymo pamokos yra reikalingos ir jiems svarbu, kad jos vyktų. Likusiai tėvų daliai (10%) etikos, tikybos pamokos nėra svarbios (1 pav.).

Mokinių tėvų, buvo klausama, kokie veiksniai jų nuomone, lemia etikos ir tikybos turinio pasirinkimą ir tiesiogiai įtakoja ugdymo(si) proceso kokybę. Tyrimo metu buvo siekiama sužinoti tėvų motyvus įtakojančius etikos ir tikybos programų pasirinkimą (2 pav.).

Etikos ir tikybos turinio pasirinkimo veiksniai, jų reikšmė pasirinkimui, procesui

2 pav.

Mokinių tėvai mano, kad renkantis etikos ar tikybos mokymo(si) programą labiausiai lemia dalyko turinys, tėvų nuomonė ir noras tobulėti (38%), trečioje vietoje – mokyklos vadovų įtaka (31%) na ir mokytojo asmenybė, bei mokymo(si) stilius (29%), mažiausiai anot tėvų lemia, draugų įtaka (8%).

Apklausus tėvus išryškėja tai, kad etikos ir tikybos mokymo(si) dalykų pasirinkimą lemiančių, vienas aiškiausių veiksnių – dalyko turinys, kiti veiksniai įvardijami skirtingai. Dalyko turinys išlieka viena pagrindinių priežasčių lemiančių etikos ir tikybos ugdymo(si) turinio pasirinkimą, svarbu, kad latentiniai ir gana svarūs tikslai, kaip noras tobulėti tam tikroje srityje, tėvų nuomone, lemia dorinio ugdymo(si) dalyko pasirinkimą.

Duomenys atspindi tėvų nuomonę, kurių manymu nemenką įtaką renkantis mokymo(si) dalyką turi ir asmeniniai dalykai, tai mokytojo charizma, tačiau jis nėra pagrindinis veiksnys labiausiai nulemiantis vienos ar kitos mokymo(si) programos pasirinkimą.

Tėvai rinkdamiesi ugdymo turinį sąmoningai vertina veiksnius, kurie jų nuomone tiesiogiai įtakoja etikos ir tikybos pamokų kokybę. Tėvų, buvo prašoma įvertinti pateiktus veiksnius, kurie jų manymu gali turėti daugiau ar mažiau įtakos etikos ir tikybos mokymo(si) turinio kokybės raiškai (3 pav.).

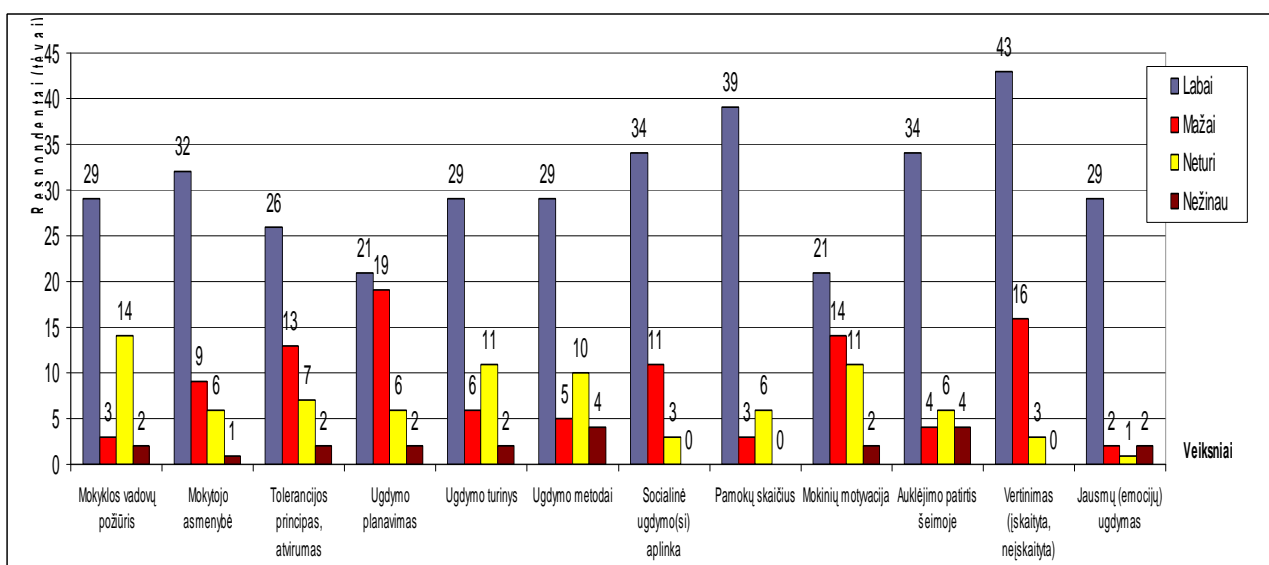

Apklaustieji skirtingai reaguoja į pateiktus veiksnius kurie įtakoja etikos ir tikybos ugdymo(si) turinį, bei pamokų kokybę. Didžiausią įtaką tėvų nuomone (29%) turi vertinimas (įskaityta neįskaityta).

R. Želvys (2003), vertinimas – kontrolė, tai procesas kurio metu nustatoma kiek atliktoji veikla atitiko lauktus rezultatus. Kontrolė padeda išsiaiškinti, kiek veiksmingi ir tikslūs buvo planavimas, organizavimas, bei vadovavimas.

Antroje vietoje (26%) pamokų skaičius, trečioje (23%) auklėjimo patirtis šeimoje ir ketvirtoje (22%) mokytojo asmenybė. Keista, kad apklaustieji mažai gilinasi į dalykų ugdymo(si) turinį, mokymo(si) priemones. (3 pav.).

Tėvų požiūris į veiksnius įtakančius etikos ir tikybos pamokų kokybę

3 pav.

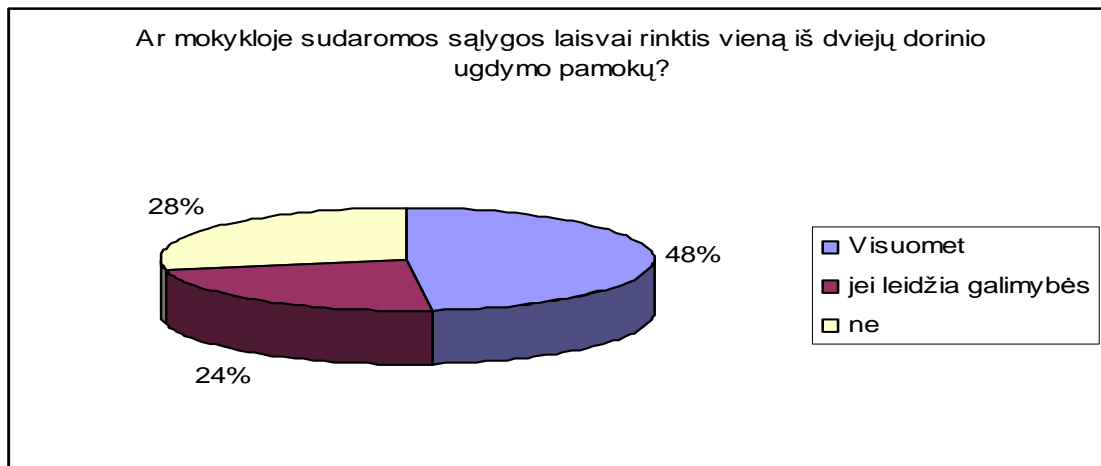
3.3. Mokinių požiūris į etikos ir tikybos dalykų mokymo(si) turinį ir dalyko pasirinkimo priežastys

Visapusiškas žmogaus ugdymas – švietimo tikslas. Į visapusiškumą įeina ir dorinis ugdymas. Kryptingam doriniam ugdymui skiriamos etikos ir tikybos pamokos. Dabartinėse bendrojo lavinimo mokyklose moksleiviai turintys 14 metų gali tėvų padedami asmeniškai vertybinio pasirinkimo dėka pasirinkti etiką arba tikybą.

V. Šveikauskas (1998), vertybe gali būti tai, kas tampa žmogaus poreikių objektu: įvairūs pasaulio daiktai, bei reiškiniai – materialūs ir idealūs, atitinkantys žmogaus interesus, tikslus. Ilgalaike vertybe gali būti tokie objektai, kurie nuolat individą traukia ir žavi, pastoviai veikia jo sąmone bei elgesį ar net tampa idealu. Vertybės – ugdymo pagrindas.

Mokinių buvo klausiama, ar mokykloje jiems sudaromos sąlygos laisvai rinktis vieną iš dorinio ugdymo pamokų? Tyrimo metu buvo siekiama sužinoti, ar mokiniai gali pasirinkti vieną iš dviejų dorinio ugdymo pamokų ir kokie pagrindiniai veiksniai lemia jų pasirinkimą. Atsakymai į pateiktus klausimus atskleis, ar tikrai mokykla sudaro sąlygas, laisvai apsispręsti pasirenkant etikos ir tikybos dalykus (4 pav.).

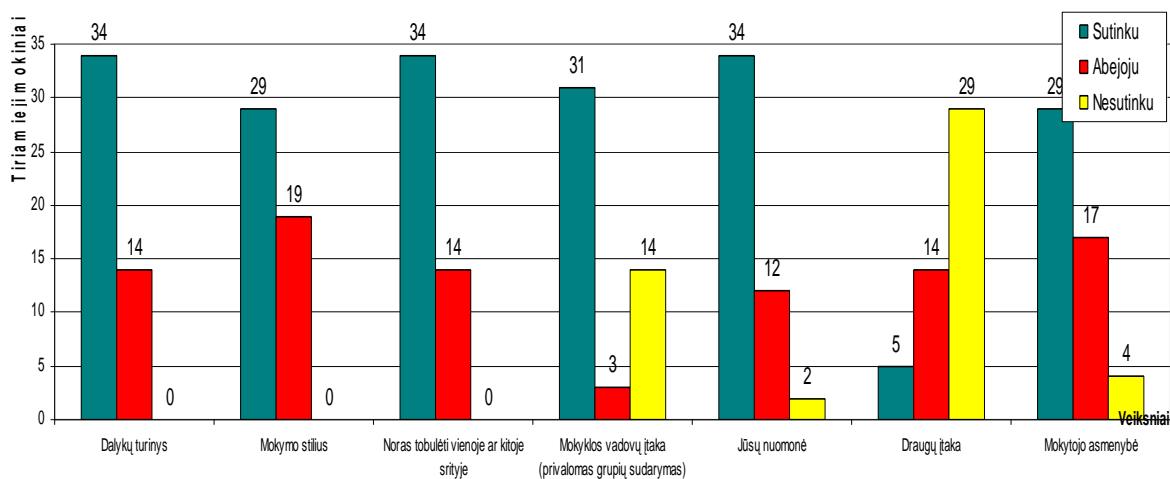
Galimybė rinktis etikos ar tikybos mokymo(si) programą

4 pav.

Kaip matome iš paveiksle pateiktų rezultatų, daugumai mokinių (48%) sudaroma galimybė laisvai pasirinkti, tačiau yra atvejų kada mokiniams leidžiama rinktis jei yra galimybė (24%), arba visai nesudaromos sąlygos laisvai rinktis (28%) etikos ir tikybos mokymo(si) programos pagrindinėse mokyklose.

Etikos ir tikybos turinio pasirinkimo veiksniai, jų reikšmė pasirinkimui, procesui

5 pav.

Kodėl ne visi mokiniai gali laisvai pasirinkti vieną ar kitą mokymo(si) programą aiškėja analizuojant mokinių pasirinkimą lemiančius veiksnius (5 pav.).

Mokiniai teigia, kad jie dažniausiai renkasi dalykus atsižvelgdami į mokyklos vadovų nuomonę (98%), o antroje vietoje pagal svarbumą yra mokytojo asmenybė (95%) ir trečioje vietoje – draugų įtaka (88%). Tik (28%) mokinių teigia, kad įtakos pasirinkimui turi dalyko turinys ir noras tobulėti vienoje ar kitoje srityje.

Vienas iš tyrimo tikslų – atskleisti kodėl, mokiniai apsisprendžia ir renkasi lankyti etikos ar tikybos pamokas. Galvojant klausimyną, buvo ištirti šeši faktoriai, kurie galėtų turėti įtakos mokinių asmeniniam vertybiniam pasirinkimui. Šiuo anketoje pateiktu klausimu siekiama išskirti konkrečius veiksnius lėmusius etikos arba tikybos, mokomųjų dalykų pasirinkimą šias mokslo metais. Dėl galimybės, kad gali skirtis etikos ir tikybos pamokų pasirinkimą įtakojantys veiksniai, nusprendžiau jų atsakymus lyginti, apklausiant mokinius pateikiant atskirus klausimus pasirinkusiems etiką ir tikybą (6 pav. ir 7 pav.).

Apklausoje metu mokiniai pateikė atsakymus pagal tai kokią yra pasirinkę mokymo(si) discipliną: etiką arba tikybą, todėl iš lentelėse (6 pav. ir 7 pav.) pateiktų rezultatų galime lyginti apklaustųjų atsakymų rezultatus.

Pagrindinę priežastį dėl ko etiką lankantys mokiniai pasirinko šią discipliną nurodo, kad jiems nepatinka pamokos pavadinimas – „tikybą“ (31%), nepatinka tikybos mokytoja (29%), nenori išsiskirti iš bendraamžių (21%), kiti teigia, kad tėvai skatina lankyti etikos pamokas (14%), kiti (3%), save laiko netikinčiais o dar kiti (2%), nežino kodėl pasirinko etikos pamokas.

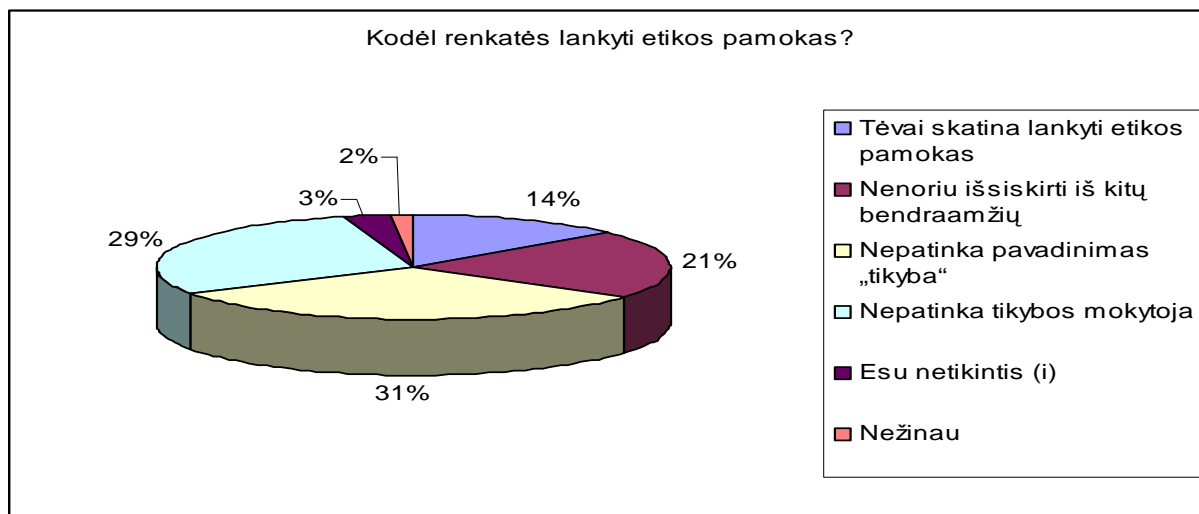
Tikybos pamokas pasirinkę mokiniai įvardina, kad jų pasirinkimą lėmė tėvų skatinimas (29%), kaip svarbią priežastį nurodo „etikos“ pamokos pavadinimo nepatikimą (26%), dar kiti nenori išsiskirti iš bendraamžių (19%), tik (6%) pasirinkę tikybos pamokas nurodo esą tikintis, nežino kodėl pasirinko (3%), kitą priežastį nurodo (1%), teigia, kad lengviau bus pasiruošti sutvirtinimo sakramentui.

Galime pastebėti, kad apklausoje metu pateikus klausimus atskirai pasirinkusiems etikos ir tikybos pamokas mokiniams, ugdymo(si) turinio pasirinkimo motyvai prioritetiškai išsidėsto skirtingai.

Etikos mokymo(si) programą pasirinkę mokiniai, kaip svarbiausią šio dalyko pasirinkimo motyvą nurodo nepatinkantį „tikybos“ mokymo(si) turinio pavadinimą, tikybos mokytojo nepatikimą, tuo tarpu tikybos mokymo(si) programą pasirinkę mokiniai, svariausia priežastimi turėjusią įtakos jų vertybiniam asmeniniam pasirinkimui nurodo tėvų skatinimą lankyti tikybos pamokas. Džiugu, jog tėvai sąmoningai ir tikslingai rūpinasi vaikų auklėjimu, suvokia, kad tai daryti vieni yra nepajėgūs pasikliauja mokykla. Kitą priežastį pasirinkusieji tikybos pamokas nurodo nepatinkantį „etikos“ dalyko pavadinimą, o trečioje vietoje nurodo nepatinkantį mokytojo asmenį.

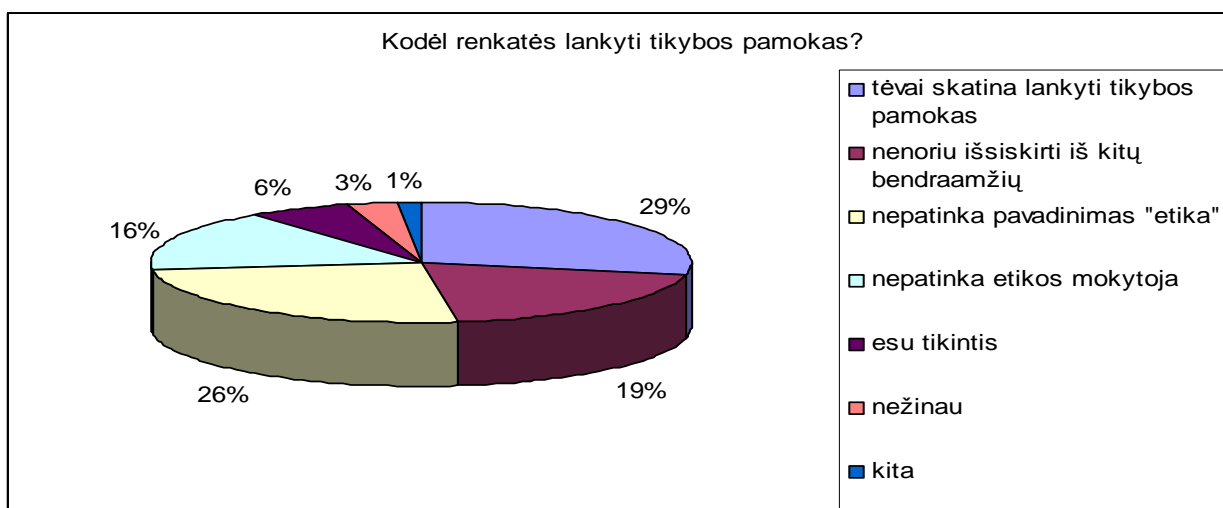
Pastebime, kad etikos ir tikybos, mokymo(si) dalykų pasirinkime, išryškėja vienas svarbiausių veiksnių lemiančių vienokį ar kitokį apsisprendimą – mokytojo asmenybė ir aišku jo gebėjimai organizuoti ugdymo(si) procesą.

Etikos mokymo(si) turinio pasirinkimą lemiantys veiksniai

6 pav.

Tikybos mokymo(si) turinio pasirinkimą lemiantys veiksniai

7 pav.

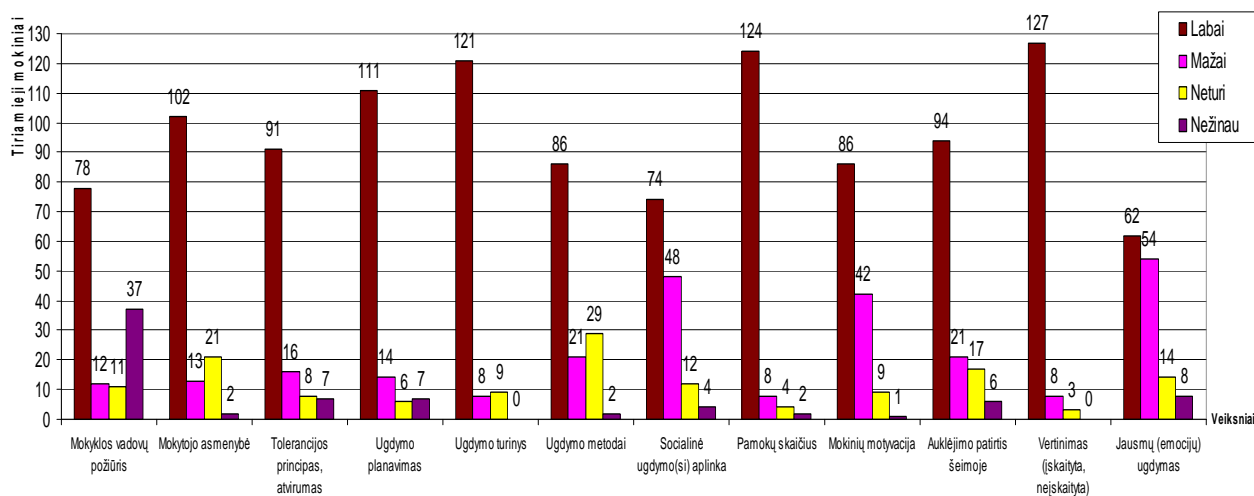
Remiantis G.R. Rugevičiūtės (2006), atliktos apklausos rezultatais atspindinčiais 2006 metų visos Lietuvos mokyklų bendrą kontingentą analizuojant tikybos pamokų pasirinkimą pagrindinėje mokykloje buvo išsiaiškinta jog į pateiktą klausimą: dėl kokių motyvų pasirinkote tikybos pamokas? 31% apklaustųjų V – X klasių mokinių, kaip pagrindinę ugdymo(si) dalyko pasirinkimo priežastį įvardijo gerą pedagogo kompetenciją. Darant išvadą galime teigti, kad mokinių nuomone mokytojo asmenybė renkantis etikos ir tikybos mokymo(si) programas išlieka ypatingai svarbiu pasirinkimo motyvu.

Vienas iš tyrimo tikslų – atskleisti kas, mokinių nuomone turi įtakos dorinio ugdymo pamokų kokybei? Visų tiriamųjų, t.y. pačių besimokančiųjų buvo prašoma įvertinti pateiktus

veiksnius, kurie jų manymu gali turėti daugiau ar mažiau įtakos etikos ir tikybos mokymo(si) turinio kokybės raiškai (7 pav.).

Apklaustieji skirtingai reaguoja į veiksnius įtakojančius etikos ir tikybos pamokų kokybę. Mokinių nuomone (22%) vertinimas (įskaityta neįskaityta), (21%) pamokų skaičius, (19%) ugdymo planavimas, (21%) mokytojo asmenybė pagrindiniai veiksniai nulemiantys etikos ir tikybos pamokų programų kokybę, keista, kad daugelis mokinių nurodo ugdymo(si) metodų svarbą pamokų kokybei, iš apklaustųjų duomenų galime pastebėti, kad daugumai mokinių socialinė ugdymo(si), toliarancijos principas, mokinių motyvacija taipogi turi įtakos pamokų kokybei (8 pav.).

Mokinių požiūris į veiksnius įtakojančius etikos ir tikybos pamokų kokybę

8 pav.

Vienas iš pagrindinių šio darbo tikslų – išsiaiškinti etikos ir tikybos mokymo(si) programų kokybę. Norint išsiaiškinti etikos ir tikybos pamokų kokybę mokiniams, kurie manau yra realiausi vertintojai buvo pateikti klausimai apie pamokas.

Pateikus klausimą ar mokiniams suprantamas (etikos, tikybos) ugdymo turinys? (19%) dažnai, (12%) suprantamas, (34%) to nėra, bet norėtų, kad būtų (9 pav.).

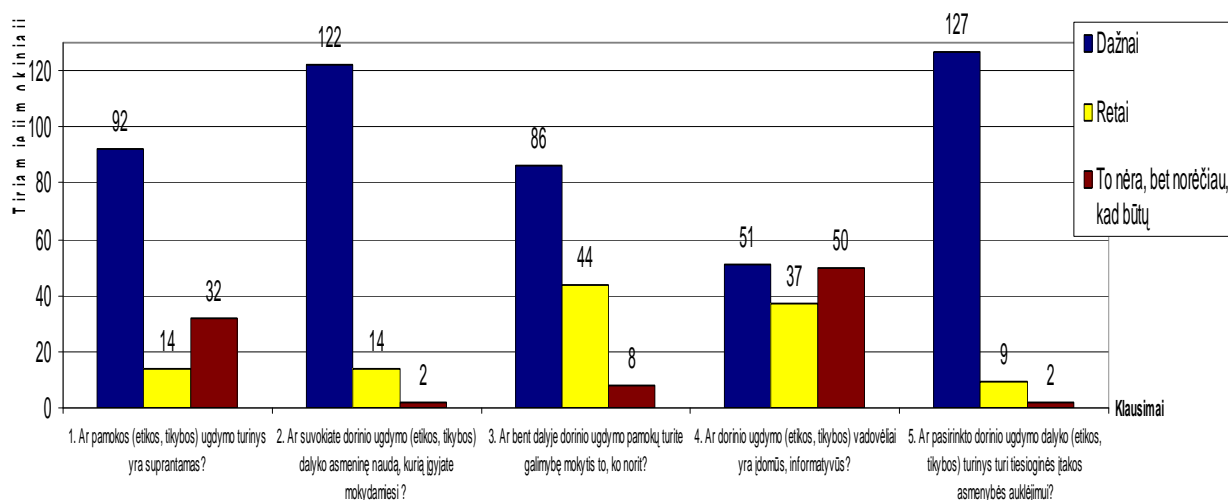
Paklausus ar mokiniai suvokia dorinio ugdymo (etikos, tikybos) dalyko asmeninę naudą, kurią įgyja mokydami? 26% dažnai, (12%) retai, (2%) to nėra, bet norėtų, kad būtų (9 pav.).

Pasidomėjus ar bent dalyje dorinio ugdymo pamokų mokiniai turi galimybę mokytis, ko nori? (18%) dažnai, (37%) retai, (9%) to nėra, bet norėtų, kad būtų (9 pav.).

Norint sužinoti apie mokymo priemones buvo pateiktas klausimas ar dorinio ugdymo (etikos, tikybos) vadovėliai yra įdomūs, informatyvūs? (26%) dažnai, (12%) retai, (53%) to nėra, bet norėtų, kad būtų (9 pav.).

Norint atskleisti ar pasirinkto dorinio ugdymo dalyko (etikos, tikybos) turinys turi tiesioginės įtakos paties mokinio, kaip asmenybės auklėjimui? (26%) dažnai, (8%) retai, (2%) to nėra, bet norėtų, kad būtų (9 pav.).

Mokinių požiūris į etikos ir tikybos mokymo(si) programų kokybę

9 pav.

Tyrimo rezultatai atskleidžia, kad gerinant etikos ir tikybos mokymo(si) kokybę reikėtų atsižvelgti į moksleivių norus, kurie parodo problemiškausias sritis, net (53 %) mokinių teigia, kad etikos ir tikybos vadovėliai neįdomūs ir neinformatyvūs, mokiniai patvirtina antrame skyriuje aptartą problemą, kad ne visos mokyklos aprūpina vadovėliais etikos ir tikybos mokymo(si) programų dalyvių.

3.4. Etikos ir tikybos ugdymo(si) turinio vertinimai

Kiekvienais metais tėvai ir mokiniai pasirinkdami etikos ir tikybos ugdymo(si) turinį atlieka šių dalykų asmeninį vertinimą. Asmeninis vertinimas suprantamas labai skirtingai. Kiekvieno žmogaus asmeniniai vertinimo kriterijai labai įvairūs.

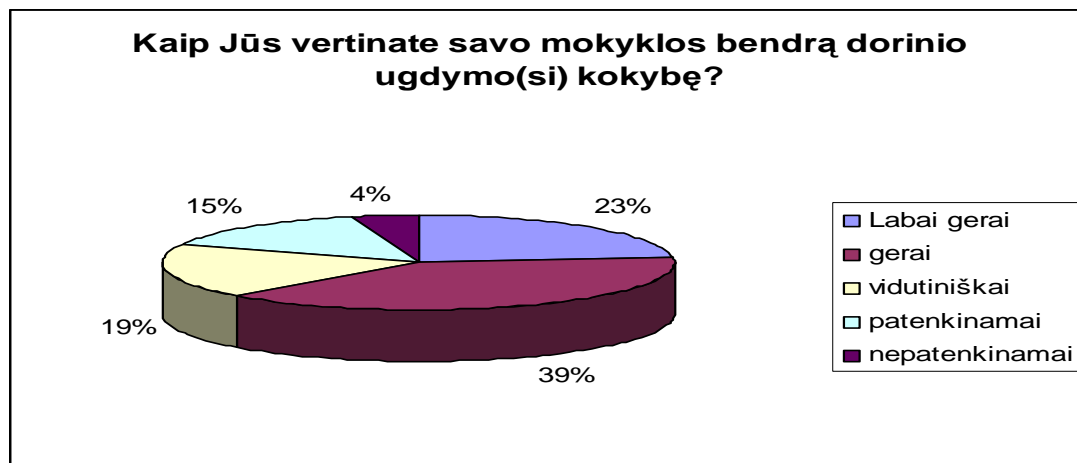
Švietimo sistemoje dalyko vertinimo kriterijai taip pat gali būti labai įvairūs, tačiau dažniausiai anot R. Želvio (2003), naudojamos trys dalyko vertinimo kategorijos:

1. Atitiktis ekspertų nustatytiems kokybės standartams (pvz., švietimo standartai arba egzaminų reikalavimai).
2. Atitiktis bendru sutarimu nustatytiems standartams (pvz., tėvų komiteto ir mokyklos susitarimas).
3. Individualaus klientų poreikio patenkinimas, t.y. atsižvelgiant į kiekvieno besimokančiojo ugdymo reikmes.

Tėvams buvo užduotas kaip klausimas kaip jie vertina savo mokyklos bendrą dorinio ugdymo kokybę (10 pav.)?

Tėvų pasirinktys padės atskleisti požiūrį į etikos ir tikybos pamokų kokybės vertinimą ir jų reikalingumą bendrajame ugdymo plane.

Tėvų bendras dorinio ugdymo(si) kokybės vertinimas mokyklose

10 pav.

Kaip matome (10 pav.), (39%) tėvų vertindami bendrai mokyklos dorinio ugdymo(si) kokybę pasirinko vertinimą – gerai, aukščiausią vertinimo kriterijų – labai gerai pasirinko (23%) tėvų, vidutiniškai dorinio ugdymo(si) turinį įvertino (19%) apklaustųjų, patenkinamai (15%), nepatenkinamai (4%).

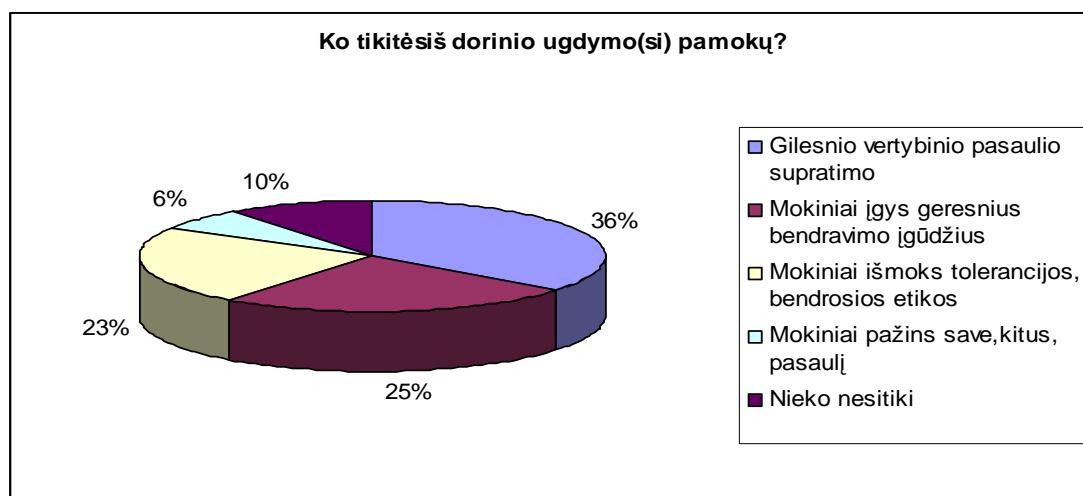
Šalia šio vertinimo buvo pateiktas klausymas skirtas vertinimo pagrindimui, kodėl taip vertinate? Tik 44% apklaustųjų išsakė savo nuomonę kodėl taip vertina.

Vertindami ugdymo(si) programų kokybę tėvai nurodo, kad mokiniai pakankamai gavo žinių, kurios buvo reikalingos ruošiantis sakramentams 28%, kiti tėvai nurodo, kad vaikams šios pamokos patinka 8%, dalis mano, kad patys namuose negali, nedrįsta su vaikais kalbėti kai kuriomis aktualiomis ypač lytiškumo ugdymo temomis, tėvai sako, kad jiems patiems neaišku kaip ir kokias metodais perteikti informaciją, nes tiesiog patiems tėvams kai kuriais klausimais trūksta žinių, drąsos 5%, dalis tėvų piktinasi, kad tikybos pamokų metu vaikai nėra ruošiami sakramentams 3%. Toks tėvų vertinimas ir nuomonių įvairovė dar kartą patvirtina, kad dorinio ugdymo mokytojas – išskirtinis, mokymo turinį diferencijuojantis taip, kad jaunimas galėtų rasti atsakymus į jiems ypač aktualius klausimus, kaip pastebime kai kuriais nedrįsta diskutuoti netgi su tėvais. Tik nedaugelis išsakė priekaištus, kad per tikybos pamokas vaikai neparuošiami sakramentams, tačiau ar tai dorinio ugdymo programos įvertinimas? Tai skamba kaip priekaištas ar pasipiktinimas ir tai savaime suprantama, juk kai kurių tėvų požiūriu mokykla turi visapusiškai auklėti žmogų, netgi atlikti ir pirmines tėvų pareigas auklėjant vaikus, tačiau primesti tikėjimo ir priversti jį pasirinkti nėra tikybos pamokų tikslas, sakramentiniu vaikų gyvenimo ugdymu turi rūpintis patys tėvai.

Tėvai pasirinkdami arba padėdami pasirinkti vieną ar kitą mokymo(si) programą tikisi, kad jų vaikai lavins savo gebėjimus ir vertybines nuostatas, dalyko turinys apims mokinių

poreikius. Norint išsiaiškinti tėvų lūkesčius buvo pateiktas klausimas ko jie labiausiai tikisi iš dorinio ugdymo pamokų?

Tėvų lūkesčiai dorinio ugdymo(si) pamokose

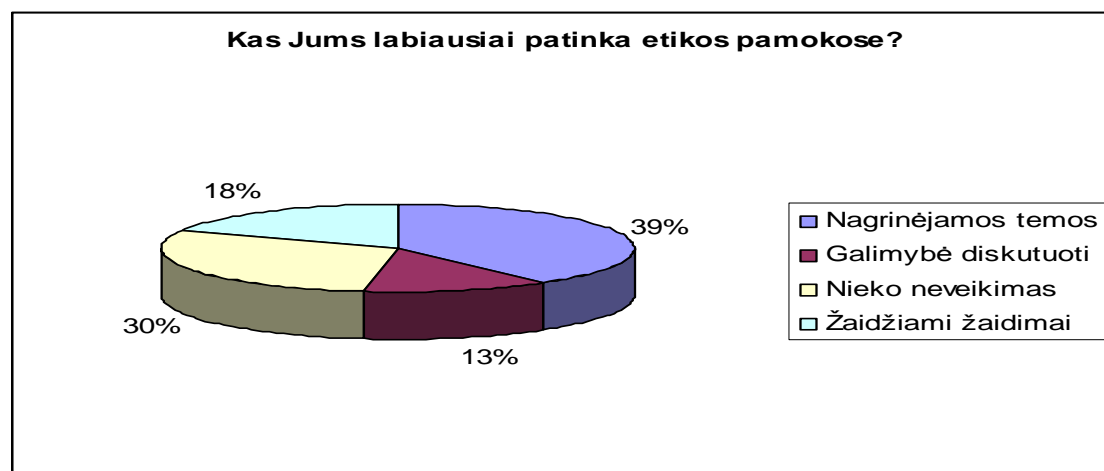
11 pav.

Analizuodami 11 pav. pastebime, kad dauguma tėvų (36%) iš dorinio ugdymo pamokų tikisi vaikų gilesnio vertybinio pasaulio supratimo, (25%) tikisi, kad mokiniai įgys geresnius bendravimo įgūdžius, kiti (23%) mano, kad mokiniai išmoks tolerancijos, bendrosios etikos, (10%) tėvų nieko nesitiki, o (6%) suaugusiųjų tikisi, kad mokiniai pažins save, kitus, pasaulį.

Apibendrinant galima teigti, kad tėvų lūkesčiai daugiau ar mažiau atspindi jų pačių pirmines auklėjimo pareigas, natūraliai kyla klausimas ar per vieną pamoką savaitėje mokinius galima ką nors išmokinti, toks laiko intervalas skirtas tik supažindinimui, visa kita mokiniai turi išsiugdyti šeimoje, mokykloje.

Mokiniai – ugdymo(si) programų dalyviai, todėl jų nuomonė vertinant etikos ir tikybos ugdymo(si) programas ypač svarbi. Atskirai buvo apklausti etikos ir tikybos dalykus pasirinkę mokiniai pateikiant tą patį klausimą ir vertinimo pasirinkimus.

Etikos pamokų turinys, mokinių vertinimas

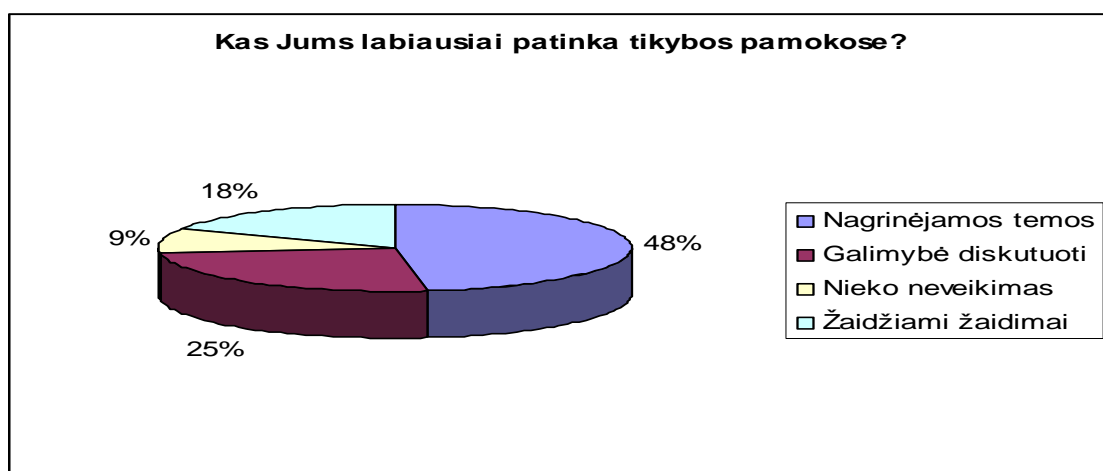

12 pav.

Kaip matome 12 pav., mokiniams etikos pamokose labiausiai patinka nagrinėjamos temos 39%, galime daryti išvadą, kad šį dalyką dėstantis pedagogas geba sudominti mokinius, atsakingai ruošiasi pamokoms, domisi naujovėmis. Dauguma mokinių sako, kad etikos pamokos patinka dėl nieko neveikimo 30%, manau šių mokinių mokytojas nesistengia ruoštis pamokoms, bendrauti, galbūt nėra šio dalyko specialistas, dėsto tik dėl to, kad trūksta valandų iki pilno krūvio sudarymo. Dalis mokinių nurodo kad patinka per etikos pamokas žaidžiami žaidimai 18%, mokytojas perteikdamas informaciją, pamokoje taiko aktyvius mokymo(si) metodus, kurie daugeliui mokinių patinka. Kiti mokiniai nurodo galimybę diskutuoti 13%, dorinio ugdymo pamokose nėra vertinimo pažymiais, šios pamokos išskirtinės tuo, kad mokiniai skatinami gyvai bendrauti, atvirai išsakyti savo nuomonę vienu ar kitu klausymu.

Tikybos pamokų turinys, mokinių vertinimas

13 pav.

Tikybos pamokų turinio vertinimas atsispindi 13 pav., mokiniams labiausiai patinka nagrinėjamos temos 48 %, galimybė diskutuoti 25%, žaidžiami žaidimai 18%, ir nieko neveikimas 9%.

Apibendrinant galima teigti, etikos ir tikybos pamokose mokymas – dvipusis procesas, todėl ugdymo rezultatai priklauso nuo: ugdytojų veiklos, ugdytinių veiklos, aplinkos įtakos.

Kaip matome (12 ir 13 pav.), daugumai mokinių etikos ir tikybos pamokose patinka aktualios temos, diskusijos, žaidimai. Tačiau vertindami etikos pamokas 30%, tikybos pamokas 9% teigia, kad nieko neveikia pamokose, mokiniai savo pasirinkimu atskleidžia menkas ugdytojų kompetencijas, kuriomis dauguma mokinių nepatenkinti, mokiniams neįdomu, todėl jie neįsitraukia į veiklą pamokoje, sėdi klasėje, nieko neveikia.

IŠVADOS

1. Lietuvos švietimo sistemoje šiandien gerokai išaugo dalykų turinio kokybės valdymo aktualumas, kadangi kokybė – tapo viena pagrindinių prioritetinių sričių švietimo įstaigose, tačiau nėra bendros švietimo kokybės sampratos, todėl švietime būtų galima taikyti kai kuriuos verslo pasauliui būdingus kokybės principus. Už švietimo kokybę atsako ne tik švietimo paslaugų tiekėjai, bet ir švietimo produkcijos gamintojai, švietimo teikiamų paslaugų vartotojai. Lietuvos mokyklose, įvedant dorinio ugdymo(si) dalykus etiką ir tikyba, buvo orientuojamasi ne tik į mokymą, bet į sąlygų mokytis sudarymą. Žmogus – nuo seno yra vartotojas, tuo pačiu ir kokybės vertintojas, nepaslaptis, kad žmonės nevisada yra patenkinti vartojamų daiktų ar paslaugų kokybe, todėl skirtingai apibrėžia ir interpretuoja žodį „kokybė“.
2. Šiandienėje Lietuvoje, kurios didžioji visuomenės dauguma išpažįsta esą krikščionys, sprendžiant politikos, administracijos ir mokyklų klausimus Valstybė glaudžiai bendradarbiauja su Bažnyčia. Esant harmonijai tarp Valstybės ir Bažnyčios, žmogus gali doroviškai tobulėti. Pagal Konstitucijos 40 straipsnio 1 dalį valstybinėse ir savivaldybių mokyklose tėvų pageidavimu vaikai turi būti mokomi ne bet kokios, o tėvų nurodytos tikybos. Iš to kyla valstybinių ir savivaldybių švietimo įstaigų pareiga užtikrinti, kad moksleiviai būtų mokomi būtent tos tikybos, kurios pageidauja jų tėvai. Įstatyme apibrėžiant teisinius tėvų valdžios aspektus, asmeniniai tėvų ir vaikų interesai derinami su valstybės interesais, todėl tinkamas tėvų valdžios įgyvendinimas yra ne tik pačių tėvų, bet ir valstybės reikalas (Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras, 2002, p. 297).
3. Analizuojant etikos ir tikybos mokymo(si) dalykų Valstybiniuose ir Bažnytiniuose dokumentuose išdėstytą sampratą, išryškėjo, kad etikos ir tikybos pamokų pagrindinis tikslas yra panašus – ugdyti dorą žmogų. Etikos ir tikybos pamokas skiria tai, kad etikos pamokos yra nekonfesinės, jos grindžiamos humanistine žmogaus ir gyvenimo samprata, mokinių dorinė sąmonė brandinama remiantis tradicinėmis krašto ir žmogaus vertybėmis. Katalikų tikybos pamokose dariškai ugdoma pabrėžiant religinę patirtį, ugdymą grindžiant asmens santykiu su Dievu ir šiuo požiūriu aiškinantis dorines kategorijas. Etikos ir tikybos pamokas į darnią dorinio ugdymo visumą jungia bendra paskirtis – dėmesys dvasiniam mokinio tapimui, asmens orumui ir bendrosioms žmogaus vertybėms, bendras tikslas ir dalis bendrų uždavinių, mokymosi bendradarbiaujant didaktinės nuostatos, panaši ugdymo turinio tematika ir problematika (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 3/343).

4. Brandūs ir atsakingi asmenys, auklėdami savo vaikus, vadovaujasi jiems priimtinomis Kanonų ir Civilinės teisės normomis, ieškodami kas jų vaikų ugdymui yra tinkamiausia, tad dorinio ugdymo mokymo(si) turinio pasirinkimas, o vėliau patarimas vaikams renkantis – viena iš tėvų pareigų, kryptingai ugdant asmenybę. Tėvų pareigos vaikams – kompleksas galių, pateikiamas tiek Bažnytinėje, tiek Valstybinėje teisinėje sistemoje, kurias tėvai pagal prigimtinį ir pozityvų įstatymą turi nepilnamečių vaikų atžvilgiu. Turėdami aiškia viziją savo vaikų auklėjimui, tėvai sąmoningai, motyvuodami padeda pasirinkti etikos ar tikybos mokymo(si) programą.
5. Etikos ir tikybos mokomųjų programų pasirinkimą įtakoja asmeninė vertybinė mokinių ir tėvų motyvacija – vidinė asmens dalis, turinti įtakos žmogaus elgesiui drauge su situacija. Tinkamas etikos ir tikybos mokymo(si) programų pasirinkimas, ugdytiniui leidžia užsiimti įvairiapusiška veikla, taipogi suteikiama laisvė ir drauge atsakomybė už gaunamas žinias ir mokymąsi. Atlikus apklausą paaiškėjo, kad tėvai ir besimokantieji sąmoningai, motyvuodami savo pasirinkimą apsisprendžia kurį mokymo(si) dalyką pasirinkti.
6. Analizuojant pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrąsias programas išryškėjo, tai, kad siekiant užtikrinti etikos ir tikybos mokymo(si) kokybę, tęstinumą ir nuoseklumą, buvo sudaryti ugdomosios veiklos koncentrai dvejiems mokslo metams, pagal ugdomosios veiklos sritis, kad neatsirastų nesusikalbėjimo, pasikartojimo perėjus iš vienos mokymo programos į kitą. Todėl pageidaujama, kad dalyką mokinys rinktųsi visam ugdymo koncentrai (dvejiems metams: 5-6, 7-8 ir 9-10) neesant svarbių motyvų, nekeistų dalyko nepabaigęs koncentro (Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos, 2009, p. 3/343).
7. Apžvelgiant etikos ir katalikų tikybos mokymo(si) koncepcijas, priemones, kas turėtų palengvinti mokytojui ugdymo turinio perteikimą mokiniams išaiškėjo, kad etikos mokytojams mokymo(si) turinio perteikimas tampa daug lengvesnis nei tikybos mokytojams, kadangi yra parengti vadovėliai ir pratybų sąsiuviniai visoms klasėms, kurių komplektacijas galima rinktis. Deja tikybos pamokoms parengti vadovėliai neatitinka bendrosiose programose numatytų veiklos sričių. Mokytojai, atskirų veiklos sričių mokymo(si) turinio perteikimui turi pasirinkti mokomąją veiklą atitinkantį vadovėlį. Tačiau išryškėja ir kita šiandieninė realybė – mokyklos vis dažniau neįperka mokomųjų priemonių, tad tiek etikos, tiek tikybos mokytojams tenka dirbti su tais vadovėliais kurie jau yra nupirkti, o tai reiškia – seni, arba siūlyti moksleiviams papildomos informacijos ieškoti mokyklų bibliotekose, kad mokymo(si) turinys išties būtų kokybiškas.
8. Tėvų požiūris į etikos ir tikybos ugdymo reikalingumą atskleidžia, kad daugumai tėvų dorinio ugdymo pamokos yra reikalingos ir jiems svarbu, kad jos vyktų. Mokinių tėvai išskiria pagrindinius veiksnius lemiančius etikos ar tikybos mokymo(si) programų pasirinkimą: dalyko turinys, tėvų nuomonė ir noras tobulėti. Tėvai buvo paprašyti bendrai įvertinti

mokyklos dorinio ugdymo(si) kokybę, dauguma įvertino gerai ir labai gerai. Pagrįsdami ugdymo(si) programų kokybės įvertinimus tėvai nurodo, kad jų manymu mokiniai pakankamai gauna žinių, kiti tėvai nurodo, kad vaikams šios pamokos patinka.

9. Pasidomėjus ar mokiniai visada gali laisvai pasirinkti dorinio ugdymo(si) dalyką paaiškėjo, kad daugumai mokinių sudaroma galimybė laisvai pasirinkti, tačiau yra atvejų kada visai nesudaromos sąlygos laisvai rinktis etikos ir tikybos mokymo(si) programos pagrindinėse mokyklose.
10. Tyrimo duomenys atskleidžia kokie veiksniai lemia mokinių vieno ar kito dalyko pasirinkimą. Dauguma mokinių teigia, kad jie dažniausiai renkasi dalykus atsižvelgdami į mokytojo asmenybę, kiti į mokyklos vadovų nuomonę, dar kiti pasikliauja draugų įtaka. G. R. Rugevičiūtės (2006) atliktos apklausos rezultatais atspindinčiais 2006 metų visos Lietuvos mokyklų bendrą kontingentą analizuojant tikybos pamokų pasirinkimą pagrindinėje mokykloje buvo išsiaiškinta jog tikybos pamokų pasirinkimui didžiausią įtaką apklaustųjų nuomone turėjo mokytojo asmenybė ir Kauno rajono mokyklose atliktos apklausos duomenimis mokiniai teigia, kad renkantis tikybos pamokas mokytojas išlieka ypatingai svarbiu pasirinkimo motyvu.
11. Nustatyta, kad daugumai mokinių etikos ir tikybos pamokose patinka aktualios temos, diskusijos, žaidimai. Tačiau vertindami etikos ir tikybos pamokas dalis mokinių teigia, kad nieko neveikia pamokose, mokiniai savo teigimu leidžia daryti prielaidą apie menkas ugdytojų kompetencijas, kuriomis dauguma mokinių nepatenkinti, mokiniams neįdomu, todėl jie neįsitraukia į veiklą pamokoje, sėdi klasėje, nieko neveikia.
12. Mokinių nuomone gerinant etikos ir tikybos mokymo(si) programų kokybę reikėtų atkreipti dėmesį į vadovėlius, kurie daugumai mokinių yra neįdomūs ir neinformatyvūs.

Rekomendacijos

Mokytojams

Atsisakyti konkurencinių tendencijų ir susitelkti bendradarbiavimui aptariant ugdymo turinį, priemones bei metodus.

Išlikti savimi, neprisidenginėti vadinamosiomis kaukėmis, mokiniams svarbu, koks, kaip dirba, kiek lankstus, atviras, bendraujantis yra jų mokytojas.

Skirti laiko asmeniniam tobulėjimui, tai padės atliepti atliepti reiklų ugdytinių lūkesčius, pritaikant moderniausias technologijas žinių perteikimui.

Mokyklų vadovams

Formuojant etikos ir tikybos mokymo(si) programoms grupes, parengti planą, kaip tikslingai ir kokybiškai informuoti mokinių tėvus, ir pačius besimokančiuosius apie etikos ir tikybos mokymo(si) programas, mokymo(si) priemones, ugdytojus.

Tėvams

Renkantis dorinio ugdymo(si) programų turinį pasidomėti etikos ir tikybos dalykų mokymo(si) turiniu, atsižvelgti į vaikų norus, pasidomėti ugdytojais, jų turimomis kompetencijomis.

Literatūros sąrašas

1. Apaštalu Sosto dokumentai (1993). Popiežiaus Pauliaus VI enciklika "Humanae vitae". Priedas Nr. 2. Šeimos teisių chartija. Vilnius: Katalikų pasaulio leidykla.
2. Baranova J. (2007). filosofinė etika: aš ir tu, vadovėlis X – XI klasei. Vilnius: Alma littera.
3. Barkauskaitė M. (2001). Paaugliai: sociopedagoginė dinamika. Vilnius: VPU leidykla.
4. Bernatienė J. Katalikų Bažnyčios mokymas apie pasirengimą santuokai. [Žiūrėta 2009-09-08]. Priega per internetą: <http://www.gyvybe.lt/uzgyvybe/200210/uzg10_08.html >
5. Bitinas B. (2000). Ugdymo filosofija. Vilnius.
6. Code of Canon Law (2006). Latin – English edition. Canon Law Society of America. Washington: D.C.
7. Duoblienė L. (2007). Dorinio ugdymo Lietuvos bendrojo lavinimo mokyklose metodologiniai orientyrai. Acta paedagogica Vilnensia. t. 18. Vilnius: VPU leidykla.
8. Duoblienė L., Bulajeva T. (2008). Bendrosios programos ir išsilavinimo standartai – kokybiško ugdymo garantas? Acta paedagogica. Vilnensia, t. 21. Vilnius: VPU leidykla.
9. Dvasininkų Kongregacija (1998). Bendrasis Katechezės Vadovas. Vilnius: Lietuvos Katechetikos Centras.
10. Gairės tikybės mokymui ir parapijinei katechezei diferencijuoti (2003). Bažnyčios žinios Nr. 7 (175), 2003 m. liepos mėn.
11. Girdzijauskas A. (2007). Mokyklos tipo įtaka vyresnių mokinių dorovinei kultūrai. Acta paedagogica Vilnensia, t. 18. Vilnius: VPU leidykla.
12. Idėjų žodynas (2001). Vilnius: Alma Littera.
13. Jakštienė R. (2005). Tikybės mokytojus rengiančios mokyklos kaita vykstant aukštojo mokslo reformai. SOTER Nr. 15 (43). Kaunas: VDU leidykla.
14. Jono Pauliaus II (1996) Apaštalinė adhortacija Catechesi tradendae: vyskupams, kunigams, visos Bažnyčios tikintiesiems apie katechezę mūsų laikais. Vilnius: Katalikų pasaulio leidykla.
15. Jovaiša L. (2002). Edukologijos įvadas. Vilnius: Vniaus universiteto leidykla.
16. Jovaiša L. (2003), Hodegetika, Vilnius: Agora.
17. Jovaiša L. (2007). Enciklopedinis edukologijos žodynas: Gimtasis žodis.
18. Kapačianskienė D. (1994). Krikščioniškoji etika. Vilnius: Katalikų pasaulio leidykla.
19. Kuzmickas B. Merkys G. Lomanienė N. (2005). VPU Edukologijos (etikos šaka) studijų krypties 2004 metų programų išorinio išsamiojo vertinimo išvados. [Žiūrėta 2009-12-05].

Priega per internetą:

http://193.219.135.178/Ivertinimai/Attachments/148/VPU_Etika_2005.doc

20. Laučius V. (2007). Supriešintos vertybės: šeima, santuoka ir draugystė. Atodangos. XXI amžius, 2007 m. vasario 21 d.
21. Laužackas R. (2005). Profesinio rengimo metodologija. Monografija. Kaunas: VDU leidykla.
22. Leitner R., Lorenz H. (1996). Religijos pedagogika. D.1. Kaunas: Lietuvos žemės ūkio universiteto Leidybos centras
23. Lena M. (2003). Liudytojo perėjimas. Vilnius: Katalikų pasaulis.
24. Leu E. (2005). The Role of Teachers, Schools, and Communities in Quality Education: A Review of the Literature, AED Global education centre academy for education development.
25. Lietuvos Respublikos Civilinio Kodekso komentaras (2002). Trečioji knyga. Šeimos teisė. Vilnius: Justitia.
26. Lietuvos Respublikos Švietimo Įstatymas // [Žiūrėta 2009-12-03]. Priega per internetą: http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=302313
27. Łódzka A. Deklaracija o Wychowaniu Chrześcijańskim. // [Žiūrėta 2007-05-03]. Priega per internetą: <http://www.archidiecezja.lodz.pl/czytelni/sobor/dwch.html>
28. Matuliauskienė V. (2006). Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Bendroji programa. Tikybos (katalikų) bendroji programa. Vilnius. Švietimo aprūpinimo centras.
29. Melnikova R. (2007). Aš Tu Mes ir Pasaulis etikos vadovėlio pratybų sąsiuvinis. Vilnius: Enciklopedija.
30. Melnikova R., Lastauskienė A., (2009). Mąstau, bendrauju, gyvenu. Etikos vadovėlis 8 klasei. Vilnius: Tyto alba.
31. Melnikova R., Rastauskienė A., Naujokaitytė L., (2007). Aš Tu Mes ir Pasaulis. etikos vadovėlis 5 – 6 klasei I d.
32. Metodinės rekomendacijos (2009). Patarimai mokytojams, kaip planuoti pagal atnaujintas katalikų tikybos Bendrąsias programas. Vilnius: Lietuvos katechetikos centras.
33. Michel A. (2003). Švietimo sistemos pokyčių standartai ir strategijos. [žiūrėta 2009-10-16]. Priega per internetą: <http://www.mtp.smm.lt>
34. Nekrošius I. Nekrošius V. Vėlyvis S. (1999). Romėnų teisė. Vilnius: Justitia.
35. Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos (2009). Vilnius: Sapnų sala.
36. Rado P. (2003). Švietimas pereinamuoju laikotarpiu (2001). Vilnius.
37. Rajeckas V. (1999). Mokymo organizavimas. Kaunas: Šviesa.
38. Religinis ugdymas (2009). Lietuvos Vyskupų Konferencija apie religinį ugdymą mokyklose. // [Žiūrėta 2009-12-03]. Priega per internetą:

<http://www.ltkc.lt/index.php?link=docs> >

39. Rinkevičiūtė L., Storpirštienė Z., (1999). Dievas padeda. Katalikų tikybos vadovėlis trečiai klasei. Kaunas: Spindulys.
40. Rudzevičius J. (2005). Kokybės vadybos ir žinių sąsajų tyrimas. Informacijos mokslai Nr. 35. Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla.
41. Rugevičiūtė G. R. (2006). Tikybos pamokų pasirinkimo motyvai ir bendroji katalikų tikybos programa. SOTER Nr. 17 (45). Kaunas: VDU leidykla.
42. Rugevičiūtė R. G. (2008). Bendrojo lavinimo Lietuvos mokyklų katalikų tikybos mokymo programų kaita. Pedagogika 90. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
43. Saugėnienė N. (2007). Kas tai yra mokymo programa? Prieiga per internetą: [žiūrėta 2009-09-12] www.mkc.lt/dokumentus/2seminaras/Paskaita_seminarui1.ppt
44. Stasiulevičiūtė S. A. (2001). Lai kairė sužino, ką daro dešinė: per antropologines temas suartinti tikybą su etika. Žmogus ir žodis Nr. IV. Vilnius: VPU leidykla.
45. Stoner J.A.F., Freeman R.E., Gilbert D.R. (1999). Vadyba. Kaunas: Poligrafija ir informatika.
46. Sutartis dėl konstitucijos Europai (2004). Europos Sąjungos Konstitucija ir priedai. Vilnius: Mūsų Saulužė.
47. Šalkauskis S. (1992). Rinktiniai raštai: pedagoginės studijos I. Vilnius: Leidybos centras.
48. Šalkauskis S. (1992). Rinktiniai raštai: pedagoginės studijos II, Vilnius: Leidybos centras.
49. Širinskytė D., Uogintienė D., (2001). Dievas su mumis. Katalikų tikybos vadovėlis ketvirtai klasei. Kaunas: Lietuvos Katechetikos Centro leidykla.
50. Šv. Raštas (2000). Vilnius: Lietuvos Biblijos draugija.
51. Šveikauskas V. (1998). Demokratinis ir liberalus ugdymas: panašumai ir skirtumai. //Edukologijos studijos Lietuvos mokyklai. Kaunas: Technologija.
52. Targamadžė V. (1999). Bendrojo lavinimo mokykla: mokinių edukacinio stimuliavimo aspektas. Kaunas: Technologija.
53. Vasiliauskas R. (2004). Vertybių integravimas į ugdymo procesą mokykloje. Pedagogika (74), Vilnius: VPU leidykla.
54. Vatikano II susirinkimo nutarimai (2001). Gaudium et spes. 48, 52. Vilnius: Aidai
55. Želvys R. (2003). Švietimo organizacijų vadyba. Vilnius: Margi raštai.

PRIEDAI

1. Priedas

Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas

Nauja įstatymo redakcija nuo 2003 m. birželio 28 d.:

Nr. IX-1630, 2003-06-17, Žin., 2003, Nr. 63-2853 (2003-06-28)

3 straipsnis. Švietimo tikslai

Švietimo tikslai yra šie:

1) išugdyti kiekvienam jaunuoliui vertybines orientacijas, leidžiančias tapti doru, siekiančiu žinių, savarankišku, atsakingu, patriotiškai nusiteikusiu žmogumi, išlavinti dabartiniam gyvenimui svarbius jo komunikacinius gebėjimus, padėti įsisavinti žinių visuomenei būdingą informacinę kultūrą, užtikrinant gimtosios ir užsienio kalbų mokėjimą, informacinį raštingumą, taip pat šiuolaikinę socialinę kompetenciją ir gebėjimus savarankiškai kurti savo gyvenimą;

2) nustatyti jaunuolio kūrybinius gebėjimus ir pagal tai padėti jam įsigyti profesinę kvalifikaciją ir kompetenciją, atitinkančią šiuolaikinį kultūros bei technologijų lygį ir padedančią jam įsitvirtinti ir sėkmingai konkuruoti tolydžio kintančioje darbo rinkoje, perteikti šiuolaikinės technologinės, ekonominės bei verslo kultūros pagrindus, būtinus šalies ūkio pažangai, konkurencingumui bei subalansuotai raidai laiduoti, sudaryti sąlygas nuolat tenkinti pažinimo poreikius ir tobulėti mokantis visą gyvenimą;

3) stiprinti visuomenės galias užtikrinant darnią krašto ūkio, aplinkos ir žmogiškųjų išteklių plėtrą, vidinį ir tarptautinį ūkio konkurencingumą, nacionalinį saugumą ir demokratinės valstybės raidą;

4) perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, Europos ir pasaulio humanistinės kultūros tradicijas ir vertybes, laiduoti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei, dorovinei, estetinei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formuotis, taip pat garantuoti tautos, krašto kultūros tęstinumą, jos tapatybės išsaugojimą, nuolatinį jos vertybių kūrimą, puoselėti krašto atvirumą ir dialogiškumą;

5) sudaryti sąlygas asmeniui įgyti demokratijos tradicijas įkūnijančius pilietinės bei politinės kultūros pagrindus, išplėtoti gebėjimus ir patirtį, būtiną asmeniui, kaip kompetentingam Lietuvos piliečiui, europinės ir pasaulinės bendrijos, daugiakultūrės visuomenės nariui.

2. Priedas

ANKETA

tėvams

Mieli tėveliai,

Šiuo tyrimu siekiame atskleisti Jūsų požiūrį į dorinio ugdymo pamokas, Jūsų lūkesčius doroviškai ugdant vaikus. Į kiekvieną anketoje pateiktą klausimą atsakykite labiausiai Jūsų nuomone atitinkantį to klausimo variantą arba atsakykite į klausimą (kai prie jo palikta vietos įrašui) raštu. Pasirinktą atsakymą pažymėkite „x“ ženklu. Anketa anoniminė, vardo ir pavardės nurodyti nereikia. Jūsų atsakymai į pateiktus klausimus yra ypač svarbūs, todėl tikiuosi, kad jie bus nuoširdūs ir apgalvoti. Gauti tyrimo duomenys bus naudojami tik moksliniam darbui ir rekomendacijoms rengti. Iš anksto dėkoju.

1. Ar Jums svarbu, jog mokykloje yra dorinio ugdymo pamokos (etika, tikyba)?

- taip
- ne

2. Jei „taip“, kiek svarbu?

- labai svarbu
- svarbu
- mažai svarbu

3. Kas lemia Jūsų vaiko pasirinkimą vieno iš dviejų dalykų (etikos ar tikybos)?

Veiksniai	Sutinku	Abejoju	Nesutinku
Dalykų turinys			
Mokymo stilius			
Noras tobulėti vienoje ar kitoje srityje			
Mokyklos vadovų įtaka (privalomas grupių sudarymas)			
Jūsų nuomonė			
Draugų įtaka			
Mokytojo asmenybė			
Kita			

4. Ar reikalingos dorinio ugdymo (tikybos, etikos) pamokos mokykloje?

- taip
- ne
- nežinau

5. Kaip Jūs manote, ar nuo mokyklos vadovo priklauso dorinio ugdymo kokybė mokykloje?

- taip
- ne
- nežinau

6. Kaip Jūs vertinate savo mokyklos bendrą dorinio ugdymo kokybę?

- labai gerai
- gerai
- vidutiniškai
- patenkinamai
- nepatenkinamai

7. Kodėl taip vertinate?

.....

.....

8. Kaip Jūs manote, kas turi įtakos dorinio ugdymo pamokų kokybei?

Veiksniai	Labai	Mažai	Neturi	Nežinau
Mokyklos vadovų požiūris				
Mokytojo asmenybė				
Tolerancijos principas, atvirumas				
Ugdymo planavimas				
Ugdymo turinys				
Ugdymo metodai				
Socialinė ugdymo(si) aplinka				
Pamokų skaičius				
Mokinių motyvacija				
Auklėjimo patirtis šeimoje				
Vertinimas (įskaityta, neįskaityta)				
Jausmų (emocijų) ugdymas				
Kita.....				

9. Kaip Jūs vertinate savo mokyklos mokinių dorovinį elgesį?

- labai gerai
- gerai
- vidutiniškai
- patenkinamai
- nepatenkinamai

10. Ar namuose diskutuojate su savo vaiku dorinėmis temomis?

- taip
- ne

11. Ko labiausiai tikėtės iš dorinio ugdymo pamokų?

- gilesnio vertybinio pasaulio supratimo
- įgyti geresnius bendravimo įgūdžius
- išmokti tolerancijos, bendros etikos
- pažinti save, kitus, pasauli
- nieko nesitikime

12. Duomenys apie respondentą:

Jūsų vaiko mokykla:

- pradinė
- pagrindinė
- vidurinė
- gimnazija

Vaiko klasė ....., lytis: vyr.... mot....

Jūsų amžius....., lytis: vyr.... mot....

Jūsų šeimyninė padėtis:

- Vėdęs, ištekėjusi
- Išsiskyrę
- Antra santuoka

Kiek vaikų Jūsų šeimoje:

- 1 vaikas šeimoje
- 2 vaikai šeimoje
- 3 vaikai šeimoje
- 4 ir daugiau vaikų šeimoje

Dėkoju už nuoširdžius atsakymus !

3. Priedas

ANKETA mokiniams

Anketos tikslas – išsiaiškinti tikybos arba etikos mokymo programos pasirinkimą lemiančius veiksnius. Į kiekvieną anketoje pateiktą klausimą atsakykite labiausiai Jūsų nuomone atitinkantį to klausimo variantą arba atsakykite į klausimą (kai prie jo palikta vietos įrašui) raštu. Pasirinktą atsakymą pažymėkite „x“ ženklu. Anketa anoniminė, vardo ir pavardės nurodyti nereikia. Jūsų atsakymai į pateiktus klausimus yra ypač svarbūs, todėl tikiuosi, kad jie bus nuoširdūs ir apgalvoti. Gauti tyrimo duomenys bus naudojami tik moksliniam darbui ir rekomendacijoms rengti. Iš anksto dėkoju.

1. Ar Jūsų mokykloje mokiniams sudaromos sąlygos laisvai rinktis vieną iš dviejų dorinio ugdymo pamokų?

- Visuomet
- jei leidžia galimybės
- ne
- kita (įrašykite savo nuomonę).....

2. Kas lemia Jūsų pasirinkimą vieno iš dviejų dalykų (etikos ar tikybos)?

Veiksniai	Sutinku	Abejoju	Nesutinku
Dalykų turinys			
Mokymo stilius			
Noras tobulėti vienoje ar kitoje srityje			
Mokyklos vadovų įtaka (privalomas grupių sudarymas)			
Tėvų nuomonė			
Draugų įtaka			
Mokytojo asmenybė			
Kita			

3. Kodėl renkatės lankyti etikos (tikybos) pamokas?

<i>Etikos pamokas lankantys mokiniai</i>	<i>Tikybos pamokas lankantys mokiniai</i>
• Tėvai skatina lankyti etikos pamokas	• Tėvai skatina lankyti tikybos pamokas
• Nenoriu išsiskirti iš kitų bendraamžių	• Nenoriu išsiskirti iš kitų bendraamžių
• Nepatinka pavadinimas „tikyba“	• Nepatinka pavadinimas „etika“
• Nepatinka tikybos mokytoja	• Nepatinka etikos mokytoja
• Esu netikintis (i)	• Esu tikintis (i)
• Nežinau	• Nežinau
• Kita	• Kita

4. Kas įtakojo tavo apsisprendimą lankyti etikos (tikybos) pamokas?

<i>Etikos pamokas lankantys mokiniai</i>	<i>Tikybos pamokas lankantys mokiniai</i>
• Etikos mokytoja	• Etikos mokytoja
• Tikybos mokytoja	• Tikybos mokytoja
• Draugai	• Draugai
• Tėvai	• Tėvai
• Pats apsisprendžiau	• Pats apsisprendžiau
• Nežinau	• Nežinau
• Kita	• Kita .....

5. Ar esi tikintis?

<i>Etikos pamokas lankantys mokiniai</i>	<i>Tikybos pamokas lankantys mokiniai</i>
• Taip	• Taip
• ne	• Ne
• nežinau	• Nežinau

6. Kas jums labiausiai patinka etikos (tikybės) pamokose?

<i>Etikos pamokas lankantys mokiniai</i>	<i>Tikybos pamokas lankantys mokiniai</i>
• Nagrinėjamos temos	• Nagrinėjamos temos
• Galimybė diskutuoti	• Galimybė diskutuoti
• Nieko neveikimas	• Nieko neveikimas
• Žaidžiami žaidimai	• Žaidžiami žaidimai

7. Kaip Jūs manote, kas turi įtakos dorinio ugdymo pamokų kokybei?

Veiksniai	Labai	Mažai	Neturi	Nežinau
Mokyklos vadovų požiūris				
Mokytojo asmenybė				
Tolerancijos principas, atvirumas				
Ugdymo planavimas				
Ugdymo turinys				
Ugdymo metodai				
Socialinė ugdymo(si) aplinka				
Pamokų skaičius				
Mokinių motyvacija				
Auklėjimo patirtis šeimoje				
Vertinimas (įskaityta, neįskaityta)				
Jausmų (emocijų) ugdymas				
Kita.....				

8. Kas tau etikos (tikybės) pamokose nepatinka ar yra nesuprantama?

<i>Etikos pamokas lankantys mokiniai</i>	<i>Tikybos pamokas lankantys mokiniai</i>
• Esu netikintis todėl man neįdomios tikybės pamokos	• Esu tikintis todėl man neįdomios etikos pamokos
• Nagrinėjamos neįdomios ir neaktualios temos	• Nagrinėjamos neįdomios ir neaktualios temos
• Nepatinka tikybės mokytojos mokymo stilius	• Nepatinka etikos mokytojos mokymo stilius
• Tikybės pamokoje man viskas nepatinka	• Niekada nelankiau etikos pamokų

9. Ar etikos pamokos panašios į tikybės pamokas? Ar tikybės pamokos panašios į etikos pamokas?

<i>Etikos pamokas lankantys mokiniai</i>	<i>Tikybos pamokas lankantys mokiniai</i>
• Taip	• Taip
• Ne	• Ne
• Nežinau	• Nežinau

10. Kokią dorinio ugdymo discipliną ketinate rinktis kitais metais?

<i>Etikos pamokas lankantys mokiniai</i>	<i>Tikybos pamokas lankantys mokiniai</i>
• Tikyba	• Tikyba
• Etika	• Etika
• Nežinau	• Nežinau

11. Ar etikos (tikybės) pamokose analizuojamos temos yra aktualios, įdomios ir reikalingos tavo gyvenime?

<i>Etikos pamokas lankantys mokiniai</i>	<i>Tikybos pamokas lankantys mokiniai</i>
• Taip	• Taip
• Ne	• Ne
• Kai kurios temos	• Kai kurios temos

12. Ar etikos (tikybės) pamokos turi įtakos tavo gyvenimui?

- Taip
- Ne
- apie tai nesusimąščiau

13. Ar turi įtakos renkantis etikos (tikybės) pamokas turi įtakos mokytojo lytis, amžius, asmeninės savybės?

- Taip
- Ne
- Nežinau

14. Ar jūsų šeima tikinti ir praktikuojanti?

- Taip
- Ne
- Švenčiame tik krikščioniškas šventes

15. Ar reikalingos dorinio ugdymo pamokos mokykloje?

- Taip
- Ne
- Nežinau

16. Klausimai apie pamokas

Klausimai	Dažnai	Retai	To nėra, bet norėčiau, kad būtų
1. Ar pamokos (etikos, tikybės) ugdymo turinys yra suprantamas?			
2. Ar suvokiate dorinio ugdymo (etikos, tikybės) dalyko asmeninę naudą, kurią įgyjate mokydami ?			
3. Ar bent dalyje dorinio ugdymo pamokų turite galimybę mokytis to, ko norit?			
4. Ar dorinio ugdymo (etikos, tikybės) vadovėliai yra įdomūs, informatyvūs?			
5. Ar pasirinkto dorinio ugdymo dalyko (etikos, tikybės) turinys turi tiesioginės įtakos asmenybės auklėjimui?			

17. Kaip Jūs vertinate savo mokyklos bendrą dorinio ugdymo kokybę?

- labai gerai
- gerai
- vidutiniškai
- patenkinamai
- nepatenkinamai

18. Kokia Jūsų lytis:

- Vyras
- Moteris

19. Koks Jūsų amžius?

.....(įrašykite)

20. Jūsų mokykla:

- pradinė
- pagrindinė
- vidurinė
- gimnazija

Dėkoju už nuoširdžius atsakymus

4. Priedas

Archidiecezija Łódzka. Deklaracija o Wychowaniu Chrześcijańskim. „Wszyscy ludzie jakiegokolwiek rasy, stanu i wieku mają jako cieszący się godnością osoby nienaruszalne prawo do wychowania, odpowiadającego ich własnemu celowi, dostosowanego do właściwości wrodzonych.

Archidiecezija Łódzka. Krikščioniškojo Auklėjimo Deklaracija – visi žmonės neišskiriant jų rasės, padėties ar amžiaus, turi neliečiamą teisę tobulėjimui, atitinkantį jų pačių užsibrėžto tikslo siekiui, kiek leidžia įgimtos paskiro asmens savybės (Vertė: mag. Julija Radzivilowicz).

5. Priedas

Can. 98§ 2 Persona minor in exercitio suorum iurium potestati obnoxia manet parentum vel tutorum, iis exceptis in quibus minores lege divina aut iure canonico ab eorum potestate exempti sunt; ad constitutionem tutorum eorumque potestatem quod attinet, servantur praescripta iuris civilis, nisi iure canonico aliud caveatur, aut Episcopus dioecesanus in certibus casibus iusta de causa per nominationem alius tutoris providendum aestimaverit.

Kan. 98§ 2 Nepilnametis asmuo savo teisių vykdymo požiūriu paklūsta tėvų arba globėjų valdžiai, išskyrus atvejus, kai nepilnamečiai yra išskirti iš jų valdžios dieviškuoju įstatymu ar kanonų teisės. Globėjų pasirinkimo bei jų valdžios atžvilgiu laikomasi civilinės teisės potvarkiu, nebent kitaip būtų nustatyta kanonų teisės arba diecezinis Vyskupas konkrečiais atvejais dėl teisėtos priežasties laikytų savo pareiga pasirinkti kitą globėją.

Can. 226 § 2. Parentes, cum vitam filiis contulerint, gravissima obligatione tenentur et iure gaudent eos educandi; ideo parentum christianorum imprimis est christianam filiorum educationem secundum doctrinam ab Ecclesia traditam curare.

Kan. 226§2 tėvai davę vaikams gyvybę, turi ypač svarbią pareigą bei teisę juos auklėti; pirmiausia krikščionims tėvams priklauso rūpintis vaikais, auklėjant juos krikščioniškai, pagal Bažnyčios perduotą doktriną“

Can. 795 - Cum vera educatio integram persequi debeat personae humanae formationem, spectantem ad finem eius ultimum et simul ad bonum commune societatum, pueri et iuvenes ita excolantur ut suas dotes physicas, morales et intellectuales harmonice evolvere valeant, perfectiorem responsabilitatis sensum libertatisque rectum usum acquirant et ad vitam socialem active participandam conformentur.

kan. 795 Tikras auklėjimas privalo būti kreipiamas į pilną žmogaus formavimą, siekiant jo galutinio tikslo bei bendros visuomenės gerovės. Vaikai ir jaunuoliai turi būti taip auklėjami, kad galėtų harmoningai atskleisti savo fizines, moralines ir intelektualines galimybes. Įgytą geresnę atsakomybės jausmą ir sugebėjimą tinkamai naudotis laisve bei būtų parengti aktyviai dalyvauti visuomeniniame gyvenime.

Can. 799 - Christifideles enitantur ut in societate civili leges quae iuvenum formationem ordinant, educationi eorum religiosae et morali quoque, iuxta parentum conscientiam, in ipsis scholis prospiciant.

Kan. 799 tikintieji turi stengtis, kad civilinės valdžios išleidžiamieji įstatymai dėl jaunuomenės švietimo taip pat pramatytų religinį ir moralinį vaikų auklėjimą pačiose mokyklose pagal tėvų sąžinę.

Can. 1055 § 1. Matrimoniale foedus, quo vir et mulier inter se totius vitae consortium constituunt, indole sua naturali ad bonum coniugum atque ad prolis generationem et educationem ordinatum, a Christo Domino ad sacramenti dignitatem inter baptizatos evectum est.

Can. 1055 § 1 Santuokinė sutartis, visam gyvenimui sujungia vyrą ir moterį, savo prigimtimi yra skirtas sutuoktinių labui ir vaikų gimdymui ir auklėjimui, kurią Viešpats Kristus pakėlė į sakramento garbę.

Can. 1136 Parentes officium gravissimum et ius primum habent prolis educationem tum physicam, socialem et culturalem, tum moralem et religiosam pro viribus curandi.

Kan. 1136 Pirmoji tėvų pareiga i teisė – visomis jėgomis rūpintis fiziniu, visuomeniniu, kultūriniu, moraliniu ir religiniu vaikų auklėjimu.

Can. 1154 Instituta separatione coniugum, opportune semper cavendum est debitae filiorum sustentationi et educationi.

Kan. 1154 Įvykdžius sutuoktinių atsiskyrimą, nedelsiant turi būti pasirūpinta atitinkamu vaikų išlaikymu ir auklėjimu.